

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Києво-Могилянська академія”
Факультет гуманітарних наук
Кафедра історії

Магістерська робота

Освітній рівень – магістр

на тему: «Експансія держав Осі за матеріалами Морської та колоніальної ліги
(1935-1939рр.)»

Виконав: студент 2-го року навчання,
спеціальності: 032 «Історія та археологія»
Освітньо-наукової програми «Історія»
Ларін Валентин Валерійович

Науковий керівник: Григор’єва Т. Ю.,
кандидат історичних наук, доцент
Рецензент: Арістов В. Ю.,
Кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту історії України НАН України

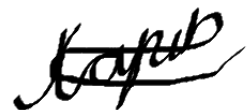
Магістерська робота
захищена з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
“ _____ ” _____ 2023 р.

Декларація академічної доброчесності

студента НаУКМА

Я, Ларін Валентин Валерійович, студент 2 року навчання факультету гуманітарних наук, спеціальності: 032 “Історія та археологія” адреса електронної пошти: v.larin@ukma.edu.ua підтверджую, що написана мною магістерська робота на тему «Експансія держав Осі за матеріалами Морської та колоніальної ліги (1935-1939рр.)» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1- 3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений;

- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь- який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unicheck.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

Підпис студента

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної / магістерської роботи

Тема: «Експансія держав Осі за матеріалами Морської та колоніальної ліги
(1935-1939рр.)»

Автор: студент 2-го р. н. другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-наукової програми «Історія»

Науковий керівник: Григор'єва Т. Ю., кандидат історичних наук, доцент

Захищена: " ____ " _____ 2022 р.

Короткий зміст роботи: Робота присвячена репрезентації експансії країн Осі на базі періодичних матеріалів Морської та Колоніальної Ліги. Зокрема, досліджується розбіжність між офіційною державною риторикою, та риторикою Ліги. Задля досягнення мети роботи було охарактеризовано міжнародну політику Республіки Польща у 1918-1939рр., а також окреслено створення та розвиток Морської та Колоніальної Ліги, її зв'язок з урядом Польщі. Проаналізовано статті популярних видань Морської та Колоніальної Ліги, що пов'язані з висвітленням інших країн на геополітичних процесів.

Зміст

Вступ	4
1 розділ. Міжнародна політика Польської Республіки 1918-1939рр.	8
1.1 <i>Передмур'я. відносини між Польщею та Радянським Союзом</i>	9
1.2 <i>Латинська цивілізація. Відносини між Польщею та Італією.</i>	11
1.3 <i>Колективна безпека. Відносини між Польщею та Францією.</i>	13
1.4 <i>Загроза з Заходу. Відносини між Польщею та Німеччиною</i>	15
1.5 <i>Спільний ворог. Відносини між Польщею та Японією.</i>	17
2 розділ. Створення і розвиток Морської та Колоніальної Ліги та її зв'язок з урядом.	20
3 розділ. Формування наративів щодо експансії Італії, Японії та Німеччини.	29
3.1 <i>Італійське вторгнення в Ефіопію, та подальше становище Риму у Середземномор'ї.</i>	29
3.2 <i>Японський розвиток та вторгнення в Китай 1937р.</i>	51
3.3 <i>Німеччина, підготовка до Другої Світової Війни.</i>	67
Висновки	81
Список джерел та літератури	84
Додатки	94

Вступ

Після Першої світової війни Польща відновила свою незалежність після 123 років відсутності на політичній арені. За цей час, з XVIIIст. світ значно змінився, і держава постала в абсолютно іншій геополітичній реальності. Зокрема, змінилось і значення колоніальних володінь. Так, на кінець XVIIIст. великі заморські колонії були лише в Америках. Станом же на XXст. більша частина обох Америк була незалежною, а європейські колоніальні володіння простягнулись на майже всю Африку, велику частину Азії та Океанію, Австралію. Найбільш могутні і впливові держави того часу – це передусім колоніальні держави.

На зовнішню політику міжвоєнної Польщі впливало багато факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Один із таких факторів впливу було прагнення бачити Польську державу серед провідних країн світу. Досягти цього планувалось в тому числі за допомогою здобуття колоніальних володінь. Піднесення популярності цього бачення простежується у другій половині 1920-х років, коли стала зрозуміла неможливість втілення в життя проекту Міжмор'я. Політики, військові чини, представники інтелігенції, що бачити майбутнє Польщі в здобутті колоній, об'єднувались в організації, найбільшою з яких стала Морська та Колоніальна Ліга (*Liga Morska i Kolonialna*). Врешті це товариство стало потужним гравцем на внутрішньополітичній арені країни, будучи тісно пов'язаною з тогочасним урядом, і вийшовши за межі звичайної організації.

Протягом другої половини XXст. та на початку XXIст. історія Морської та Колоніальної Ліги, її розвиток та специфіка діяльності перебували у фокусі уваги дослідників історії Польщі міжвоєнного періоду. Проте вплив організації на дипломатію чи політику держави загалом майже не досліджувався. Історію міжнародних відносин Республіки Польщі продовжують розглядати з точки зору офіційних заяв та договорів, делегацій, залишаючи для колоніальних прагнень держави місце, «цікавого політичного анахронізму»¹, чогось маргінального.

¹ Hunszak T. Polish Colonial Ambitions in the Inter-War Period. *Slavic Review*. 1967. № 4. P. 1

Такий підхід обмежує розуміння тих процесів, що склалися в публічному просторі тогочасної Польщі.

Для кращого висвітлення формування зовнішньополітичної політики Республіки Польща, в роботі будуть розглянуті періодичні видання, що видавала Морська та Колоніальна Ліга, а саме статті де висвітлювалась міжнародна політика. Ці публікації щодо іноземних країн та геополітичних процесів, пов'язаних з країнами Осі часто не збігалися з офіційною риторикою держави. Але враховуючи підконтрольність уряду, провладний курс, склад організації, підтримку з боку вищих державних чинів та її роль у польському суспільстві – все це дає підставу розглядати друковані матеріали Морської та Колоніальної Ліги як джерело для дослідження неофіційної риторики держави щодо міжнародної політики.

Історіографія. Незважаючи на те, що праць з міжнародних відносин Республіки Польща в міжвоєнний період достатньо багато, робіт що досліджували б медійну репрезентацію її зовнішньої політики в матеріалах Морської та Колоніальної Ліги майже немає.

Як приклади комплексних наукових праць про Лігу можна згадати «Морська та Колоніальна Ліга 1930-1939» (*Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*)² від історика Тадеуша Бяласа, а також «Колоніальний дискурс в Другій Речі Посполитій» (*Dyskurs kolonialny w Drugiej Rzeczypospolitej*)³ Марека Арпада Ковальського.

Так, праця Тадеуша Бяласа є детальною реконструкцією історії заснування та діяльності Морської та Колоніальної Ліги з 1918 по 1939 роки. Автор зосередився на задачі якомога повніше описати діяльність організації коштом інтерпретації та авторської позиції щодо висвітлюваних тем.

Марек Арпад Ковальський — етнограф і магістр африканських студій, його робота присвячена аналізу польського колоніального дискурсу. Автором було здійснено реконструкцію колоніального дискурсу у рамках Республіки Польща,

² Bialas T. *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*. Gdansk. 1983. 294 s.

³ Kowalski M. A. *Dyskurs kolonialny w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa, 2009. 420 s.

представлено колоніальні прагнення держави як явища, яке певною мірою сформувало тогочасну зовнішню і внутрішню політику.

В обидвох цих працях є невеликі розділи, присвячені друкованим матеріалам Ліги. Більше уваги цьому приділяється в «Колоніальний дискурс в Другій Речі Посполитій», хоча автор досить побіжно зупиняється на пресі, і тим паче не аналізує її риторику та пропагандистську діяльність. Тим не менш, ці дві роботи відмічають тісний зв'язок Морської та Колоніальної Ліги з урядом, і формують добре підґрунтя для подальшого вивчення цього зв'язку.

Як і було сказано раніше, саме про риторику Ліги щодо міжнародної політики немає спеціальних досліджень, але є окремі наукові праці, що допомагають побачити, в чому саме риторика видань МКЛ відрізнялась від офіційної державної риторики.

Однією з найбільш корисних праць в цьому ключі є монографія Марека Конрата «Зовнішня політика Польщі 1938–1939 рр. Чотири рішення Юзефа Бека» (*Polityka zagraniczna Polski 1938–1939. Cztery decyzje Józefa Becka*). Це ґрунтовна монографія яка висвітлює тогочасні геополітичні конфігурації, що включали в себе або мали вплив на Республіку Польща.

Відтак, тема цієї роботи є **актуальною** не лише через те, що присвячена темі, котра майже не висвітлена в історіографії, і яку дослідники або оминають увагою, або ж занадто узагальнюють, а й тому, що вона дозволяє краще зрозуміти міжнародну політику Республіки Польщі в означений період, а з цим – і обґрунтування державної політики в цьому напрямку.

Мета роботи полягає в тому, аби на основі друкованих видань Морської та Колоніальної Ліги простежити висвітлення експансії держав Осі в другій половині 1930-х років.

З цієї мети випливають такі **завдання**:

1. Охарактеризувати міжнародну політику Республіки Польща у 1918-1939рр.
2. Окреслити створення та розвиток Морської та Колоніальної Ліги, її зв'язок з урядом Польщі.

3. Дослідити висвітлення експансії Італії, Японії та Німеччини в матеріалах Морської та Колоніальної Ліги.

Об'єктом дослідження є міжнародна політика Республіки Польща в 1918-1939рр.

Предметом дослідження є репрезентація держав Осі в напівофіційній пресі Другої Речі Посполитої.

Методологічна база: в основі праці закладені загальнонаукові принципи аналізу та синтезу, а також широко використовується метод якісного контент-аналізу періодичних видань та дискурс-аналіз. Крім того, в роботі використано порівняльний метод.

Хронологічні межі включають у себе період 1935-1939рр. Нижня межа є датою початку експансії Італії (Італо-Ефіопська війна), а верхня межа – датою початку Другої Світової війни.

Географічні межі включають у себе саму територію Польської республіки у відповідний вищевказаний період, а також території країн, котрі найбільше висвітлювались у відповідних матеріалах: Королівство Італія, Ефіопська імперія, Японська імперія, Китайська республіка, Німеччина.

Джерельною базою слугують статті періодичних видань Морської та Колоніальної Ліги, передусім журнали «Море» (*Morze*), «Польща в морі» (*Polska na Morzu*) та «Шквал» (*Skwał*). Також для кращого висвітлення проблеми, контекстів, використано доробок істориків польської преси та дослідників міжнародних відносин у вказаний період.

Структура роботи зумовлена її метою та дослідницькими завданнями. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та літератури, 20 додатків.

1 розділ. Міжнародна політика Польської Республіки 1918-1939рр.

Як і міжнародна політика будь-якої іншої держави, міжнародна політика Польської Республіки в 1918-1939 рр. формувалась в залежності від міжнародної ситуації, процесів, що відбувались в світі, внутрішньополітичних процесів та особливостей (як наприклад чинна ідеологія). Для Польщі в цей час найбільш важливими були 2 вектори зовнішньої політики: відносини з Веймарською Республікою (Третім Рейхом з 1933р.) та з Радянським Союзом.⁴ Вочевидь це було зумовлено географічним положенням держави, «затиснутою» між двома державами з імперськими амбіціями. Намагаючись забезпечити існування Другої Речі Посполитої в таких умовах, Юзеф Пілсудський, неформальний лідер Польщі в 1925-1935 рр., запровадив принцип рівноваги в польській зовнішній політиці, що передбачав самостійність країни, рівнонаближеність і рівновіддаленість від обох цих сусідів. Тобто, він закликав до нейтральної і збалансованої політики відносно Німеччини та СРСР.⁵

Тим не менш, Польська Республіка провадила дипломатію і з іншими, передусім європейськими, країнами. Найважливішими напрямками її міжнародної політики були Велика Британія, Франція та Італія, як найбільш впливові країни регіону. Поза Європою, можемо також виділити ще США та Японську імперію, як держави що впливали на політику світового масштабу. Загалом, в політичній риторичі того часу доволі поширеним був термін «mocarstwa», тобто великі держави, що мали найбільший вплив на тогочасні міжнародні відносини.⁶ Всі перелічені держави і є «великими» на той час. Окремо також важливо відзначити взаємини Польської республіки з Лігою Націй, міжнародною наддержавною організацією, що була створена після

⁴ Kornat M. Polska polityka zagraniczna 1932–1939. Komentarze historyczne. S. 33

⁵ Там само, 37-41

⁶ Żmigrodzki M., Łoś-Nowak T. Encyklopedia politologii. Kraków, 2002. T. 5: Stosunki międzynarodowe. S. 221.

Першої світової війни задля збереження міжнародної рівноваги і недопущення таких руйнівних воєн, якою була Велика Війна. Членом-засновницею цієї організації також була Польща.⁷

1.1 Передмур'я. відносини між Польщею та Радянським Союзом

У період 1918-1939 рр. відносини між Польщею та Радянським Союзом характеризувались взаємною недовірою, напругою та періодичними конфронтаціями, що було доволі логічно, враховуючи історію взаємовідносин їх «титульних народів»⁸. Між польською та російською державою, в різних їх формах та виявах, була довга історія конфлікту, починаючи з XVI століття, коли Річ Посполита та Московське царство змагалися за панування над Східною Європою. Цей конфлікт переріс, врешті, у три поділи Речі Посполитої, що спровокувало Польські повстання 1830-1831 та 1863-1864, а в XX ст., після здобуття польської незалежності – до Польсько-радянської війни 1919-1920рр.

Довгий час після 1920р. стосунки між країнами були доволі невизначеними, характеризовані взаємною недовірою та суперечливими інтересами стосовно одне одного. Так, Йозеф Пілсудський, очільник Польщі, був одним з головних ідеологів концепцій Міжмор'я⁹ та прометеїзму¹⁰. Це

⁷ First Assembly, Geneva, November 15- December 18, 1920. League of Nations Photo Archive. URL:

https://web.archive.org/web/20190806101558/http://www.indiana.edu/~league/1thordinaryassem_b.htm (дата звернення: 15.03.2023)

⁸ Варто зазначити, що ані Польська Республіка, ані Радянський Союз не були моноетнічними державами, чи хоча б близькими до того. Тим не менш, у внутрішній національній політиці обох держав можна прослідкувати особливий статус одного народу над іншими, і в Річі Посполитій це були поляки, а в СРСР – росіяни. В популярній літературі склалася традиція ототожнення країни з цим особливим народом, через що наприклад часто Радянський Союз називають «росія», А Першу Річ Посполиту – Польщею.

⁹ Міжмор'я був проектом, що дуже сильно змінювався протягом часу. Пілсудський його бачив як конфедеративний утвір з етнічними територіями Польщі, Білорусі та України «від моря до моря»

¹⁰ Прометеїзм – ідеологічний рух, що мав на меті зруйнування Радянського Союзу з утворенням незалежних етнічних держав, суміжний зі З'їздом поневолених народів Росії. Особливе місце в цій концепції займала Польща, що завдяки своїй історії боротьби та любові до свободи зможе повести за собою інші пригноблені народи.

йшло повністю всупереч візії Радянського Союзу, котрий врешті розглядав Східну Європу як свою потенційну зону впливу. Остаточо ця візія кристалізувалася к 1939р., коли був укладений Пакт Молотова-Ріббентропа, що розділяв Європу на німецьку та радянську частини.¹¹

Тим не менш, поступово градус напруги знижувався, що було необхідно для обох сторін. Так, 25 липня 1932 р. був підписаний Пакт про ненапад, строком на 3 роки з автоматичним продовженням кожні 2 роки (де-юре він діяв до 1945р.)¹². Для Польщі цей крок, незважаючи на недовіру до СРСР, був необхідним для забезпечення свого широкого східного кордону. Радянський Союз, у свою чергу, вважав Польщу потенційним буфером проти загрози Німеччини (тоді ще не нацистської) і прагнув укласти угоду про безпеку з польським урядом. Проте Польща остерігалася будь-якого союзу з СРСР, побоюючись стати частиною радянської сфери впливу і втратити незалежність, відвойовану у війні 1919-1920рр. Проте, незважаючи на таке пом'якшення та наявність торгових відносин, взаємини між двома країнами все так само залишалися крихкими.

Напруженість між двома країнами досягла свого апогею в 1938 році, коли виникла Судетська криза довкола Чехословаччини. Радянський Союз, який мав угоду про взаємну оборону з Чехословаччиною, запропонував країні військову допомогу, але Польща відмовилася дозволити радянським військам перетнути її територію, щоб дістатися до Чехословаччини.¹³ Цей крок ще більше поглибив недовіру між двома країнами та підштовхнув Радянський Союз ближче до Німеччини, яка потім стала її партнером.

Врешті, 23 серпня 1939р. був заключений Пакт Молотова-Раббентропа, за яким Німеччина та СРСР домовлялись в тому числі розділити Польську

¹¹ Секретный дополнительный протокол к Договору о ненападении между СССР и Германией. 23 августа 1939 г.

¹² Pakt nieagresji między Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Rad, podpisany w Moskwie dnia 25 lipca 1932 r.

¹³ Treaty of mutual assistance between the Czechoslovak Republic and the Union of Soviet Socialist Republics. Signed at Prague, may 16th, 1935.

Республіку між собою. В'ячеслав Молотов про це казав на засіданні Верховної Ради СРСР: *«оказалось достаточно короткого удара по Польше со стороны сперва германской армии, а затем — Красной армии, чтобы ничего не осталось от этого уродливого детища Версальского договора»*¹⁴.

1.2 Латинська цивілізація. Відносини між Польщею та Італією.

Італію та Польщу об'єднувало те, що в популярній літературі прийнято називати «історичними гарними стосунками». Вони сягали своїм корінням ще в ХІХ ст., коли *«В італійській політичній думці ... повторюється думка про підтримку концепції відбудови Польщі як держави, що належить до латинської цивілізації та спрямована проти деспотичної Росії»*¹⁵. Практичний вимір це здобуло, коли в червні 1917 р. міністр іноземних справ Королівства Італії Сінді Сонніно публічно виступив за необхідність створення незалежної польської держави. А 3 червня 1918 р. був підписаний Версальський трактат (за участі Британії, Італії та Франції), що підтверджував незалежність Польщі.¹⁶ Важливо відмітити також що допомога Італії у боротьбі за незалежність була не лише на риторичному, а й на практичному рівні. Так ще під час Першої світової війни для поляків, захоплених в полон з австро-угорської армії, в Італії були облаштовані окремі табори, і за бажанням полоненого його могли інтернувати до Франції, де той би вступив у Синю (Блакитну) армію Галлера, яку планувалось залучити на Західному фронті, обіцявши потім підтримку в створенні польської держави¹⁷. Крім того, *«Італія продавала Польщі озброєння та військові матеріали, наприклад мільйони*

¹⁴ Доклад В. М. Молотова. 1 ноября 1939 г. Из доклада Председателя Совета Народных Комиссаров и Народного Комиссара Иностранных дел тов. В. М. Молотова на заседании Верховного Совета Союза СССР 31 октября 1939 г.

¹⁵ Mocarstwa zwycięskie wobec sprawy polskiej u kresu Wielkiej Wojny. URL: <https://muzhp.pl/pl/c/1913/swietuj-dzien-niepodleglosci-z-muzeum-historii-polski> (дата звернення: 17.03.2023)

¹⁶ Deklaracja wersalska z 3 czerwca 1918 roku – zapomniany akt założycielski II RP. URL: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wlochy/81947,Deklaracja-wersalska-z-3-czerwca-1918-roku-zapomniany-akt-zalozycielski-II-RP.html> (дата звернення: 19.03.2023)

¹⁷ Acte de création de l'Armée polonaise. 4 juin 1917.

гвинтівок типу «Маузер» і снарядів типу «Манліхер», 45 гармат і велику кількість уніформи»¹⁸, під час Польсько-радянської війни. Після цього держави підтримували добрі відносини і збільшувався торговий оборот між сторонами¹⁹.

Викликом для польсько-італійських приязних відносин стало те, що на початку 1930-х років Польща почала розвивати дипломатичні та економічні зв'язки з Ефіопією, яка належала до італійських колоніальних зацікавлень. Так, перший офіційний візит був здійснений в листопаді 1930 року, коли польський повірений в справах прибув до Аддіса-Абеби з Каїру, щоб відвідати коронацію імператора Хайле Селассіє.²⁰ Вже незабаром після цього ефіопський посланник в Парижі здійснив свою першу офіційну поїздку до Польщі, щоправда деталі цієї поїздки невідомі. Через 4 роки після цього, в грудні 1934р. країнами було укладено Договір про дружбу, торгівлю та осадництво (Traktat o Przyjani, Handlu I Osadnictwie), і ратифікований в 1935р.²¹ Такий, здавалося б незначний епізод насправді є доволі значущим, адже вже в жовтні 1935р. почалося італійське вторгнення в Ефіопію. Це поставило Польщу у доволі незручне положення як члена Ліги Націй, що мала близькі стосунки як з Італією, так і з Ефіопією, Францією та Великобританією (що займали проефіопську позицію). Відпочатково Варшава провадила політику «*fin ou non resevoir*», тобто політичного мовчання, займаючи нейтральну позицію.²² Італійська сторона активно намагалась схилити Польщу до своєї позиції, проте все ж Варшава впровадила санкції проти Італії, притому зробила однією з

¹⁸ Wsparcie Włoch dla Polski w wojnie polsko bolszewickiej. URL:

<https://www.gov.pl/web/wlochy/wsparcie-wloch-dla-polski-w-wojnie-polsko-bolszewickiej> (дата звернення: 19.03.2023)

¹⁹ Małkowski K. Żołnierze włoscy w okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej w Gdyni. *Zeszyty Gdynskie*. 2004. №4. S. 227-228.

²⁰ Gemechu D. Stosunki polsko-etiopskie. Zarys problematyki. *Forum Politologiczne*. 2006. №3. S. 174-176.

²¹ Polska w Etiopii. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL:

<https://www.gov.pl/web/etiopia/relacje-dwustronne> (дата звернення: 21.03.2023)

²² Gemechu D. Stosunki polsko-etiopskie. Zarys problematyki. S. 179.

перших.²³ Окрім дипломатичних дій, риторично держава теж постійно засуджувала італійське вторгнення: *«Польська громадська думка, незважаючи на глибоку дружбу з Італією, ... засудила італійську агресію і мала намір сумлінно виконувати зобов'язання, взяті Польщею в Пакті Ліги Націй»*²⁴. Проте у 1937 р. МЗС Польщі вирішило включити територію Ефіопії до компетенції консула в Римі. Таким чином, Варшава де-факто прийняла результати Італо-ефіопської війни.²⁵

1.3 Колективна безпека. Відносини між Польщею та Францією.

Польща і Франція були близькими союзниками в міжвоєнний період. Про це, зокрема, свідчила згода президента Р. Пуанкаре на створення так званої «Блакитної армії» у Франції в 1917 році під командуванням генерала Юзефа Галлера (про що було детальніше розказано раніше), так і підтримка французької військової місії з підготовки та оснащення збройних сил Другої Річпосполитої з 1919 року. Дипломатичні відносини між Польщею і Францією були встановлені 2 квітня 1919 року.²⁶

Також доволі важливою була роль Франції та її кадрових військових у війні за незалежність Польщі. *«Розчарування у французькій політиці після 1921 і 1939 років... стерло французького союзника у війні за незалежність. І все ж французи справді допомагали Польщі: від маршала Фоша, через генерала Вейгана до тисяч офіцерів і солдатів»*²⁷. Так, навесні 1919 року в

²³ The League: Sanctions. Time. URL:

<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,847517,00.html> (дата звернення: 21.03.2023)

²⁴ Sierpowski S. Gwóźdź do trumny. Liga Narodów wobec agresji włoskiej na Etiopię w latach 1935-1936. URL: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/26396> (дата звернення: 15.03.2023)

²⁵ Kruze Piotr. Włoska Afryka Wschodnia – okupacja Etiopii i działania Włoch w Afryce Wschodniej. URL: <https://warhist.pl/artukul/wloska-afryka-wschodnia-okupacja-etiopii-i-dzialania-wloch-w-afryce-wschodniej/> (дата звернення: 15.03.2023)

²⁶ Polska we Francji. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/francja> (дата звернення: 15.03.2023)

²⁷ Szukała M. Październikowe „Mówią wieki”: „Z Francją ku niepodległości”. URL: <https://histmag.org/Pazdziernikowy-numer-Magazynu-Historycznego-Mowia-wieki-102018-17557> (дата звернення: 15.03.2023)

лавах Синьої армії на українському фронті воювали 1239 польських і 1402 французьких офіцери, і французький внесок був вагомим і в польсько-радянській війні: *«Якщо на південь від Варшави вона [битва] була польською, то на півночі події відбувалися à la française: уповільнення відступу та зупинка бою на лінії Вісли та Вкраї»*²⁸.

Врешті, в лютому 1921 року в Парижі, був підписаний Договір про дружбу, згідно з яким держави зобов'язувалися надавати допомогу в разі німецького нападу на одну зі сторін.²⁹

У разі ж агресії Радянської Росії Франція мала підтримати її військовими ресурсами. Польща ж взяла на себе зобов'язання постійно утримувати 30 піхотних дивізій і 9 кавалерійських бригад, що було значним фінансовим тягарем для молодого держави. Париж також зобов'язався надати військові позики Польщі, більшість з яких мали йти на оплату виготовлення зброї французькою збройною промисловістю для Польської Республіки. Варшава ж зобов'язувалася підтримувати витрати на присутність французької військової місії та навчання польських офіцерів у французьких військових школах. Це було важливим елементом французької системи безпеки.³⁰

Випробуванням для відносин держав стала Судетська криза 1938 р., під час якого Париж не погоджував свої дії з Варшавою. З іншого боку, захоплення Заолжя Польщею та попереднє висунення ультиматуму Литві були погано сприйняті в Парижі.³¹

Коли в 1939р. стало відомо про можливу майбутню війну між Німеччиною та Польщею, Франція висловила рішуче за допомогу Варшаві у разі вторгнення

²⁸Szukała M. Październikowe „Mówią wieki”: „Z Francją ku niepodległości”. URL: <https://histmag.org/Pazdziernikowy-numer-Magazynu-Historycznego-Mowia-wieki-102018-17557> (дата звернення: 15.03.2023)

²⁹ Polska we Francji. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/francja> (дата звернення: 15.03.2023)

³⁰ Latosińska A. Stosunki polsko-francuskie w latach 1945–1970. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2018. №23. S. 178-179.

³¹ Szukała M. 100 lat temu zawarto sojusz polsko-francuski. URL: <https://dzieje.pl/wiadomosci/100-lat-temu-zawarto-sojusz-polsko-francuski> (дата звернення: 15.03.2023)

Третього Райху. Це породило у Франції та Британії антивоєнний рух, головним слоганом якого було «Pourquoi mourir pour Dantzig?/Why die for Danzig» (нащо помирати за Данциг?)³². Врешті це вилилось у «Дивну війну»: восьмимісячний період, коли Французська Республіка та Великобританія оголосили війну Німеччини, але не вели активних бойових дій.³³

1.4 Загроза з Заходу. Відносини між Польщею та Німеччиною

Польща та Німеччина у міжвоєнний період загалом не розбудували дружніх сусідських відносин. Між ними було занадто багато розбіжностей, а політична ситуація в Європі після Першої світової війни часто ставила обидві країни в протилежні позиції. Західний сусід, незважаючи на поразку, мав величезний економічний потенціал, розвинені інституції та ефективну дипломатію, що сприймалося як велика загроза незалежному існуванню бідної країни, яка бореться за самовідбудову.³⁴ Після приходу до влади нацистів у 1933 році відбулися певні зміни, але насправді це були ознаки «відлиги» у двосторонніх відносинах, що слугувало інтеграції Польщі в реалізацію агресивних планів Берліна.³⁵

Підтвердження польських придбань на Версальській конференції³⁶ стало однією з причин неприйняття німецьким суспільством цього мирного договору. З'явилася легенда про палаючий і скривавлений східний кордон Німеччини, кожен з послідовних німецьких урядів прагнув ліквідувати так званий «польський коридор» до Балтійського моря, це був своєрідний

³² Jackson J. The Fall of France: The Nazi Invasion of 1940. New York, Oxford University Press, 2004. P. 202-203.

³³ Sossick M. The Phoney War: teaching WWII. URL: <https://www.history.org.uk/publications/resource/9689/the-phoney-war-teaching-wwii> (дата звернення: 12.03.2023)

³⁴ Zbigniew K. Kształtowanie się polsko-niemieckich stosunków gospodarczych w latach 1929–1939. *Spoleczeństwo i Polityka*. 2019. №4(61). S. 191-192.

³⁵ Ruchniewicz Krzysztof. Stosunki polsko-niemieckie 1918-1939. URL: <https://forumdialogu.eu/2018/07/09/stosunki-polsko-niemieckie-1918-1939/> (дата звернення: 11.03.2023)

³⁶ Передусім це частини німецьких провінцій Позен, Західна Прусія, Східна Прусія та Східна Верхня Сілезія.

«ревізіоністський консенсус» Першої Німецької Республіки, міжпартійна основа німецької міжнародної політики. Дослідження зазначають, що переважна більшість німців бачили у Версальському договорі лише вираження «капризу переможців». Зокрема «каприз» виявлявся й в тому, що вимоги Німеччини до Росії за мирним диктатом у Брест-Литовську в березні 1918 р. були забуті.³⁷

Польсько-німецькі відносини на зламі 1920-1930-х років відзначалися відкритою ворожістю. У Німеччині поширилося відчуття загальної несправедливості та приниження. Опис Польщі як сезонної держави (Saisonstaat) відображає зневажливе, неприйнятне ставлення до східного сусіда.³⁸ Зміцнювався також старий стереотип «польського віршафту», який тепер мав знищити здорову економіку «німецьких» земель, «захоплених Варшавою». Наступне писав генерал Зеєкт у меморандумі від вересня 1922 року:

Існування Польщі, є нестерпним і несумісним з життєвими інтересами Німеччини. Вона мусить і зникне через власну слабкість і через Росію – з нашою допомогою. Існування Польщі для Росії ще нестерпніше, ніж для нас; ніяка Росія не погодиться на Польщу. Разом із Польщею впаде одна з найміцніших опор Версальського миру, панівне становище Франції ... Відновлення широкого кордону між Німеччиною та Росією є передумовою взаємного зміцнення. Основою взаєморозуміння має стати відновлення кордонів 1914 року між Росією та Німеччиною.³⁹

Незважаючи на важке становище на початку 1920-х років, німецькі надії на швидкий крах Польщі не виправдалися. Проте це не покращило польсько-німецьких відносин. Перешкода була не лише політична, а й економічна. У другій половині 1920-х років економічна блокада і «митна війна»⁴⁰ між

³⁷Ruchniewicz Krzysztof. Stosunki polsko-niemieckie 1918-1939. URL: <https://forumdialogu.eu/2018/07/09/stosunki-polsko-niemieckie-1918-1939/> (дата звернення: 11.03.2023)

³⁸Weinberg G. L. Germany, Hitler, and World War II: Essays in Modern German and World History. New York, 1995. P. 42.

³⁹Ruchniewicz Krzysztof. Stosunki polsko-niemieckie 1918-1939. URL: <https://forumdialogu.eu/2018/07/09/stosunki-polsko-niemieckie-1918-1939/> (дата звернення: 11.03.2023)

⁴⁰Епізод тривалої економічної боротьби між Німеччиною та Польщею, коли незважаючи на певну взаємозалежність економік обох країн та великих об'єм торгівлі між ними, державами встановлювались перешкоди для товарів один одного, підвищувались мита.

Берліном і Варшавою посилювалися. Будівництво сучасного порту в Гдині стало символом прагнення Польщі до економічної незалежності, яка взяла на себе роль «польського вікна у світ» замість міста Гданська.

Відносини між країнами були доволі нейтральними, а 26 січня 1934р. був навіть підписаний Пакт про ненапад між Німеччиною та Польщею.⁴¹ Але в 1938р. стосунки почали стрімко погіршуватись. Тоді відбувся політичний конфлікт, відомий зараз під назвою Поленакція (Polenaktion), коли Третій Райх почав висилати з держави євреїв, в тому числі польських.⁴² В той час як Польща дуже не хотіла їх приймати, навіть незважаючи на те що у чималій частини з них було польське громадянство.⁴³ У відповідь же, Варшава погрожувала почати висилання німців.

Врешті, 23 серпня 1939р. був заключений Пакт Молотова-Раббентропа, за яким Німеччина та СРСР домовлялись в тому числі розділити Польську Республіку між собою.

1.5 Спільний ворог. Відносини між Польщею та Японією.

Польща та Японія знаходяться дуже далеко одне від одного, і їх взаємодія в 1918-1939рр. одне з одним була дуже обмеженою. Тим не менш, міжнародні відносини починаються ще до встановлення Другої Річпосполитої. Так, під час Російсько-японської війни поляки бачили у поразці Російської імперії шанс на відновлення незалежності. Польські делегації на чолі з Романом Дмовським і Юзефом Пілсудським були у Токіо на перемовинах, намагаючись заручитись підтримкою Японії. Врешті, Японська імперія була однією з перших держав, що визнала незалежність Польської Республіки. У двох держав був спільний

(див. Zbigniew K. Kształtowanie się polsko-niemieckich stosunków gospodarczych w latach 1929–1939. S. 192-198)

⁴¹ Deklaracja między Polską a Niemcami o niestosowaniu przemocy, podpisana w Berlinie dnia 26 stycznia 1934 r.

⁴² Victims of the Persecution of Jews under the National Socialist Tyranny in Germany 1933 – 1945. URL: <https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/introduction/> (дата звернення 11.03.2023)

⁴³ Ustawa z dnia 31 marca 1938 r. o pozbawianiu obywatelstwa.

ворог у вигляді Радянського Союзу, що їх суттєво зближувало.⁴⁴ Зокрема це зближення було настільки сильним, що в 1930-му в СРСР всерйоз розглядали загрозу спільного польсько-японського вторгнення в країну.⁴⁵

Проте все ж через географічну віддаленість, взаємини були непостійними, спорадичними. 7 грудня 1922р. між державами був підписаний Договір про Торгівлю і Навігацію (Traktat Handlowy i Nawigacyjny)⁴⁶ Тим не менш, активно розвивалося військове співробітництво, особливо в галузі криптології та розвідки⁴⁷, спрямованої проти Радянського Союзу та Німеччини.⁴⁸

Криза у відносинах між державами наступила в 1931р., коли Японська імперія вторглась в Маньчжурію. Як і західні держави, Польща намагалася зайняти критичну позицію по відношенню до агресора, але з іншого боку не бажала погіршувати стосунки з Токіо. Зокрема інструкція міністра закордонних справ Августа Залеського для Францішека Сокаля, делегата Польщі в Раді Ліги Націй, рекомендувала, щоб він під час голосування за резолюції, що засуджують Японію, голосував за них лише якщо вся Рада голосує «за», і голосував проти, якщо голоси в Раді розділялися. Це пояснювалось тим, що *«Японія є природним союзником Польщі, така позиція дозволяє стримано підтримувати Японію там, де нас не зможуть звинуватити в упередженості»*⁴⁹. Окрім того, в 1938р. Польща визнала Маньчжоу-го – маріонеткову державу, створену Японською імперією на території Маньчжурії.⁵⁰ Отже, Варшава мала добрі відносини з Токіо і намагалась їх

⁴⁴ Łuczak M. J., Mazur-Łuczak J. Stosunki polsko-japońskie po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Poznań: WSNHiD, 2011. S. 273.

⁴⁵ Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним. / пер. з англ. М. Климчук, П. Грицак Київ, 2011. С. 37.

⁴⁶ Traktat Handlowy i Nawigacyjny pomiędzy Polską a Japonją podpisany w Warszawie dnia 7 grudnia 1922 r. (Ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 1 kwietnia 1924 r. - Dz. U. R. P. № 36 poz. 378).

⁴⁷ Pałasz-Rutkowska E. Intelligence cooperation between Poland and Japan during the Second World War. *Prace Historyczne*. 2022. №2. S. 319-325.

⁴⁸ Polska w Japonii. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL:

<https://www.gov.pl/web/japonia/relacje-dwustronne> (дата звернення: 17.05.2023)

⁴⁹ Nowak-Kiełbikowa M. Japonia i chiny w dyplomacji ii rzeczypospolitej. *Dzieje Najnowsze*. 1981. №1-2. S. 246-248.

⁵⁰ O'Sullivan A. M. Manchoukuo's relations with other nations. bach.... Stillwater, 1982. P. 43.

зберігати навіть під час політичних криз, коли Японія виступала агресором. Проте ці добрі стосунки були прихованими, бо в інакшому випадку це б завдало репутаційних збитків для Польщі, та вилилось би в дипломатичні проблеми з Францією та Великобританією.

Загалом можна підсумувати, що основними дружніми країнами для тогочасної Польської Республіки, з перелічених вище, були Великобританія, Франція, Італія та Японія. Перш за все, їх об'єднує що вони доволі швидко разом визнали незалежність Польської Республіки, і допомагали їй на різних етапах боротьби в 1918-1921рр. Окрім того, у Великобританії, Франції та Японії були спільні з Польщею вороги: Німеччина або ж Радянський Союз. Італія теж на певному етапі була ворожою до Німеччини. Окрім того, з ними було широке військове та/або економічне співробітництво. З Великобританією та Францією навіть був заключений військовий союз.

Суперницькі відносини ж були з сусідніми держава: Німеччиною та СРСР. Обидві країни розглядали Польську Республіку або як тимчасове явище що незабаром зникне з політичної мапи світу, або як сферу своїх інтересів. Радянський Союз провадив війну з Польщею у 1919-1920рр., а з Німеччиною були спірні частини кордону, як наприклад Верхня Селезія. Проте все ж, Польща намагалась вибудувувати з ними нейтральні відносини, не віддаляючись і не наближаючись надто близько до них, провадячи політику рівновіддаленості.

2 розділ. Створення і розвиток Морської та Колоніальної Ліги та її зв'язок з урядом.

Дана робота присвячена розгляду репрезентації держав Осі та їх експансії сам з точки зору організації Морська та Колоніальна Ліга (далі – МКЛ). Для того що дати розуміння чому саме таке джерело було обрано, варто дослідити саму Лігу. Її історію розвитку, специфіку та вплив на тогочасну Польщу та зв'язок з її урядом.

Організація починала як «Товариство розвитку судноплавства "Польський Стяг"» (*Stowarzyszenie na Polu Rozwoju Żeglugi "Bandera Polska"*), і було засновано 1 жовтня 1918р., тобто більш як на місяць раніше офіційного оголошення створення Другої Польської Республіки. Плани створення цієї організації було розроблено ще у серпні того ж року колишнім контр-адміралом російського флоту, Казимиром Порембським⁵¹. Незадовго до цього, Порембський був членом пропольських підпільних військових організацій, а у тому ж таки серпні 1918р. був позбавлений російського громадянства⁵². Він вважається одним із засновників польського флоту, а з 1922р. Казимір очолив Управління Військового Флоту Польської Республіки.⁵³

Через півроку після створення, 31 травня 1919р. назву було організації змінено на «Ліга Польської Навігації» (*Liga Żeglugi Polskiej*, далі - ЛПН). У офіційному статуті товариства його головною метою зазначається підтримка розвитку польських водних шляхів, портів та судноплавства всередині країни⁵⁴. Тобто, головний акцент робився саме на відновленні країни та розвитку її інфраструктури, зокрема й військово-морської. Лише досить абстрактний

⁵¹ Białas T. *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*. Gdansk. 1983. S. 11

⁵² Umiera admirał Kazimierz Porębski. Url: <https://muzeummw.pl/umiera-admiral-kazimierz-porebski/>, (дата звернення – 5.12.2023)

⁵³ Sawicki J. K. *Kadry morskie Rzeczypospolitej*. Gdynia, 2011. T. 5: Dokumentacja organizacyjna i kadrowa oficerów, podoficerów i marynarzy (1918–1947). S. 7-8

⁵⁴ Statut Towarzystwa “Liga Żeglugi Polskiej”. Warszawa. 1919. S. 2

пункт «*опікуватися польськими моряками в Польщі та за кордоном*»⁵⁵ може хіба натякати на потенційні міжнародні амбіції товариства.

Маючи у своєму складі 5218 членів, ЛПН вже у квітні-липні 1921р. намагалася провадити активну діяльність: видавала власний журнал «Польський стяг» (*Bandera Polska*), що своєю назвою апелював до попередньої назви самої організації, влаштувало досить масштабну вітрильну регату у місті Гдиня, недалеко від Гданська, намагалася залучити іноземних фахівців до створення кінофільмів на морську тематику. Проте ані задуми про фільм, ані більш активна діяльність не була можлива через фінансові труднощі. Витрати не могли бути покриті лише членськими внесками.⁵⁶

Тим не менш, кількість членів ЛПН швидко росла, і вже до 1922р. товариство сягало приблизно 20,000 членів. Така масовість поступово дозволяла провадити активнішу діяльність: організація офіційних свят чи спортивних заходів. У самому ж 1922р. амбіції товариства пішли далі, розширюючи горизонт своєї діяльності на море. Так, 23 вересня Польський Сейм ухвалив рішення про створення «Тимчасового військового посту та притулку для рибалок» (що фактично був портом)⁵⁷. Проект цього притулку був розроблений і активно просувався тодішнім головою Ліги, Юліушем Руммелем, головним ідеологом будівництва порту саме у місті Гдиня, а не домагатись такого привілею у вільному місті Гданську.

Сам Руммель був відомим польським підприємцем. У Російській Імперії він був членом Державної Ради Судноплавства, а у липні 1918р. на економічній конференції польського представництва виступав за необхідність розвитку торгового флоту. Окрім головування в Організації, був акціонером транспортного товариства «Полбал» (*Polbal*). Під час головування Лігою Польської Навігації (до 1932р.) він також займав посади члена гданського

⁵⁵ Statut Towarzystwa "Liga Żegluga Polskiej". S. 2

⁵⁶ Białas T. Liga Morska i Kolonialna 1930-1939. S. 16-18.

⁵⁷ Ustawa z dnia 23 wrzesnia 1922 roku o budowie portu w Gdyni (23 wrzesnia 1922r.)

магістрату, президента торгівельно-промислової палати Гдині та мав тісні зв'язки із міністром промисловості і торгівлі, а потім прем'єр-міністром, Євгеніушем Квятковським.⁵⁸ Окрім того, Юліуш стояв на чолі Державного Підприємства «Польське Судноводіння» (*Żegluga Polska*) - судовласницької торгівельної компанії, що займала головну долю в морській торгівлі Польщі. Заявляється також, що він був членом Міжнародного товариства судноплавних компаній⁵⁹.

У 1924р. товариство знову було перейменовано, тепер у «Морська та Річкова Ліга» (*Liga Morska i Rzeczna*). Але цей етап діяльності не є дуже цікавим з точки зору контексту цього дискурсу, враховуючи його обмежену діяльність.⁶⁰ Набагато більш значущим є етап з листопада 1930р.,⁶¹ коли відбулась «зміна вектора» разом із ще однією зміною назви, тепер вже на «Морська і Колоніальна Ліга» (*Liga Morska i Kolonialna*). Саме під назвою Ліга в подальшому стане відомою, дійсно масовою організацією, та впливовим гравцем на політичній арені тогочасної Польщі.

Закладення підвалин для «нового іміджу» відбулось ще у 1928р., коли організацію ще носила назву Морської та Річкової Ліги. На черговому зібранні у Гдині було формалізовано новий вектор розвитку товариства, та проголошено нову мету – надбання колоніальних володінь для Польської Республіки, а також посилення польської військової морської сили в Балтійському морі.⁶²

Поступово, Ліга ставала все більш і більш популярною: у 1933р. кількість членів її вже сягала 70,630 осіб, а у 1939р. становила близько мільйона осіб (992,780)⁶³, тобто майже 3% усього населення Польщі, яке станом на 1931р.

⁵⁸ Pertek J., *Polski słownik biograficzny*. T. 32. Wrocław, 1989-1991. S. 90-92

⁵⁹ Tyszel J. Z. *Pod ojczystą banderą*. Katowice, 1930, S. 103.

⁶⁰ *Liga Morska i Rzeczna. Statut*. Warszawa. 1924. S. 1, 4.

⁶¹ Bialas T. *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*. S. 26

⁶² Hunszak T. *Polish Colonial Ambitions in the Inter-War Period*. *Slavic Review*. 1967. № 4. P. 648

⁶³ Bialas T. *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*. S. 39

нараховувало 32,107,252 осіб. Якщо від цієї суми вирахувати дітей та національні меншини, то цифра виростає до 7-10% дорослого польського населення держави⁶⁴. Поза тим, можна лише здогадуватись скільки було співчуваючих та тих, хто ідейно підтримував справу організації. Ймовірно, ця цифра в декілька разів перевищувала кількість членів, враховуючи що для того щоб бути у складі організації треба було платити членські внески.

Таку популярність можна спробувати пояснити в різні способи. З одного боку, держава поступово почала відновлюватись після війни, почала «озиратись навколо», жадаючи вже набагато більше, аніж просто виживання як це було на бурхливому початку 1920-х років. З іншого боку, саме питанням виживання держави диктувалась вагома доля популярності дискурсу надбання нових володінь. МКЛ запропонувало позірно просте рішення, яке, як сподівалися, змогло б як вилікувати всі проблеми польської економіки, так і збільшити авторитет держави на світовій арені, і посилити позиції країни відносно її сусідів.

Організація також часто займалася збором пожертвувань (див. додаток 16). Прикладом цього може слугувати закладення єдиного польського підводного човна «ORP Orzeł». Відомо, що для його будівництва, разом з етапом проектування (враховуючи, що це був єдиний човен такого класу) знадобилися кошти у 25,000,000 злотих⁶⁵. Для цієї мети у 1934р. керівництвом МКЛ був створений Фонд Морської Оборони (*Fundusz Obrony Morskiej*), що за 2 роки діяльності зміг зібрати пожертви у розмірі 5,000,000 злотих⁶⁶, що досить чимало для де-юре незалежної громадської організації. І ці кошти є

⁶⁴ Drugi Powszechny spis ludności z dn. 9.XII 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność polska (9 grudnia 1931)

⁶⁵ History ORP ORZEŁ. URL:

https://web.archive.org/web/20110613182137/http://www.orzel.one.pl/viewpage.php?page_id=25, (дата звернення - 14.11.2022)

⁶⁶ 5,000,000 злотих приблизно дорівнює 31,500,000 доларам США 2019р., згідно вартості золота.

досить вагомими, враховуючи що прибуток Ліги на той самий 1934р. становив 2,451,515 злотих.⁶⁷

Щодо пропагандистської діяльності, то особливо тут виділяються урочисті масові⁶⁸ святкові заходи, наприклад «Свято Моря» (див. додатки 9, 14), «Дні моря» (котрому, як стверджували очевидці, більш підходила назва «Дні моря і колонії»)⁶⁹, метою яких було популяризувати морську тематику, просвітити населення у тематиці а також зібрати кошти задля Фонду Морської Оборони.⁷⁰ Також, звичайно, одним з органів поширення і власних поглядів була й видавнича діяльність. Найбільшим, офіційним органом Ліги був місячник «Morze» (з 1938 р. — «Morze i Kolonie»), який видавався раз на місяць, і який могли отримати всі дійсні члени за ціною в 1.2 злотих. Мав в середньому 45 сторінок, відзначався простою мовою. Цей журнал в основному зосереджувався на міжнародній політиці, організації портів, торговельного флоту та морського рибальства, морській історії Польщі. Був доволі масовим, к 1939р. чисельність примірників досягала 254,000 екземплярів на місяць.⁷¹

Журнал «Polska na Morzu» був дещо більш масовим, видаючись тиражем понад 300,000 екземплярів раз на місяць, в середньому маючи 16 сторінок на номер. Він більше концентрувався на Польщі, її торгівлі, економіці та внутрішній політиці. Аудиторія – молодь та робітничий клас.

Найбільше нас цікавить зв'язок Морської та Колоніальної Ліги з урядом Польської Республіки. Це не було достатньо висвітлено в напрацюваннях істориків, тому автором роботи було проведено власне дослідження. Так,

⁶⁷ Левова частка фінансування припадала на членські внески. Трохи менше – державні дотації, гранти, також видавнича справа та прибуток зі свят. (див. Bialas T. Liga Morska i Kolonialna 1930-1939. S. 48-49.)

⁶⁸ В участі приймало понад 100,000 осіб, у тому числі військові чини, на чолі з тодішнім президентом РП Ігнацієм Мосьціцьким та замісником прем'єр-міністра Квятковським, які виголошували промови. (див. Przemówienie pana prezydenta Pzeczypospolitej prof. Ignacego Mościckiego na uroczystem Święcie Morza w Gdyni 31 lipca 1932 r. *Morze*. 1932. №9. S. 2)

⁶⁹ Bialas T. Liga Morska i Kolonialna 1930-1939. S. 250-252

⁷⁰ Komunikat Ligi Morskiej i Kolonjalnej. *Lwowski Dziennik Wojewodski*. 1934. №5. S. 8

⁷¹ *Morze i Kolonie*. 1939, №8. S. 1

одним з основних моїх тверджень є те, що МКЛ була тісно пов'язаною з урядом тогочасної Польщі. Такі висновки були зроблені, ґрунтуючись на двох фактах. Перший – що в складі організації було багато державних функціонерів, високих армійських та флотських чинів, що займали головуючі позиції в Лізі. Другий – уряд активно спонсорував діяльність МКЛ на початку її діяльності, риторично її підтримував, відправляв делегації Морської та Колоніальної Ліги на дипломатичні місії замість делегацій МЗС. Були також прецеденти підписання міждержавних договорів членами МКЛ від імені Польської Республіки.

Щоб довести наявність у складі Морської та Колоніальної Ліги, було опрацьовано список Головної Ради (*Rada Główna*)⁷² – органу, що колективно керував організацією. Через те, що Морська та Колоніальна Ліга була масовою організацією з майже мільйоном учасників к 1939р., повністю дослідити усіх членів організації було б неможливо. В результаті було встановлено, що з 80 членів Головної Ради, 49 є особами, що працювали на державу. Притому важливо, зазначити що не вдалось точно встановити особу 17 членів Ради, деякі з яких могли також бути частиною уряду, армії чи флоту Польщі. Достеменно відомо, що лише 14 були не дотичні до державного апарату. Передусім це науковці, інженери та великі підприємці. Для детального ознайомлення зі списком див. таблиці 1, 2. Вищі посадові особи, як ті що були у членами МКЛ, так і що не були – часто присутні на організованих Лігою заходах (див. додатки 3-15).

Окрім того, Ліга називала своїми почесними членами Юзефа Пілсудського, Ігнасія Мосцицького (президента Польщі), Еугеніуша Квятковського (міністра фінансів), Вацлава Серошевського (етнографа та сенатора), Ігнація Яна Падеревський (композитора та відомого політичного діяча), Едварда Смігли-Ридза (маршала Польщі). Достеменно невідомо що означав титул почесного

⁷² Sprawozdanie z działalności Ligi Morskiej i Kolonjalnej. 1.IV.1933 – 1.IV.1935. Warszawa, 1935. S. 3-4

члена. Ймовірно за все, це був лише знак поваги до цих осіб, і вони не приймали безпосередньої особистої участі в житті організації. Проте відомо, що Ігнасій Мосцицький та Еугеніуш Квятковський регулярно виступали з промовами на організованих Лігою заходах, з'їздах організації, нарадах, про що є збережені фотографії.⁷³ Також є збережені фотографії прийняття Мосцицьким делегацій МКЛ в офісі Президента (див. додатки 3, 4, 15).

Головою МКЛ з 1930р. і до 1936р., тим хто заклав основні підвалини роботи організації став Густав Орліч-Дрессер. Він приймав участь у радянсько-польській війні у званні полковника. Після того – був активним прибічником Юзефа Пілсудського, приймав участь у так званому «Страйку генералів» 1924р. – політичному військовому процесу проти генерала Францишека Лятиника (що критикував Пілсудського)⁷⁴. Під час Травневого перевороту в Польщі 1926р., за результатом якого Пілсудський захопив владу в країні, саме Орліч-Дрессер був головою групи, що вела бойові дії на вулицях Варшави⁷⁵. Отже, ця особа була безпосередньо пов'язана з правлячими колами держави часів Санації. Також, Орліч-Дрессер 10 листопада (через 2 дні після того, як став головою Морської та Колоніальної Ліги) особисто під президента Польщі Ігнація Мосцицького отримав звання генерал-майора.⁷⁶ Особистість же Орліча-Дрессера описують як *«Він не лише палкий патріот, а й націоналіст – речник бачення Польщі супердержавою»*^{77, 78}.

Окрім особи голови, що був безпосередньо пов'язаний з урядом, були й інші маркери що вказують за зв'язок Ліги із владою. Перш за все, це безпосередня

⁷³ Drozd J. Sojusz narodu polskiego z morzem. Święto morza w Gdyni 1932-1939. Gdańsk, 2021. S. 151-206.

⁷⁴ Stomma L. Skandale polskie. Warszawa, 2008. S. 131-133

⁷⁵ Coup d'état of May 1926. URL:

<https://web.archive.org/web/20070927011537/http://poland.pl/archives/interwar/article.,id,11624.htm> (дата звернення – 14.11.2022)

⁷⁶ Zwłoki ś.p.gen. Orlicz-Dreszera spoczną na cmentarzu na Oksywiu. *Gazeta Lwowska*. 1936, № 163. S. 1.

⁷⁷ Białas T. Liga Morska i Kolonialna 1930-1939. S. 30.

⁷⁸ Gen. Gustaw Orlicz-Dreszera Inspektor Obrony Powietrznej Państwa zginął w katastrofie lotniczej. *Gazeta Lwowska*. 1936. № 162. 18 lipca. S. 1-2

взаємодія з Міністерством Промисловості і Торгівлі Польщі(далі - МПіТ), створення при міністерстві Ради Внутрішнього Судноплавства, рішення про яке було прийнято головою МКЛ вже на наступний день після призначення, а також інтеграція з МПіТ у питаннях приватних морських компаній та комунікацією з польськими іноземними організаціями.⁷⁹ Другим підтвердженням тези про підконтрольність уряду може стати цитата члена Морської та Колоніальної Ліги: «У 1930 році під тиском санаційних урядових кіл була перетворена в Морську і Колоніальну Лігу»^{80, 81}

Важливо також згадати епізод, коли в 1934р. польський уряд відправив до Ліберії місію, що складалась з членів Морської та Колоніальної Ліги. Ця місія була уповноважена заключити домовленості з країною від імені Польської Республіки. Зокрема, про двостороннє створення консульств та модернізацію прикордонних ліберійських військ польськими офіцерами. Очевидно, ці дії були не в повноваженнях звичайної громадської організації, навіть якщо та перебувала під патронатом польського уряду.⁸²

Таким чином, можна сказати що де-юре МКЛ була незалежною, проте де-факто в багато чому залежала від уряду держави, активно з ним співпрацювала. Друковані ж матеріали були засобом для пропаганди своїх поглядів, і враховуючи підпорядкованість Ліги уряду, залежність від нього – то ці погляди повинні були цілком збігатися з позицією держави з тих чи інших питань. Більше того – велика кількість вищих державних посадових та військових осіб формували організацією, займались виданням цих матеріалів. Отже, матеріали, видані Морською та Колоніальною Лігою можна вважати неофіційними, але релевантними джерелами для вивчення внутрішнього

⁷⁹ Bialas T. Liga Morska i Kolonialna 1930-1939. S. 27

⁸⁰ Там само. S. 28.

⁸¹ K. J. Postępy idei kolonialnej. *Sprawy Morskie i Kolonialne*. 1937. №1-2. S. 162.

⁸² Kowalski M. A. *Dyskurs kolonialny w Drugiej Rzeczypospolitej*. 2009. P. 116

висвітлення міжнародної політики Польської Республіки, формування громадської думки.

3 розділ. Формування наративів щодо експансії Італії, Японії та Німеччини.

У попередньому розділі ми коротко розглянули зовнішньо-політичні відносини Польщі з найбільшими гравцями на тогочасній політичній арені та окреслили зовнішньополітичні пріоритети Польської республіки. Проте офіційна позиція держави з певного міжнародного питання може не збігатися з тим, як уряд висвітлює ці питання всередині своєї власної держави. Відтак, в цьому розділі ми спробуємо з'ясувати, як окремі міжнародні конфлікти, дотичні до теми колоніальних володінь, висвітлювались у виданнях Морської та Колоніальної Ліги. З одного боку, ці видання були контрольовані представниками урядової верхівки, з іншого – позиціонувались як незалежна преса, чия увага зосереджувалась на дражливому питанні колоніальних володінь. Таким чином контент-аналіз публікацій цих видань дасть змогу побачити реакцію уряду на окремі події міжнародного значення, яку він не міг собі дозволити висловити офіційно.

3.1 Італійське вторгнення в Ефіопію, та подальше становище Риму у Середземномор'ї.

Першим великим потрясінням на геополітичній арені в 1930-х роках стало Італійське вторгнення в Ефіопію – одну з двох останніх неколонізованих країн в Африці, члена Ліги Націй.

Друга Італо-Ефіопська війна почалась 3 жовтня 1935р. і продовжувалась до 7 травня 1936р., коли Італія анексувала Абіссинію⁸³. Проте офіційна дата завершення війни – 19 лютого 1937р. Сама війна характеризувалась масштабними військовими злочинами, спричиненими Італією, великими людськими жертвами, застосуванням хімічної зброї, а також доволі слабкою

⁸³ Поширена європейська назва для Ефіопії, так само як «Персія» була поширена для назви Ірану.

міжнародною реакцією на порушення міжнародних конвенцій щодо правил ведення війни.⁸⁴

Першим матеріалом Морської і Колоніальної Ліги з цього приводу стала стаття в журналі *Morze* під назвою «Боротьба за колонії» (*Walka o kolonje*), що була видана в жовтні 1935р. – тобто в перші тижні війни. І найперше, на що варто звернути увагу – це на те, що текст статті починається з прямої критики Ліги Націй за свою слабкість та некомпетентність, заангажованість. Цей пасаж є доволі коротким і не розвивається далі в тексті, можливо через те що автор вважав цю тезу самою собою зрозумілою, що не потребує додаткових пояснень. Сама Ліга Націй називається як «великі держави на чолі з Англією», вказуючи на пряме залежне становище організації від рішень «великих держав», а особливо - Великобританії. Як видно з фрагменту, в статті дуже негативно подається Ліга Націй, і саме це є причиною негативного ставлення до Великобританії. Те, що держава зацікавлена в статусі-кво та в збереження поточного стану справ – є об'єктом критики з боку Ліги.

Частина про саме вторгнення відкривається словами «*Ми поки що опускаємо той бік методів і тактик, які обрали італійці у своєму прагненні до мети*»⁸⁵, тобто журнал відмовляється давати свою оцінку способам ведення війни. Проте, далі описується власне бачення передумов конфлікту: фашистський режим прийшов до влади на гаслах «здобуття умов існування і розвитку» Італії, виснаженої Першою Світовою війною та подальшою економічною кризою. Таким чином, італо-ефіопську війну було представлено як питання самого існування держави, її відродження після колишніх негараздів.

Проте найпромовистішою є фінальна частина статті, де автор виступає з ревізіоністської перспективи, стверджуючи що й поляки хоч і не хочуть починати війн, але бажають «заснувати новий, кращий світовий порядок,

⁸⁴ Italo-Ethiopian War. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/Italo-Ethiopian-War-1935-1936> (дата звернення 1.03.2023)

⁸⁵ J. D. Walka o kolonje. *Morze*. № 10, 1935. S. 2

поважаючи договори» Саме тому вони «добре розуміють природне, спонтанне прагнення італійської нації до участі в тих благах колоніальних держав, які поділяють лише “сильні світу цього”». ⁸⁶ Суть проблеми, на думку автора статті, полягає в створенні політичної та економічної рівноваги між державами, які мають колонії, і державами, які їх позбавлені. І тут Польща не може стояти осторонь: «Італійська боротьба за колонії не залишиться непоміченою серед інших націй без колоній ... Чи могла Польща бути байдужою до підготовки “колективного вирішення цієї проблеми”?» ⁸⁷ Фінальним акордом тут звучить твердження, що Польща хоче разом з Італією, Німеччиною та Японією вирішити проблему «справедливого» розподілу колоніальних володінь, а, отже, одержати рівний доступ до ресурсів.

Через місяць, у листопаді 1935р. в журналі *Szkwał* в статті «Колонії та Польща» (*Kolonje a Polska*) бачимо продовження дискусії навколо причин італо-ефіопської війни. По-перше, варто відмітити, що у самих публікаціях італійське вторгнення в Ефіопію найчастіше називається суперечкою або конфліктом, і дуже рідко – власне війною. Також сама війна не засуджується, а лише називається «жорстокою». Це є риторикою нормалізації цієї війни, адже терміни що використовуються є менш негативно емоційно забарвленими. Відсутність засудження однієї зі сторін також є врозріз з офіційною державною позицією, адже Польська Республіка засуджувала вторгнення та підтримувала введення санкцій проти Італії.

Далі в статті підкреслено, що Італія насправді бажала вирішити все дипломатично, але Ліга Націй не змогла знайти ефективне компромісне рішення. Саме тому Італія була просто вимушена напасти через вже згадувану відсутність рівноваги в світовому розподілі ресурсів, підважуючи існуючий світопорядок, який представлено як несправедливий, а, відтак, нестабільний: «Гуркіт гармат в Абіссинії тяжко дряпав гнилу будівлю побудовану великими

⁸⁶ J. D. Walka o kolonje. *Morze*. S. 4

⁸⁷ Там само.

колоніальними державами»⁸⁸. При тому знову повторено аргумент, що від подібної несправедливості поділу колоній найбільше потерпає не лише Італія, а й інші країни, зокрема Японія, Німеччина та Польща. Разом з тим, Італію позиціоновано як природну союзницю Польщі на міжнародній арені. Зокрема, відзначено що газета провінції Венето «*Provincia di Padova*» повністю підтримує бажання Польщі отримати колоніальний мандат: «*На підтвердження слушності цих вимог, "Provincia di Padova" посилається на зростання нашого населення та зростаючий попит на ресурси*»⁸⁹.

Таким чином, попри те що Польща разом з іншими країнами ввела санкції проти Італії, її напів-офіційний рупор Морська та Колоніальна Ліга, афілійовані особи якої були високими чинами в уряді, армії та флоті і яка виконувала окремі офіційні державні доручення, відкрито підтримувала Італію в її бажанні колоніальної експансії. Проте при накладанні санкцій Польська республіка могла також керуватись добрими взаєминами з Ефіопією. Для більш повної картини варто поглянути як зображували Ефіопію в тогочасних періодичних матеріалах Ліги.

Перша стаття, в якій бачимо серйозну увагу до Ефіопії, була опублікована в журналі *Morze* в листопаді 1935р, під назвою «Абісинія» (*Abisynja*). Стаття являє собою опис країни для незнайомих з нею читачів, «*Про країну, людей, багатства та можливості розвитку Абісинії*»⁹⁰. Найбільш цікавими тут є спостереження про «можливості розвитку» Ефіопії, адже вони описують розвиток саме під європейською, колоніальною адміністрацією. Автори абсолютно не бачать можливості для Ефіопії залишитись незалежною й успішно розвиватись, роблячи акцент на дикості та нерозвиненості цієї африканської країни. Особливо яскраво це проявляється після опису природи, рельєфу та клімату, що завершується емоційним реченням «*Про дикість і неприступність країни, тої справжньої наскельної*

⁸⁸ Zadrożny S. Kolonje a Polska. *Skwał*. 1935. №9. S. 1

⁸⁹ Там само. S. 2

⁹⁰ J. L. Abisynja. *Morze*. 1935. №11. S. 11.

фортеці, свідчить приказка про те, що Бог, виводячи землю з хаосу, мабуть, забув про Абісинію»⁹¹, і ця риторика виразно продовжується в описі головних міст держави: «Зрештою всі ці міста, не виключаючи Addis-Абеби, не є власне містами в прямому сенсі цього слова, а лише меншими чи більшими скупченнями первісних людських стоянок»⁹². Власне таке негативне зображення Ефіопії, «приниження» африканського способу життя є одним з елементів пропаганди організацією власних колоніальних ідей. Так, однією з атрибутів колонізації є процес співставлення та відокремлення «свого» від «чужого», в даному випадку – «європейського» від «африканського». Таким чином, виховання в читачі відрази до тубільного, його сприйняття як нецивілізованого, примітивного, того що суперечить європейській сучасності слугує меті створення колоніального суспільства.⁹³

По ходу війни, видання Морської та Колоніальної Ліги активно стежили за перебігом італо-ефіопського конфлікту. Так, у грудневому випуску 1935р. журналу *Morze* з'явилася стаття «З італійською армією в Африку» (*Z armją włoską ku Afryce*), що є матеріалом від Романа Файанса⁹⁴, котрий вирушив з італійською армією з Неаполя на військово-транспортному судні, прибув до Еритреї та супроводжував війська від час вторгнення як військовий кореспондент. Ця стаття нам дає змогу дізнатися концептуальне висвітлення італійського війська, його сприйняття, а разом з тим висвітлення країни.

Після опису транспортного корабля та каюти, де автор захоплюється красою, зразковим порядком та спокоєм, автор характеризує солдат наступним чином: «Я не мав уявлення про культуру італійського народу, а ці солдати, набрані з усіх італійських провінцій і з усіх соціальних страт, справили на мене прекрасне враження як своєю культурою, так і своїм інтелектом»⁹⁵.

⁹¹ J. L. Abisynja. *Morze*. 1935. №11. S. 13.

⁹² Там само. S. 14.

⁹³ Balogun, B. Polish Lebensraum: the colonial ambition to expand on racial terms. *Ethnic and Racial Studies*, 2018. №41(14). P. 2569-2570.

⁹⁴ Польський журналіст, також автор книг «Hiszpania 1936» та «Italia 1944».

⁹⁵ Fajans R. *Z armją włoską ku Afryce*. *Morze*. 1935. №12. S. 14.

Утверджується думка, що італійці, незалежно від місця народження та соціального статусу – люди високих культурних якостей, а офіцери далі описуються як справжній вищий клас та дуже освічені люди. Важливою тезою також тут є твердження про те, що багато хто з тих офіцерів знає про Польщу, і що «з великою, щирою симпатією та дружбою всі вони ставляться до нашої країни.»⁹⁶. Яскраво видно намагання викликати у польського читача приязнь до італійської армії, а через неї – до італійського суспільства та держави, автор спеціально підкреслював що його слова стосуються саме «широких мас італійського народу».

Окреме місце в статті присвячено виправданню вторгнення. Автор зазначає, що як раз «Лише твалтовна опозиція Англії здобула цій війні популярність. Сьогодні майже кожен італієць впевнений у необхідності експедиції проти Абіссинії, і в тому, що той край повинен бути завойований»⁹⁷. Далі наведено епізод, коли незважаючи на постійні британські демонстрації сили під час проходження італійських військових суден крізь Суецький канал – місцеві італійці у вигляді великого натовпу стояли біля британських кораблів, аплодували італійським військам що пропливали крізь канал, та співали «Giovinezza»⁹⁸. Наведення цього епізоду є спробою показати що війна доволі популярна в італійців. Разом з пом'якшеним висвітленням бойових дій та тезами про добрі польсько-італійські стосунки, це є частиною нормалізування війни, спробою переконання читача що нічого поганого у вторгненні немає.

Варто також зазначити, що матеріал був виданий у кризовий для італійської армії період: станом на грудень 1935р. були здобуті дуже незначні успіхи, а 15 грудні почався Різдвяний контрнаступ з боку ефіопських сил. 22 грудня вже зафіксований перший випадок використання отруйного газу, хімічної зброї з боку італійського фашистського режиму.⁹⁹ Тим не менш,

⁹⁶ Fajans R. Z armją włoską ku Afryce. S. 14.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Giovinezza – гімн італійської Національної фашистської партії.

⁹⁹ Nicolle D., Raffaele R. The Italian invasion of Abyssinia 1935-36. London, 1997. P. 8-9

жодної згадки про це в тексті немає, саме вторгнення подається в доволі оптимістичному, «пригодницькому» ключі. Окремо просувається теза, що у війні винна також Великобританія, що «підштовхнула» Муссоліні до цього.

Важливим буде зазначити як висвітлювалась початкова стадія вторгнення, в листопаді 1935р. в статті «Там де точиться війна» (*Tam gdzie się toczy wojna*)¹⁰⁰ журналу *Polska na morzu*. Зокрема, зазначалось що перевагою італійської армії було використання бронетехніки та отруйних газів, але перевагою ефіопів було знання місцевості та «непрístupна природа». Цей фрагмент нас цікавить з тієї точки зору, що перше задокументоване використання хімічної зброї в цій війні було, як зазначено вище, 22 грудня. Однак стаття, в якій вказано цей факт, була опублікована в листопаді (на жаль невідомо, в якій саме частині місяця публікувались журнали). Застосування газів ніяк не коментується авторами, це ніяк не засуджується, незважаючи на те що Польща була учасницею Женевський протоколу про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів. Більше того, Варшава навіть була ініціаторкою розширення обмежень цього протоколу.¹⁰¹

Роман Файанс як автор статей потім ще неодноразово з'являється у виданні, його матеріали формують приблизно половину всіх публікацій, що присвячені італо-ефіопській війні. Вони є важливим джерелом що формують наскрізний наратив, тому доречним буде розглянути риторику ще декількох його матеріалів.

Стаття «З країни, де точиться війна» (*Z kraju gdzie toczy się wojna*) від січня 1936р. є прямим продовженням минулої публікації Файанса. Перш за все, автор вказує що італійська колоніальна армія – найбільша з колоніальних експедицій, «Блідють перед нею не тільки англійські експедиції, в яких брали

¹⁰⁰ J. L. Tam gdzie się toczy wojna... *Polska na morzu*. 1935. №11. S. 5.

¹⁰¹ Zanders J. P. The CWC in the context of the 1925 Geneva debates. *Nonproliferation Review*. 1996. № 3. P. 39.

участь декілька [тисяч], а щонайбільше десятки тисяч людей, бліднуть перед нею навіть римські, чи наполеонівська експедиції в Єгипет»¹⁰². Таким пасажом автор прямо вказує на те, що Італія зараз є потенційно наймогутнішою колоніальною державою, має найбільші сили на африканському континенті. В переліку тих, чії сили перевершує зараз фашистська держава – передусім Великобританія, котру в цих статтях часто протиставляють Італії. Рим же необхідний як приклад минулої величі, яку режим Муссоліні згадує і намагається повернути. Наполеон в даному контексті – найбільш відомий модерний великий завойовник, що зміг підкорити велику частину Європи.

Далі автор описує, що вся експедиція є великою заслугою італійської логістики. Перелічується низка проблем, з якими зіткнулась армія інтервентів, але він хвалить їх за важку роботу, за зусилля із забезпечення себе водою і підтримки гігієни. Завершається стаття таким твердженням:

*Звичайно, я лише процитував і обговорив деякі із сотень ... труднощів. Наразі їх усі успішно подолали італійці. Однак не слід забувати, що в міру того, як ви просуваєтеся в Абіссинію і водночас віддаляєтеся як від військово-морської бази, так і від сухопутної бази, ці труднощі незмірно зростатимуть. Чи впораються тоді з ними енергія та воля італійців – покаже найближче майбутнє*¹⁰³

Загалом, теза про те що італійці сповнені певною особливою «енергією», певною «волею» є однією з провідних ідей, коли мова йде про цю державу і її успіхи, або потенційні успіхи в майбутньому.

Остання публікація від Романа Файанса про Італію теж дуже важлива для розуміння ставлення до країн-учасниць Італо-ефіопської війни. Видана в березні 1936р. стаття під назвою «В містах Ефіопії» (*W miastach Etyopji*), описує власне враження кореспондента від ефіопських міст під італійською окупацією, які він відвідав. Спочатку йде розповідь про те, як він прибув до міста Адді-Грат. Населений пункт описується як дике, відстале місце де в кожного свої заботи, і ніхто не використовує навіть коліс та цвяхів. В статті автор також вказує, що «Адді-Грат — найжалюгідніше і найпримітивніше з

¹⁰² Fajans R. Z kraju gdzie toczy się wojna. *Morze*. 1936. №1. S. 17.

¹⁰³ Там само. S. 19.

усіх ефіопських міст, які я коли-небудь бачив. Крім Геббі, - жодної цегляної будівлі чи чогось такого, що заслуговує на назву будинку»¹⁰⁴. Дискурс примітивності, відсталості та негідності є дуже важливим в цій статті, коли за рахунок приниження ефіопського підноситься італійське. Першим прикладом цього є теза про те, що в місті Адуа єдина нормальна будівля за думкою автора – це італійське консульство, де тимчасово розміщувався штаб військового корпусу. Зайняту італійськими силами ефіопську фортецю Геббі¹⁰⁵ – він описує як «брудну», «огидну», та погано мебльовану. Єдине що за його думкою гарне – привезені італійські умивальники. Розписи у місцевій ефіопській церкві він описує як такі, що «дуже точно ілюструють примітивізм і наївність вірувань цього народу»¹⁰⁶.

Завершується стаття дуже характерною тезою:

Усі ці ефіопські міста, такі первісні - але з незапам'ятних часів живуть своїм власним, окремим життям - італійці приносять тепер незрозумілу для їхніх жителів, ненависну їм - культуру Європи. Те, що воно об'єктивно «краще», це точно. А ось чи можна причепити цій країні і цим людям і чи – навіть вже причеплена, – вона піде їм на користь – це інше питання.¹⁰⁷

В цих реченнях, як ми бачимо, зазначається що європейська цивілізація є набагато вищою за місцеву, а італійці, що ведуть завойовницьку війну – описуються як ті, хто приносить світло цивілізації примітивним тубільцям, причіплюючи європейську культуру.

Весною та літом 1936р. ми бачимо різкий спад активності статей, присвячених Італії, згадки про цю країну також значно зменшились. Це можна пояснити близьким завершенням бойових дій. 5 травня 1936р. була захоплена ефіопська столиця Аддіс-Абеба, а після цього, 9 травня 1936р. Ефіопія була офіційно анексована. На початку червня 1936 року Рим проголосив об'єднання

¹⁰⁴ Fajans R. W miastach Etyopji. *Morze*. 1936. №3. S. 21

¹⁰⁵ Невідомо, чи Роман має на увазі фортецю Фасіль Геббі у Гондарі, що внесеною до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, або ж якусь інакшу. Адже описується це словом «Ghebbi», яке з амхарської мови перекладається як «компаунд», «склад», «штаб», «фортеця».

¹⁰⁶ Fajans R. W miastach Etyopji. *Morze*. S. 22

¹⁰⁷ Там само. S. 23

Ефіопії, Еритреї та Італійського Сомалі в єдину адміністративну одиницю, поділену на шість провінцій: Італійську Східну Африку. Хоча італійська адміністрація все ще не контролювала всієї країни, була оголошена перемога.¹⁰⁸

Цим подіям були присвячено як мінімум дві великі статті у журналі *Morze*. Перша з них, «Італійська колоніальна імперія» (*Włoskie imperjum kolonjalne*) видана в червні 1936р., по завершенню війни. Важливо зазначити, що ця стаття поміщена на першу сторінку журналу, одразу після обкладинок, що демонструє про важливість цього матеріалу для редакції та організації. Адже це був перший випадок, коли статтю про подію, не пов'язану з Польщею, було розміщено на «першій шпальті».

Згідно зі своєю назвою, матеріал розповідає читачу про італійську колоніальну імперію. Також вона великою мірою присвячена перемозі Італії в Італо-ефіопській війні (котра в тексті, знову ж, найчастіше називається суперечкою або конфліктом). В самій статті багато уваги приділяється Муссоліні, його владі та фашистському режиму в цілому. Для кращого розуміння риторики важливо буде подати наступний фрагмент з самого початку статті:

Найбільшою, безсмертною заслугою Муссоліні є те, що за такий короткий час він зміг перетворити душу італійської нації – щоправда, що має великі римські традиції, але чия незалежність і об'єднання датуються лише кількома десятиліттями. Заслугою Муссоліні є те, що він зробив італійців каральною, мужньою та самовідданою нацією, молодого нацією великого честолюбства, стійкості та непохитної волі, нацією, яка виявила великі організаторські та військові таланти. Ми не сумніваємося, що в наступний період розкриються такі ж таланти: мирне панування, управління та господарювання італійців в Ефіопії.¹⁰⁹

Важливий акцент в цьому уривку робиться на трансформації італійського народу з приходом до влади дуче, вказується що має місце певна велика трансформація «душі нації». Також варто відмітити використання журналом нарративу про те, що італійський народ має «римські традиції», який

¹⁰⁸ Ofcansky T. P., LaVerle B. A Country Study: Ethiopia. Washington, 1993. P. 37-38

¹⁰⁹ Б. а. *Włoskie imperjum kolonjalne. Morze*. 1936. №6. S. 1

перегукується з фашистською ідеологією, за якою Італія прагнула на створення свого *Mare Nostrum* та *Spazio vitale*¹¹⁰.

Далі повторюється уже вживаний раніше аргумент, що «конфлікт» міг бути розв'язаний мирно, якби не «пручання Англії», що мала в Східній Африці певні свої інтереси. Але зазначається, що всупереч всьому, італійці перемогли колоніальну імперію (вочевидь мається на увазі «імперіалістична» Великобританія). Завершується основна частина твердженням що *«перед доброю зорганізованістю, самовіддачею та волею не має перешкод»*, та що *«італійський організаторський геній подолав усі труднощі»*¹¹¹.

У кінці подано висновок, що Польща (і Морська та Колоніальна Ліга зокрема) ніколи не обирали і не обиратимуть збройну боротьбу як засіб для здобуття колоній, але італійський народ є прикладом того, як можна досягнути великої мети. Засуджується сам метод – війна, проте польська сторона цілком підтримує італійське завоювання Ефіопії, називаючи це «великою метою».

Фінальним матеріалом періодики Морської та Колоніальної Ліги на тему італійського вторгнення в Ефіопію є стаття «На здобутих теренах» (*Na zdobytych terenach*), видана в серпні 1936р. Цей матеріал особливо цікавий тим, що в ньому повторено практично всі раніше сформовані наративи, що висловлювались раніше: про дикість і примітивність Ефіопії, про силу і єдність Італії, про необхідність колоніальних володінь для існування кожної держави, яка дбає про свій добробут і майбутнє.

В найпершому реченні стверджується, що завоювання Ефіопії Італією вже є доконаним фактом. Цей пасаж є доволі важливим в тому контексті, що Ліга Націй (як і Польща) ще не визнала італійську анексію африканської країни, а

¹¹⁰ Терміни, популярні у італійській фашистській ідеології. *Mare Nostrum* буквально перекладається як «Наше Море», означає ідеологію панування в Середземному морі, відродження величі Римської Імперії. *Spazio vitale* перекладається як «життєвий простір» та є синонімічним німецькому «*Lebensraum*».

¹¹¹ Б. а. *Włoskie imperjum kolonjalne*. S. 1

її лідер, Хайле Селасіє, виступав на засіданні Ліги Націй¹¹². Це важливо в контексті розбіжності офіційної міжнародної риторики та висвітлення подій всередині країни.

Після цього знову використовується звернення до Давнього Риму риторика: автори дуже хвалять Муссоліні за його «незламну волю» і сміливі плани, що завдяки ним велику територію було «*приєднано ... у відроджену наново Римську імперію*»¹¹³. Наратив про «відродження» італійської держави знову постає в статтях, але тепер журнал вже прямо повторює бачення політики дуче.¹¹⁴ Після цього автор героїзує полеглих у війні італійців, стверджуючи що вони «пожертвували своїм молодим життям за краще майбутнє італійської батьківщини». На контраст, про ефіопців в матеріалі згадується лише як про «10-мільйоний ринок збуту» для італійської економіки. Такий спосіб подачі людей як дегуманізованого населення є стандартним прийомом пропаганди. Метод його полягає у представленні групи людей безликою масою, відбираючи людські риси задля зниження емпатії по відношенню до цієї групи.¹¹⁵

Сама Ефіопія далі в статті фігурує виключно в контексті контрольованої території та джерела сировини для Італії. В цьому матеріалі теж яскраво фігурує дискурс «дикості». Спершу територія Абіссинії напряду називається «дикою», що хоч в Ефіопії і є великі родовища корисних копалин – вони «*експлуатуються, щоправда в дуже примітивний спосіб*»¹¹⁶. Далі описується як саме Італія «приносить цивілізацію» на ці землі. Для прикладу, важлива частина присвячена розвитку інфраструктури, зазначається що під час

¹¹² Safire W. *Lend Me Your Ears: Great Speeches in History*. New York, 1997. P. 318.

¹¹³ J. L. *Na zdobytych terenach*. *Morze*. 1936. №8. S. 18.

¹¹⁴ Тема Давнього Риму займала дуже велике значення для ідеології італійського фашизму. Римська імперія уявлялась як вершина цивілізації, військової могутності, закону, порядку і культури. Муссоліні зображався як новий Юлій Цезарь чи Октавіан Август, що зможе відродити давню славу Риму, в тому числі в територіальному вимірі, підкоривши увесь Середземноморський регіон. (див. Kallis A. A. *Fascist Ideology: Territory and Expansionism in Italy and Germany, 1922-1945*. London: Routledge, 2000. P. 50.)

¹¹⁵ Kiper J., Wilson R. A., Lillie C., Harris L. T. *Propaganda, Empathy, and Support for Intergroup Violence: the Moral Psychology of International Speech Crimes*. 2019. P. 5-7.

¹¹⁶ J. L. *Na zdobytych terenach*. S. 18.

вторгнення італійці були змушені будувати дороги з твердим покриттям, що зараз (на середину 1936р.) дозволяє активізувати економічне життя країни. Таким чином журнал виправдовує війну, відмічаючи що під час бойових дій будувались дороги. Також зазначається що хоч країна і була відсталою, але мала великий товарообіг. Тому під італійською адміністрацією *«слушно буде припустити, що в міру активізації економічного життя, закордонний обмін зростатиме швидко, надаючи великі переваги стійкій торговій ініціативі»*¹¹⁷.

Яскравим також є дискурс вимушеності Італії почати цю війну через власну перенаселеність. Так журнал пише, що країна *«дуже серйозною народжуваністю, просто задихається, не в змозі втамувати багатотисячний земельний голод своїх малоземельних і безземельних обивателів.»*, в той час як територія Абісинії є дуже великою, та часто з родючим ґрунтом. Самі ж італійці характеризуються автором як *«надзвичайно наполегливі та витривалі»*, що за його думкою підтверджується тим, як ці фермери можуть *«часто в дуже важких умовах — господарювати в степах чи в лісах, здобуваючи в тяжкій праці такий жаданий шматок землі, якого він марно прагнув у перенаселеній батьківщині»*¹¹⁸. Цей фрагмент окрім того є також частиною намагання створити у читача симпатію та співчуття до італійців, як до чесного та працелюбного народу, що на жаль не має можливості працювати у власній країні – тому його країна здобула нових земель для цієї роботи. Особливо важливий цей наратив в контексті тез про перенаселеність Польщі, котрими видання МКЛ регулярно оперують.¹¹⁹

Це є частиною вже іншого, тісно пов'язаного наративу: що війна була частково «запитом знизу», народною волею. Зокрема, в цій статті знову наводиться формулювання, що італійський народ можливо був би проти війни, але всеціло підтримує її після втручання Великобританії. Тут варто відмітити,

¹¹⁷ J. L. Na zdobytych terenach.

¹¹⁸ Там само. S. 19.

¹¹⁹ Ларін В. Польські колоніальні проекти в Африці за матеріалами журналу «Sprawy Morskie i Kolonialne», (1934-1939): бакалаврська робота. Київ, 2021. С. 32, 37-38.

що насправді настрої в Італії дійсно були загалом проти колоніальної війни. Переважно бідне населення переймалося передусім економічними проблемами, не вважаючи що Італія могла б перемогти у війні, навіть проти африканської країни. Також, багато хто ще пам'ятав поразку у Першій італо-ефіопській війні в 1896р. Проте, за думкою істориків, санкції Ліги Націй (а також політичні репресії та посилення пропаганди) дійсно згуртували італійців, котрі не бачили вибору як продовжити війну. Санкції ними сприймалися як замах на власний спосіб життя.¹²⁰

Далі в статті автор зазначає, що італійське суспільство чекає подальших дій від уряду щодо пацифікації підкореної країни, її розвитку. Вказується що суспільство довіряє уряду та «економічним діям в дусі фашизму», адже на думку редакції корпоративні принципи разом з державним контролем *«захистять країну від небезпечних експериментів та зменшать можливості авантюрної колонізації»*¹²¹. Загалом це доволі цікаве формулювання, адже згідно з ним колонізація повинна провадитись під чітким державним контролем, проте Морська і Колоніальна Ліга створювала власні колонізаційні програми протягом своєї історії, котрі де-юре не були державними. Отже, це може бути як протиріччям власним ідеалам, так і визнанням де-факто державної приналежності Ліги, а отже ото факту, що будь-які її серйозні дії та програми, в тому числі колонізаторські – є урядовими.

В кінці статті наведено характерний пасаж, в якому підсумовується, що *«Чи вдасться втілити ці великі імперські плани Італії і в якій мірі, побачить найближче чи віддалене майбутнє. У всякому разі, ці наміри надзвичайно характерні для колонізаційної експансії сучасних держав.»*¹²². В даному контексті можна прослідкувати надання позитивного значення

¹²⁰ Sbacchi A. The Italians and the Italo-Ethiopian War, 1935-1936. Transafrican Journal of History. 1976. № 5. P. 124-131.

¹²¹ J. L. Na zdobytych terenach. S. 19.

¹²² Там само.

імперіалістичної експансії, її схвалення. Також підкреслюється, що це є нормою для сучасного на 1936р. світу, це є характерним.

В липні 1936р. вийшла стаття «Морська політика великих держав» (*Polityka morską wielkich mocarstw*), друга частина якої присвячена італійській політиці. В ній описується як посилюється Італія, яку не лякає Великобританія, і «спираючись на свій флот і сильну морську авіацію, вона змогла здійснити завоювання Ефіопії і створення сучасної Римської імперії, незалежно від протидії Англії»¹²³. Перш за все, в цьому невеликому фрагменті поєднуються одразу 3 месиджі:

- Прокламація значної потужності Італії, що може конкурувати з Великобританією.
- Італія є наступником Римської Імперії, й стоїть на шляху її відтворення.
- Лондон значно втрачає позиції на світовій арені, але всіма засобами намагається надолужити втрачене.

Всі три месиджі далі в тій чи іншій формі розвиваються в тексті. Зокрема, що Італія дуже сильно загрожує британському пануванню. Їй достатньо було б захопити британський Судан для з'єднання Лівії з Ефіопією, і тоді, за думкою авторів, ідея Римської Імперії була б реалізована.

Проте найбільше місце займає третій меседж. Зокрема, описується як Великобританія намагається тиснути на Францію, яка не хоче економічно воювати з Італією:

*Англія бажає створити політичну позицію, яка б змусила Францію безжально підтримувати англійську політику. З цією метою Англія підтримує політику Німеччини, сприяючи зміцненню її влади і загрожуючи Франції привидом нового німецького вторгнення.*¹²⁴

Таким чином, автори розвивають третій зазначений дискурс, звинувачуючи Великобританію в розвитку Третього Райху задля політичного об'єднання з Францією, і навіть можливо її підпорядкування британській політиці. Журнал

¹²³ Czeczot R. *Polityka morską wielkich mocarstw. Morze*. 1936. №7. S. 10.

¹²⁴ Там само.

ще більше зупиняється на цьому меседжі, пишучи що Лондон намагається тиснути на Францію, яка не хоче воювати з Італією. Тому Великобританія уклала з Німеччиною морський пакт проти Франції, та «прихильно дивилася на відродження німецьких сухопутних військ, бо це змусило Францію звернутися за допомогою до Англії в разі війни з Німеччиною»¹²⁵. Вагомою є теза, що Британія намагається втягнути Францію у війну з фашизмом, що повністю суперечить французьким інтересам, і є лише частиною англійської політики. Насправді міжнародні вектори Лондону та Парижу в той час були радше протилежним. Так, Великобританія вважала Третій Райх договороспроможним, та «меншим злом» у порівнянні з Радянським Союзом.¹²⁶ В той час як Французька Республіка бачила найбільшу загрозу саме в Німеччині, а з СРСР намагалась підтримувати близькі відносини.¹²⁷ Стосовно підтримки експансії Риму Парижем та засудження цього Лондоном, то відомо і Великобританія, і Франція намагались підтримували дружні відносини з Італією, що 14 квітня 1935р. виявилось в формування Стрезського Фронту: альянсу, направлено на потенційний захист Австрії від Німеччини.¹²⁸ А на початку Італо-ефіопської війни, обидві держави намагались владнати конфлікт пактом Хоара-Лаваля. Цей пакт пропонував розділення Абісінії на італійську та незалежну частини, таким чином дозволивши частково досягти мети Беніто Муссоліні, задля його пацифікації.¹²⁹ Більше того, Великобританія знала про підготовку Італією

¹²⁵ Czeczot R. *Polityka morska wielkich mocarstw*. S. 11.

¹²⁶ Anglo-Nazi Pact in the 1930's? URL: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Anglo-Nazi-Pact/> (дата звернення: 22.01.2023)

¹²⁷ Miyazaki M. *The Failed Emergence of an Anglo-Soviet Cooperation Against Germany: 1930s British Perception of Soviet and German Threats*. 2020. URL: <https://repository.wellesley.edu/islandora/object/ir%3A1195/datastream/PDF/download> (дата звернення: 22.01.2023)

¹²⁸ Roi M. L. *From the Stresa Front to the Triple Entente: Sir Robert Vansittart, the Abyssinian crisis and the Containment of Germany*. *Diplomacy & Statecraft*. 1995. №6. P. 61-63.

¹²⁹ Holt A. 'No more Hoares to Paris': British foreign policymaking and the Abyssinian Crisis, 1935. *Review of International Studies*. 2011. №37. P. 1383-1385.

вторгнення і не бажала завчасно розв'язати конфлікт, боючись таким чином відразити Рим від себе і зруйнувати альянс трьох країн.¹³⁰

На тривалий час Італія майже зникає з журналів, з'являючись лише як пересічна згадка. Наприклад в статті «Світовий воєнно-морський баланс» (*Światowy bilans wojenno-morski*) від 07.1938р. вказується, що після завоювання Абіссинії Італія опинилась в певній міжнародній ізоляції, тому що продемонструвала дуже сильні позиції, флот та авіацію. В цій публікації також робляться висновки, що поновлюється запекла гінка озброєнь, договори з обмежень армій та флотів діють слабо. Передбачається, ця гонка озброєнь має такі ж масштаби, які передували Світовій війні.¹³¹ Стаття сама була написана дипломованим командором-поручиком та командиром міноносної ескадри Польщі, Романом Станкевичем.

Серйозна стаття, присвячена Італії публікується лише в січні 1939р., через 2.5 року після останньої суттєвої згадки в липні 1936р. Стаття «Конфлікти Середземного моря» (*Konflikty Morza Śródziemnego*) починається з опису того, як Франція провалила свою політику в Центрально-Східній Європі, і відчувши її слабкість, в Італії спалахнули демонстрації за передачу Ніцци, Корсики та Тунісу під адміністрацію Риму. Журнал саме акцентує увагу на тому, що ці вимоги передачі території є бажанням простого народу. Проте насправді ці демонстрації були підготовлені італійським урядом для підтвердження своїх територіальних претензій під час візиту французького амбасадору Андре Франсуа-Понсе до Палати депутатів Італії.¹³² У міжнародній пресі того часу знаходимо згадки про ці демонстрації та територіальні вимоги, проте там часто ставлять під сумнів їх народний характер, вказуючи що все було підготовлено урядом. Прикладом цього

¹³⁰ Roi M. L. From the Stresa Front to the Triple Entente: Sir Robert Vansittart, the Abyssinian crisis and the containment of Germany. *Diplomacy & Statecraft*. 1995. №6. P. 68-69.

¹³¹ Stankiewicz R. Światowy bilans wojenno-morski. *Morze*. 1938. №7. S. 9.

¹³² Varley K. Between Vichy France and Fascist Italy: Redefining Identity and the Enemy in Corsica During the Second World War. *Journal of Contemporary History*. 2012. №47. P. 507.

можна навести найпопулярніше австралійську газету *The West Australian*, що в своєму матеріалі цитує *The Times*, *Manchester Guardian* та *Daily Telegraph*.¹³³ Але в публікаціях Морської та Колоніальної Ліги такого сумніву немає, безапеляційно вказується що звичайні люди вимагають передачі цих територій. Навіть не вказується, що це за люди: італійці або місцеві мешканці зазначених регіонів.

Особливу увагу журнал зосереджує на Тунісі, вказуючи що для Італії це стратегічна точка через близьке і зручне географічне положення. Також знову підіймається дискурс порівняння Італії з давнім Римом, адже автори вказують на історичну паралель з завоюванням Карфагену (що був розташований поруч з сучасним містом Туніс¹³⁴). Далі наводиться теза що Франція недостатньо залюднена, на відміну від перенаселеної Італії, і що «*незважаючи на хорошу французьку економіку, [Туніс] не експлуатується належним чином для цілей колонізації, тоді як італійське суспільство може... [експлуатувати належним чином]*»¹³⁵. Перш за все, варто відмітити важливість тут наявності дискурсу «справедливого розподілу»: твердження про те, що колоніями мають володіти ті, хто має перенаселення на своїй території. Також журнал вказує, що з певних причин (не вказується, яких) саме Італія здатна управляти Тунісом «ефективніше».

Проте далі вказується, що «*Всі ці італійські аргументи, незалежно від їх об'єктивної цінності, очевидно, не можуть бути достатніми для французької сторони*»¹³⁶. В цьому реченні можна простежити як прямо займається сторона Риму, адже вказується що Париж не буде реагувати навіть на найбільш обґрунтовані аргументи італійської сторони. Після того широко цитується італійська преса стосовно несправедливості франко-британського керування

¹³³ Italian policy, the anti-french bias. *The West Australian*. 1938. № 16358. P. 19.

¹³⁴ Archaeological Site of Carthage. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/37> (дата звернення: 21.01.2023)

¹³⁵ B. S. Konflikty Morza Śródziemnego. *Morze*. 1939. №1. S. 10.

¹³⁶ Там само.

Суецьким каналом. Зокрема, провадиться думка що контроль над каналом повинні мати ті, хто найбільше їм користується. Окрім Великобританії та Франції, це в тому числі й Італія. Але тут варто зазначити, що збільшення італійського судноплавства через Суец було викликано передусім вторгненням в Ефіопію та його наслідками.

У підсумку, проводять паралель між Польщею та Італією:

*Ми ... краще, ніж будь-хто інший, розуміємо становище Італії, яка сьогодні ще стикається з рядом труднощів на шляху свого великодержавного розвитку, що є наслідком того, що в другій половині XIX ст., ... все ще були серйозно ослаблені наслідками попереднього тривалого полону та роздробленості.*¹³⁷

Проте в самому кінці статті, незважаючи на активну риторичну підтримку Риму, редакція зазначає що підтримує і Париж, врешті виходячи на нейтральну позицію: «Однак ми також повністю розуміємо високу цінність новаторської та цивілізаційної роботи Франції, яку вона проводить, серед іншого, також на північному узбережжі Африки. Ми також зацікавлені в тому, щоб її позиції в Європі не були ослабленими»¹³⁸.

В 1939р. можна помітити значне підвищення інтересу до Італії. Так вже в березні 1939р. виходить стаття «Італійська колоніальна імперія» (*Włoskie imperium kolonialne*)¹³⁹ має таку ж назву і суть як стаття від червня 1936р. Стаття насичена націоналістичною риторикою, нахшталт про «пробудження нації», «вогонь ентузіазму», «поклик нації до дії» і тд¹⁴⁰. Проте цікавішим є те, що автори вказують Італію як успішний приклад дії цієї ідеології, вказується на її «бурхливий розвиток», і саме на цьому розвитку концентрується стаття. Перш за все, описується що люди масово емігрували з Італії з середини XIXст.,

¹³⁷ B. S. Konflikty Morza Śródziemnego. S. 11.

¹³⁸ Там само.

¹³⁹ Сама стаття була написана Костянтин Симонолевичем: польським дипломатом, консулом Польщі в Харбіні (Китай) в 1920-1930рр, керівником генерального консульства в Мінську в 1930–1932рр. та радником представництва в Москві в 1933рр. На момент написання статті був у відставці. Це показує, що статтю писала досвідчена людина, що певний час мала вагу в польському уряді.

¹⁴⁰ Зокрема, ці вирази схожі на маркери, що використовую Дмитро Донцов в своєму «Чинному націоналізмі» (див. Лукашенко Є. М. Чинний націоналізм Дмитра Донцова. *Теорія та історія політичної науки*. 2016. №3. С. 6-16)

і чим далі – тим гірше була ситуація. Але *«З приходом до влади Муссоліні в житті Італії починається нова епоха. Фашизм, вносячи глибокі зміни в устрій життя і психіку італійської нації, відразу звернув пильну увагу на питання еміграції.»*¹⁴¹

В статті описується, що були проведені великі будівельні роботи щоб покращити життя населення та знизити безробіття, але людей народжується занадто багато, і тому уряд звернув свою увагу на колонії. Вкотре повторюються аргументи про те, що після Першої Світової Італія була обділена Британією та Францією, які забрали собі величезна території, «не поділившись» з Італією. На цей дискурс несправедливого розподілу варто особливо звернути увагу, адже одним з постулатів Морської та Колоніальної Ліги є те, що Польща перенаселена та потребує колоніальних володінь, в той час як Франція та Британія їх не надто потребують¹⁴² (також див. додаток 20). Окрім того, вказується що Італія успішно розвивала «мертві пустелі» Лівії та Сомалі, і «кульмінацією» цього було завоювання Ефіопії: *«[завоювання] вимагало для його здійснення ... глибокої впевненості нації у своїй силі перед чорними хмарами, що тоді збиралися на міжнародному обрії. Але ця перевірка кров'ю і залізом, взята перед перспективою початку нової світової війни, закінчилася відмінним результатом»*¹⁴³

Перш за все варто звернути увагу, як в статті наголошується на тому, що Італо-Ефіопська війна була проведена перед новою Світовою війною. Проте, на жаль, не вказуються сторони цієї передбачуваної війни, чому і як вона почнеться.

Друге, що привертає увагу в цьому фрагменті: продовжується теза про необхідність вторгнення в Абіссинію. Так, війна називається «відмінним результатом перевірки» стану армії та згуртованості суспільства, а міжнародні

¹⁴¹ Symonolewicz K. Włoskie imperium kolonialne. *Morze*. 1939. №3. S. 17.

¹⁴² Piotrowicz R. Rewizja mandatów kolonialnych. *Sprawy Morskie i Kolonialne*. 1936. №7. S. 26

¹⁴³ Symonolewicz K. Włoskie imperium kolonialne. S. 19.

санкції (котрі накладала в тому числі і Польща) та засудження – «чорними хмарами на міжнародному обрії».

Також, це є перша стаття, в котрій вторгнення називалось слово «завоювання».

Врешті виникає питання: чому Морська та Колоніальна Ліга так прихильно ставилась до італійської експансії? Окрім колоніальної риторики МКЛ, в якій Італія займає місце так само «обділеної» країни як і Польщі, це може пояснюватись також тим, як саме бачили італійську колонізацію. В березні 1939р. також була видана стаття «Колоніальне просування Італії в Африці». В ній описується економічний стан колоній, і чим вони важливі для Риму. Акцент робиться на тому, як італійці поступово заселяють певні населенні пункти. Особливо хвалиться стан доріг та комунікацій, які були налагоджені в дуже складних умовах, і те що *«Старі права місцевих жителів залишилися недоторканими. Як і в Лівії, італійці намагаються завоювати її турботою та захистом.»*¹⁴⁴, а сама колоніальна експлуатація називається *«величезною творчою роботою, сповненою великих ідей.»*¹⁴⁵.

На початку та в середині 1939р. все більше матеріалів в періодиці Морської та Колоніальної Ліги так чи інакше передбачають швидкий початок Другої Світової Війни. Одним з епізодів цього є стаття «На Середземному морі», що описує можливості та потужності *«осі Берлин-Рим та ... блоку Лондон-Париж»*¹⁴⁶ під час можливого перебігу війни між ними. Так, зокрема вказується що однією з причин війни буде те, що *«Італія, відроджена Муссоліні, перестала визнавати свою підпорядковану роль у басейні, який, завдяки історичним традиціям, вона вважала виключною областю свого впливу»*¹⁴⁷. Перш за все варто відмітити компліментарний тон щодо фашистського уряду. Окрім того, разом з дискурсом схвалення уряду Муссоліні та демонстрації його як «рятівника», в цій статті також вагомий

¹⁴⁴ Б. а. Posunięcia kolonialne Italii w Afryce. *Morze*. 1939. №3. S. 24.

¹⁴⁵ Там само.

¹⁴⁶ Żukowski O. Na Morzu Śródziemnym. *Morze*. 1939. №5. S. 11.

¹⁴⁷ Там само. S. 12.

акцент на описі Італії як надзвичайно потужної сили, здатної протистояти альянсу Союзників. Дуче описується як творець італійських флоту та авіації, котра станом на 1 січня 1939р. не поступається *«навіть об'єднаним середземноморським флотам Англії та Франції»*¹⁴⁸.

Проте вже наступного місяця, в червні 1939р. риторика щодо військової спроможності Риму кардинально змінюється. Автори все ж вказують, що незабаром має початися «нова світова війна», і що в ній *«співвідношення військово-морських сил супротивних держав виразне не на користь для Осі Берлін-Рим»*¹⁴⁹. Далі описується можливий хід подій, що італійські сили в Албанії та Африці будуть відрізані від метрополії переважаючим франко-британським флотом, можливо втратять Сардинію та Сицилію, *«тому англо-французька перевага в Середземному морі загрожуватиме повним розгромом Італії.»*¹⁵⁰. Це є першою статтею, в якій Італія описується як менш спроможна сторона. Нагадаємо, що раніше Рим завжди позиціонувався як надзвичайно потужна сила, що не є слабшою за Париж чи Лондон, і може скласти достойну конкуренцію Берліну. Зокрема, для порівняння варто зазначити, що в 1936р. Середземне море називалось *«“mare clausum” з помітною перевагою італійських сил»*¹⁵¹.

Остання істотна згадка Італії в журналах датується липнем 1939р., в статті «Війна за Гданськ?» (*Wojna o Gdańsk?*). В ній розглядається можливий майбутній напад Німеччини на Польщу, і також згадується Рим. Так, вказується що *«за “миску” обіцяної німецької сочевиці зреклася свого “першородства” і підпорядкувалася політично і військово Третьому Рейху.»*¹⁵². Можна простежити, що чим ближче до вересня 1939р., то менш

¹⁴⁸ Żukowski O. Na Morzu Śródziemnym. S. 12

¹⁴⁹ Czeczott R. Sytuacja na morzach świata. *Morze*. 1939. №6. S. 10.

¹⁵⁰ Там само. S. 11.

¹⁵¹ Chrząszczewski A. Morza Śródziemnego w nowej roli. *Morze*. 1936. №4. S. 15.

¹⁵² Б. а. Wojna o Gdańsk? *Morze*. 1939. №7. S. 1.

компліментарними є репліки щодо Італії, через її політичний курс на зближення з Німеччиною.

Отже, з цих статей ми можемо виділити наступні месиджі, що так чи інакше були присутні в наведених матеріалах. По-перше – Італія була вимушена почати війну через власний брак ресурсів та перенаселеність, через обіцянки режиму Муссоліні. По-друге – Уникнення опису ходу бойових дій. Також вагомою була ідея про те, що Італо-ефіопська війна є закономірністю через усталений світопорядок, де є колоніальні та неколоніальні держави, і перші отримують набагато більше благ, ніж другі. Разом з тим, цей усталений порядок підтримується «великими державами на чолі з Англією». Окремо також наводиться, що Польща, Італія, Німеччина, та Японія є обділеними потрібною сировиною і мають спільно вирішити цю проблему доступу до ресурсів та торгівлі. Часто також згадується Муссоліні, який за словами авторів зміг перетворити Італію на могутню державу, що швидко здобуває позиції на політичній арені може кинути виклик Британії та Франції.

Проте к вересню 1939р. наратив стосовно Італії змінюється, Рим вже не постає як сильна й молода держава, розглядаючись лише як доволі слабкий союзник ворожої Німеччини.

3.2. Японський розвиток та вторгнення в Китай 1937р.

Польська республіка майже не мала дипломатичних відносин з Японською Імперією та Китайською республікою до 1939р. Загалом вони обмежувались взаємним визнанням та нечисленними договорами. Так зокрема єдиний договір котрий був укладений між Польщею та Китаєм був Договір про дружбу, торгівлю та мореплавство, укладений в 1929р.¹⁵³. Стосунки ж з

¹⁵³ Traktat przyjaźni, handlowy i nawigacyjny pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Chińską, podpisany w Nankinie dnia 18 września 1929 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 17 marca 1931 r.).

Японією були набагато тіснішими, та описані в розділі про міжнародну політику Польщі.

На відміну від Італії, матеріали присвячені Японії з'являються в журналі раніше за геополітичну ескалацію, створену цією країною. Так, першою публікацією в якій широко згадується ця азійська країна була стаття «Корабель – виставка» (Statek – wystawa), від грудня 1935р., присвячена виставці польської промислової продукції в Японії. Серед іншого, в цій публікації згадується про Маньчжурію під японською владою. Тон публікації схвальний із акцентом на зусилля Японії в напрямку розвитку регіону, незважаючи на важкі наслідки від Світової кризи 1929р. За словами автора статті, Японія – вже в 1935 році *«завдяки надзвичайно послідовній економічній політиці, повільно, але міцно здобуває втрачені позиції [в економіці]»*¹⁵⁴. Це покладає початок широкому наративу про економічну (а згодом і військову) перевагу Японської імперії над іншими державами світу, про надзвичайно швидкий розвиток в порівнянні з іншим світом.

Окрім цього, далі згадується про цей економічний розвиток наступним чином: *«Масове виробництво, засноване на дешевій робочій силі, створює колосальні можливості, які японська промисловість також намагається сповна використати»*¹⁵⁵. Дешева робоча сила ж більшою мірою походить з колоній, що є частиною більшого, провідного мотиву Морської та Колоніальної Ліги про критичну необхідність колоніальних володінь для ефективного розвитку.

В самій статті автор дуже компліментарно відгукується про Маньчжоу-го¹⁵⁶, ніяк не ставлячи під сумнів панування Японії над територією Маньчжурії. Варто зазначити, що в той час Польща засуджувала японську

¹⁵⁴ Schmorak L. Statek – wystawa. Morze. 1935. №12. S. 22

¹⁵⁵ Там само.

¹⁵⁶ 18 вересня 1931р. Японія вторглась в Китай, в його північну республіку Маньчжурія, окупувавши його в результаті цієї війни. Внаслідок інтервенції, була створена підконтрольна Токіо держава Маньжоу-Го. (див. Gates R. Solving the “Manchurian Problem”: Uchida Yasuya and Japanese Foreign Affairs before the Second World War. *Diplomacy & Statecraft*. 2012. №23. P. 23-25)

інтервенцію, разом з багатьма іншими державами у складі Ліги Націй прийнявши резолюцію від 24 лютого 1933р. Ця резолюція підтримувала Звіт Літтона¹⁵⁷, не визнавала створення Маньчжоу-го та японське вторгнення взагалі.¹⁵⁸ Таким чином, в цьому матеріалі Морська та Колоніальна Ліга демонструє наратив, протилежний тодішній офіційній риториці Польщі. Тим не менш, вже через 2 роки, в 19 жовтня 1939р. Польща визнає Маньчжоу-го, таким чином ставши першою державою не з країн Осі, що це зробила. А повідомлення про те що Польська Республіка готується визнати результати японського вторгнення циркулювали ще в 1934р.¹⁵⁹

Після того, знову Японія згадується в статті від лютого 1936р. «Лондонська конференція» (*Konferencja londyńska*), що була присвячена Лондонській морській конференції¹⁶⁰. У цій статті серед іншого обговорювалися морські доктрини різних держав, і щодо Японської імперії було вказано, що вона «зацікавлена лише в обороні східних азійських узбережь Тихого океану»¹⁶¹, і не має на меті розширення своєї території¹⁶². Створюється образ Японії як мирної країни, яка ставить собі за мету лише захист. Автори

¹⁵⁷ Назва звіту комісії на чолі з британцем графом Літтоном, що був поданий у жовтні 1933 року. У ньому стверджувалося, що Японія була агресором, незаконно вторглася в Маньчжурію і що провінцію слід повернути Китаю. Він також стверджував, що японську маріонеткову державу Маньчжоу-Го не слід визнавати, і рекомендував автономію Маньчжурії під суверенітетом Китаю. Японія протестувала проти цього звіту. (див. *Situation in Manchuria: Report of the Lytton Commission of Inquiry*. URL: <https://www.loc.gov/item/2021666890> (дата звернення 20.05.2023))

¹⁵⁸ O'Sullivan A. M. *Manchoukuo's relations with other nations*. bach...: 1985 / Oklahoma State University. Stillwater, 1982. P. 10-11.

¹⁵⁹ Szapiro J. *Free Hand Basis of Polish Policy; Warsaw, Though France's Ally, Would Be an Independent Factor in Foreign Affairs. Sometimes They Differ Colonel Beck, Poland's New Foreign Minister, Proves Himself a Cautious Diplomat*. *The New York Times*. 1933. №64. P. 3.

¹⁶⁰ Вашингтонська морська конференція та Лондонський морський договір були протоколами, створення задля обмеження активного нарощування військового флоту «великими державами», та встановлення балансу сил на Далекому Сході. Була між Великобританією, США, Італією, Францією, Німеччиною та Японією. Укладені в 1921р., 1930р. та 1936р.

¹⁶¹ А. Т. *Konferencja londyńska*. *Morze*. 1936. №2. S. 7

¹⁶² Під східними азійськими узбережжями Тихого океану малося радше за все на увазі Японські острови, Сахалін, території Кореї, Маньчжурії, Формози (сучасний Тайвань), а також численні тихоокеанські острови, такі як Палау, Маршаллові острови, Маріанські острови й тд.

риторично підтримують в цьому Японську імперію. Західні країни ж подаються в негативному ключі: «*дві англосаксонські морські держави, замінивши свого японського конкурента, нехтували збереженням балансу сил, дозволеного договорами*»¹⁶³. Під «заміною японського конкурента» радше за все мається на увазі денонсація Японською імперією в 1930-му Вашингтонського договору, і дострокове покинення Лондонської конференції в 1936р.¹⁶⁴

Захоплення Японією особливо простежується в сфері військово-морського флоту. Морська та Колоніальна Ліга, незважаючи на тісний зв'язок з польським урядом в багатьох сферах, була організацією, чия діяльність перед усім спрямована на море. Сам журнал, в котрому опублікована стаття, називається «Море», і тому саме на морський розвиток Японської імперії направлена основна увага. Так, зокрема доноситься думка що незважаючи на меншу економічну потужність ніж Великобританія, США чи Франція, країна розвиває свій флот набагато швидше ніж вони, притому дотримуючись встановлених договорів. В статті прямо цитовано слова японського адмірала Сугецену, що Японія має найпотужніший підводний флот, і «*в дуже сприятливих географічних умовах для виконання оборонних завдань може не боятися нападу всіх об'єднаних флотів світу*»¹⁶⁵. Щоб довести читачу цю думку, залучається також думка професора Фламма¹⁶⁶ з Політехнічного університету в Шарлоттенбурзі, що Японія «має великий, сучасний озброєний

¹⁶³ А. Т. Konferencja londyńska. S. 8

¹⁶⁴ Asada S. The Revolt against the Washington Treaty: The Imperial Japanese Navy and Naval Limitation, 1921-1927. *Naval War College Review*. 1993. № 46. P. 93-95.

¹⁶⁵ А. Т. Konferencja londyńska. S. 9

¹⁶⁶ На жаль достеменно невідомо, якого саме «професора Фламма з Політехнічного університету в Шарлоттенбурзі» автори мають на увазі. Найімовірніше, що це Освальд Фламм (Oswald Flamm), професор, декан факультету кораблебудування та морської техніки Королівського технічного університету Берліна (що розташовувався у районі Шарлоттенбург). Проте він помер у 1935р., за рік до написання статті. (див. Prof. Dipl.-Ing. Geheimer Regierungsrat Dr.-Ing. E. h. Oswald Flamm. URL: <https://cp.tu-berlin.de/person/1313> (дата звернення: 30.03.2023))

підводний флот», називаючи його за певними показниками навіть дещо сильнішим за американський.

Тут варто зазначити, що важко співставити потенційну силу флотів станом на 1937р. Дослідними вказують що Японія дійсно мала потужний флот та активно його нарощувала впродовж 30-х років, проте незважаючи на високі показники у багатьох сферах, Імперський флот демонстрував суттєві слабкості, особливо в галузі електроніки. Тому держава намагалася це компенсувати морською авіацією, в якій досягала паритету зі своїми супротивниками.¹⁶⁷

Проте незважаючи на тезу на початку матеріалу, далі в статті вказується, що *«Японія в даний момент здійснює великий завойовницький похід на азійський континент, похід, який явно шкодить інтересам англосаксонських держав»*¹⁶⁸. Стаття була написана в 1935р, за 2 роки до початку Японсько-китайської війни (липень 1937р.), але вже після Мукденського інциденту та окупації Маньчжурії, тобто «завойовницький похід» є радше метафорою про довгу і методичну політику встановлення контролю над Китаєм, в тому числі і невійськовим шляхом. Цей фрагмент конфліктує з описом Японії як мирної держави, що ставить собі за мету лише захист. Проте це може пояснюватись тим, що оборонна доктрина стосується лише стосунків з західними державами, а не азійськими.

Завершується стаття пророкуванням війни між Японією та Заходом за контроль над Азією, і що єдина перевага Заходу в цьому – в фінансовій можливості створити об'єднаний переважаючий флот, *«інакше скоро вся Азія опиниться біля ніг Мікада»*^{169, 170}.

¹⁶⁷ Richard B. F. The Imperial Japanese Navy, 1937–1942. // Buchet C. The Sea in History - The Modern World. Martlesham: Boydell & Brewer, 2017. P. 34-35.

¹⁶⁸ А. Т. Konferencja londyńska. S. 9

¹⁶⁹ Мікадо – застарілий титул японського імператора. Зник з ужитку після Другої світової війни, коли однією з американських вимог для японської капітуляції було заперечення божественного походження імператора.

¹⁷⁰ А. Т. Konferencja londyńska. *Morze*. S. 9

Схвальна риторика щодо експансіоністської політики Японії продовжується в подальших статтях, присвячених світовому балансу сил, в подібному ключі. Так, меседжу щодо активного, швидкого та неймовірно ефективного розвитку імперії повторюється в статті «Морська політика великих держав» (*Polityka morska wielkich mocarstw*) від липня 1936р. В контексті цього нарративу вказується, що у Великобританії викликає страх «Енергійна і послідовна військово-морська політика Японії»¹⁷¹, адже азійська країна прагне отримати нові території в Тихому океані за рахунок європейських колоній. Особливу увагу тут заслуговує опис політики Токіо як послідовної. Адже якщо подивитись на те, як автори того ж журналу характеризували Італію, то найбільш вживаними ознаками була енергійність, молодість, наявність сильної волі, самовідданість. Проте навіть в сюжеті щодо ретельної підготовки італійського вторгнення в Ефіопію Риму було представлено не як реалізатора послідовної політики, а радше як гравця, що пристосовується до обставин. В характеристиці ж Японії дискурс послідовності простежується і в найпершому приведеному матеріалі щодо цієї країни, в статті про промислову виставку, де прямо пишеться про «надзвичайно послідовну економічну політику». Таким чином можна простежити, що незважаючи на абсолютно різний підхід до висвітлення держав, приписування їм геть різних цінностей, автори однаково пропонують їх як взірць для наслідування.

Далі в матеріалі аналізують геополітичне становище Японії у Східній Азії. Для кращого розуміння їхньої позиції варто буде навести наступну цитату:

*Майже завершиене політичне і військове завоювання Китаю дає в розпорядження Японії незліченні ресурси і численні порти, які будуть служити базами для японського флоту; енергійне розширення військово-морських баз на островах Тихого океану доповнює картину далекосяжної підготовки до майбутнього театру бойових дій*¹⁷²

¹⁷¹ Czeczot R. *Polityka morska wielkich mocarstw. Morze*, №6, 1937. S. 9.

¹⁷² Там само.

В цьому фрагменті варто звернути увагу на тезу про «Майже завершене політичне і військове завоювання Китаю», хоча до початку повномасштабного вторгнення був ще рік. На час публікації Японська Імперія контролювала лише невелику частину Китаю в складі свого маріонеткового уряду Маньчжоу-Го.¹⁷³ Про ймовірні майбутні події, майбутні плани Токіо розповідається як про вже виконані чи майже втіленні в життя, що є частиною наративу про надзвичайну могутність Японії. Це також підкреслює наступний меседж, в якому Британію представлено антагоністом, який намагається протистояти подальшому посиленню азійської країни, зокрема, шляхом укладання пакту з США та СРСР задля утворення колективної безпеки, направленої проти Токіо.

Загалом, концепт утворення колективної безпеки між США, СРСР та Великобританією проти Японії виглядає достатньо мало ймовірним, через погані відносини і Лондона, і Вашингтону з Москвою. Тим не менш, такий сюжет з тим що три могутні держави відчують загрозу з боку Токіо показує читачеві потенційну могутність Японської імперії.

Особливо увага загострюється на небезпеці для Радянського Союзу, адже, за думкою автора статті, Японія може легко проникнути в Монголію та Північний Китай, ізолювати Республіку Китай від комуністичного впливу, і потім атакувати Радянську Росію в тил. Тому, як зазначає редакція, «Радянська Росія проводить гарячкові військові приготування», а Японія «прагне укласти з Німеччиною угоду про негайний напад на Росію зі сходу і заходу»¹⁷⁴. Це значно підсилює наратив могутності Японської Імперії, адже окрім просто опису потужності Токіо надається опис, як великі держави нахшталт Британії та СРСР бояться Японію, намагаються підготуватись до майбутнього протистояння. Також цікавим моментом є свідчення що Японія збирається напасти на СРСР, і для цього укладає наступальний договір з

¹⁷³ Manchukuo. <https://www.britannica.com/place/Manchukuo> (дата звернення 02.03.2023)

¹⁷⁴ Czczot R. *Polityka morska wielkich mocarstw*. S. 10

Німеччиною. Проте Німеччина на той час не мала спільного кордону з Польщею та отримає його лише в 1939р. після поділу Польської Республіки.

В статті також міститься месидж, що в подальших матеріалах отримає більший розвиток: слабкість британської та американської дипломатії стримування у розв'язанні світових конфліктів. Так, вказується що Японська імперія в рамках Лондонської конференції вимагала від США та Великобританії закріпити на договірному рівні право мати флот, за розмірами не менший за їх флоти. Але після відмови Японія вийшла з договору. Це стало великою проблемою, *«Оскільки основною метою британської та американської військово-морської політики на цій конференції було саме зупинити розвиток японської військово-морської сили ... ця політика зазнала серйозної невдачі...»*¹⁷⁵.

Після цих статей, Японія ґрунтовно не згадувалась в журналах, аж до листопада 1937р., в статті під назвою «Великі держави та Китай» (*Mocarstwa a Chiny*), в якій чи не вперше згадано про японське вторгнення в Китай, що розпочалось 7 липня 1937р. Отже, стаття вийшла через 4 місяці, що контрастує з майже миттєвою реакцією на італійське вторгнення в Ефіопію. Це може пояснюватись як значною географічною віддаленістю від конфлікту (Японія та Китай обидва знаходяться далеко від як Європи, так від Польщі зокрема, в той час як Італія доволі близька географічно), так і меншим інтересом до подій, що відбуваються поза місцевим геополітичним регіоном. Згадана стаття викликає особливий інтерес, адже в ній описуються причини війни.

Так, перш за все вказується що політику експансії у Східній Азії довгий час після початку ХХст. підтримувала лише Японська імперія, в той час як інші держави регіону обмежувались наявними володіннями і прагнули їх захистити, утворюючи *«спільний антияпонський фронт»*¹⁷⁶. Проте за думкою авторів *«наступ, а не оборона відіграє вирішальну роль у політиці»*, тому Токіо

¹⁷⁵ Czeczot R. Polityka morska wielkich mocarstw. S. 10.

¹⁷⁶ Domaniewski Z. Mocarstwa a Chiny. *Morze*. 1937. №11. S. 12

і є лідером регіону. Далі описуються геополітичні плани Японської Імперії щодо Китаю. Варто зазначити що не надається джерело, звідки журнал про них знає, тому це може бути власне бачення Морської та Колоніальної Ліги. Згідно з вищезгаданим планом, має бути створено автономну федерацію з п'яти північних китайських провінцій (Чахар, Суйань, Шаньсі, Хопей, Шаньдун), які будуть лише певною мірою пов'язані з рештою Китаю, і повністю залежні від Японії. Обґрунтовується це економічною доцільністю, адже Японія та Маньчжоу-Го дуже «залежать від імпорту, зокрема вугілля, заліза, бавовни та вовни». Північні ж провінції Китаю багаті описаною сировиною, або мають сприятливі природні умови для її виробництва. Тож якби Японія могла заволодіти п'ятьма північними провінціями Китаю та реалізувати там свою економічну програму зі збільшення видобутку корисних копалин, то, як вказується, могла б заощадити до 32% поточного імпорту сировини.

Отже, на перше місце автори виносять дискурс затребуваності ресурсів та їх обмеженості в країні, що збігається з аналогічним дискурсом при обговоренні необхідності італо-ефіопської війни.

Проте окрім економічного аспекту, в матеріалі розкривається й інший бік плану. Проблема полягає в тому, що, як зазначають автори, Маньчжурія географічно виявилася непридатною для заселення японцями. Її клімат занадто суворий, і вони «не витримують конкуренції менш вибагливих китайців». Але Маньчжоу-Го занадто слабо заселено, тому постійна імміграція необхідна для розвитку регіону, і імігрувати повинні китайці. А це рішення становить загрозу – через антияпонські настрої населення Республіки Китай та інших державних утворів на його території в той час. Приріст китайського населення в Маньчжоу-Го, *«населення якого на 85% складають національно свідомі китайці, означав би за нинішніх умов поступову передачу континентального васала Японії Китаю, що відродиться»*¹⁷⁷. Тому для

¹⁷⁷ Domaniewski Z. Mocarstwa a Chiny. S. 13.

Японської імперії єдине рішення – це «зламати антияпонський рух відродження в Китаї», щоб імміграція в Маньчжурію надходила з такої північнокитайської федерації, китайське населення якої «піддалося [би] інтенсивній ніппонізації»¹⁷⁸, тоді Японія могла б позбутися страхів щодо майбутнього свого політичного становища на континенті»¹⁷⁹

Як і щодо Італії, ми бачимо сильний дискурс виправдання війни через те, що Японія була нібито вимушена почати цю війну задля власної політичної безпеки. Окрім колоніального дискурсу, в цьому фрагменті також цікавим є те, що редакція називає населення Маньчжурії «етнічними китайцями», в той час як ця провінція населена переважно маньчжурами. На жаль не є можливим точно сказати, чи автори не бачили суттєвої різниці між цими двома етносами, чи мали на увазі не етнічну приналежність, а політичну самоідентифікацію (що 85% населення підтримують ідею об'єднання з Китаєм). Також це може бути наслідком слідування японській риторичі, яка часто «змішувала» маньчжурів та ханьців в одну категорію: «маньчжоуґоунці».¹⁸⁰

Також, як і в випадку з Італією, журнал аналізує ідеологічне підґрунтя для вторгнення. В випадку вторгнення в Ефіопію часто згадувався намір відродження Римської Імперії, згуртування нації та протистояння з Великобританією. В цій же статті також аналізується японська ідеологія. Перш за все, наводиться теза про те, що Токіо має певну «азійську місію»¹⁸¹. Ця місія полягає в тому, щоб знайти порозуміння з Китаєм і разом об'єднатися проти «західних» держав на ґрунті спільної ненависті до них та культурної спорідненості.

В цьому наративі особливо цікавими є два мотиви. Перший з них: що Японія шукає порозуміння з Китаєм, враховуючи що публікація була написана через

¹⁷⁸ Ніппон – самоназва Японії японською мовою. В цьому контексті це означає японізацію.

¹⁷⁹ Domaniewski Z. Mocarstwa a Chiny. S. 13.

¹⁸⁰ Tamanoi A. Knowledge, Power, and Racial Classifications: The "Japanese" in "Manchuria". *The Journal of Asian Studies*. 2000. №59. P. 250, 266-269.

¹⁸¹ Domaniewski Z. Mocarstwa a Chiny. S. 13.

4 місяці після початку повномасштабної Японо-китайської війни. В цьому контексті дуже важко сказати, у чому автори вбачають пошук порозуміння. Проте далі пояснюється основне гасло японської зовнішньої політики – «Азія для азіатів», і для цього японсько-китайські сили повинні бути об'єднані як засіб досягнення панування азіатів над континентом. І єдина проблема в такому об'єднанні, на думку МКЛ – це розбіжності в розумінні союзу. Це і є другий меседж – що за японською доктриною ця японсько-китайська спільнота має бути у вигляді відносин двох народів, в яких один відіграє роль представника вищої цивілізації, інший – нижчої. І це привілейоване становище вищої культури Японська Імперія хоче зберегти для себе. Проте Китай, «який є батьківщиною найдавнішої азійської цивілізації»¹⁸² виступає проти подібного поділу. Це нам демонструє бачення журналом триваючої японо-китайської війни як боротьбу за першість в рамках союзу. Що країни готові об'єднатися, і єдиний конфлікт в їх міжнародних відносинах – питання першості.

Проте окрім Токіо, автори вказують що на Китай претендує і Москва, котра вже невдало намагалась взяти цей регіон під свій контроль в першій половині 1920-х. І тому, незважаючи на агресивність японських дій, автор запевняє що «контрольований Радянським Союзом Китай становив би не меншу небезпеку для західних держав»¹⁸³. Китай фактично не розглядається як держава, здатна до незалежного існування, і журнал подає японське панування над ним як певне менше зло. Адже в іншому випадку, контроль матиме СРСР, з яким у Польщі досить напружені відносини. Майбутня війна розглядається як конфлікт між Радянським Союзом з одного боку, та Японією та Китаєм з іншого. Третя сторона конфлікту, Великобританія що має великі володіння в Індії, Малайзії та самому Китаї, незважаючи на її зацікавленість – фактично не береться до уваги. Зазначається, що вона занадто заклопотана Європою, а США навряд-чи буде в щось втручатись.

¹⁸² Domaniewski Z. Mocarstwa a Chiny. S. 13.

¹⁸³ Там само. S. 14.

Доволі цікавою деталлю є те, що в кінці статті розміщена фотографія з таким описом «Японський крейсер "Ідзумо", обстріляний китайською артилерією в Шанхай», що ніяк не прокоментовано в тексті статті (див. додаток 17). Перш за все, вказується на агресивні дії китайською сторони по відношенню до японської. Це може елементом виправдання вторгнення для читача. Також, для аудиторії, що не знає де саме знаходиться Шанхай (адже на відміну від статей про італійське вторгнення в Ефіопію, тут не наводиться жодних мап), може скластись враження що Китай атакує японське місто, де на причалі стоїть крейсер Ідзумо. В такому разі це могло би представляти Китай як певного агресора у війні.

Незважаючи на масштаб Японо-Китайської війни, матеріали, їй присвячені, виходили в періодиці Морської та Колоніальної Ліги доволі рідко. Так, наступний матеріал що ґрунтовно присвячений цьому конфлікту був виданий в січні 1939р., тобто трохи більше ніж через рік. Проте ця стаття, «Роль японського військового флоту» (*Rola japońskiej marynarki wojennej*) добре демонструє еволюцію, зміну дискурсу з часом. Перша за все, публікація починається з попередження, що стаття подана спеціальним кореспондентом на Далекому Сході, та є лише «*виразом поглядів японського флоту на його роль у війні з Китаєм*»¹⁸⁴. Подібна обережність відсутня в інших статтях на цю тематику, що може вказувати на спробу зайняти більш нейтральну позицію. Сама стаття характерна героїзацією японських збройних сил, а також виправданням вторгнення. Так, дуже сильна риторика зображення Китаю як примітивної, варварської держави, зазначаючи в ньому було дуже небезпечно перебувати іноземцям, в тому числі 80,000 японцям, яких потрібно було захистити. Так, Китай зображується як певне специфічне «*державне утворення, [що] було і є далеким від того, що на Заході, як і в Японії, звикли вважати нормою в цьому плані, тому іноземці там наражались і*

¹⁸⁴ Czerw E. Rola japońskiej marynarki wojennej. *Morze*. 1939. №1. S. 20.

наражаються на різні небезпеки»¹⁸⁵. Отже, так само як у випадку з Ефіопією, Китай показується як нецивілізована країна, якій далеко по рівню розвитку до Заходу чи Японії. Зазначається, що всі Великі держави це усвідомлювали, а тому тримали свої далекосхідні флоти біля Китаю, щоб втрутитись в разі чого. Таким чином, упередження щодо Китаю легітимізується через подання прикладу інших держав. Японія ж репрезентується як країна, яку спровокували на необхідність захищати своїх громадян. Адже стверджується, що Гоміндан ввів війська в демілітаризовану зону навколо Шанхаю, порушивши умови договорів.

Окрім того, велика увага зосереджена саме на героїзації японської військової машини, як частини наративу піднесення образу цієї держави. Зокрема, ворожа китайська армія описується як занадто сильна, що *«вдесятеро перевищила чисельність наших слабких сухопутних військ»*¹⁸⁶, проте все ж описується що японські сили, завдяки своїй хоробрості та професійності перемагають добре оснащену і сильну китайську армію.

Окреме важливе місце в цьому займає наратив гуманності та професійності японських військових. Так, зокрема наводяться слова Джона Р. Морріса, журналіста американського видання United Press, що він начебто високо оцінює точність бомбардувань гідролітаків японського флоту. Невідомо, чи дійсно Джон Р. Морріс так висловлювався про імператорські сили, але від 2 вересня 1937р. ним була зроблена фотографія наслідків випадкової атаки китайської авіації на вулиці Шанхая (див. додаток 18). Тоді китайського пілота підбив японський винищувач, китайський літак намагався повернутися на аеродром, для цього скинувши бомби, які потрапили у натовпи, вбивши та поранивши понад 3,000 осіб.¹⁸⁷ На контрасті з цим він дійсно міг позитивно оцінювати японську авіацію.

¹⁸⁵ Там само. S. 21.

¹⁸⁶ Czerw E. Rola japońskiej marynarki wojennej. S. 22.

¹⁸⁷ Wakeman F. E. Policing Shanghai, 1927–1937. Los Angeles: University of California Press, 1995. P. 280–281

Окрім того, автор вказує що японські війська не чіпають цивільні судна чи судна третіх країн, хоч на них постійно нападають китайські джонки. В тексті цитується речник японського флоту, який зазначає, що «наші дії спрямовані тільки проти китайських військових сил і проти поточної системи в Китаї»¹⁸⁸. Проте вже 12 грудня 1937р. відбувся Інцидент з USS Panay, коли японський літак потопив американський канонерський човен біля Шанхаю.¹⁸⁹

Незважаючи на попередження про те, що стаття є поглядом спеціального кореспондента та самої Японії на війну, в журналі відсутній погляд з боку Китаю, немає критики та коментарів щодо цього матеріалу. Це дає підстави стверджувати, що публікація мала на меті саме формування думки читача щодо цього вторгнення, а також воюючих сторін.

Остаточну зміну парадигми по відношенню до Японії ми можемо спостерігати за 2 місяці до початку Другої Світової. Стаття «Боротьба за концесії в Китаї» (*Walka o koncesje w Chinach*) видана в липні 1939р., розповідає про спробу Токіо тиснути на західні держави щоб отримати їх китайські концесії, що, на думку авторів, є не менш важливим за події в Європі. Так зокрема одразу зазначається, що «Ми не розглядатимемо тут питання про те, чи мають японці юридичні чи моральні права на ці поступки»¹⁹⁰. Найбільше місце займає питання протистояння Японії з західними країнами, які традиційно мали великий вплив в Китаї: Великобританії та Франції. Фізичним виявом цих європейських впливів були концесії: певні обмежені території, найчастіше у вигляді портового міста з околицями, передані з китайської юрисдикції до іноземної. Часто це були великі торгівельні вузли.

¹⁸⁸ Czerw E. Rola japońskiej marynarki wojennej. S. 22.

¹⁸⁹ Peifer D. Presidential Crisis Decision Making Following the Sinking of the Panay. <https://www.ijnhonline.org/presidential-crisis-decision-making-following-the-sinking-of-the-panay/> (дата звернення 03.04.2023)

¹⁹⁰ Czerw E. Walka o koncesje w Chinach. *Morze*. 1939. №7. S. 13.

В статті пишеться, що володіння концесіями критично необхідно для перемоги, і подаються слова японської сторони, що європейські концесії стали «пристанцем для китайських партизанів і терористів». Але на відміну від минулої статті, де японські свідчення не коментувались і не критикувались, в цьому матеріалі все ж ставиться під сумнів необхідність для Токіо володіти цими територіями. Для розуміння варто звернути увагу на наступний фрагмент:

Для будь-якого неупередженого спостерігача ... буде очевидно, що японські звинувачення почасти виправдані. Зокрема, безсумнівно, що останнім часом концесійні території стали осередком китайських терористичних організацій. Але слід також зазначити, що концесійна поліція дуже активно бореться з цими терористами, і невідомо, чи самі японці дали б собі кращу раду в цьому відношенні, особливо враховуючи поточний стан справ у Нанкіні, де немає концесії і там, де незважаючи на нічим не обмежений японський контроль, проквітає тероризм.¹⁹¹

Перш за все, видно що в цьому фрагменті автором не певен в легітимності японських претензії, що було продемонстроване вперше за увесь час. Також інтерес викликає теза про «поточний стан справ у Нанкіні». Тут ймовірно згадано про Нанкінську різанину¹⁹², відомості про яку були дуже обмежені в час війни, і стали повністю відомими лише к кінцю ХХст.¹⁹³ В цьому контексті є два можливих інтерпретації, що журнал мав на увазі під «проквітанням тероризму» в Нанкіні. Перша гіпотеза – що до МКЛ дійшли свідчення про масові вбивства та руйнування в місті протягом тривалого часу, і це було інтерпретовано як дії китайської сторони, що руйнувала власне місто задля перешкоджання японській армії. Друга гіпотеза – що свідчення про масові вбивства та руйнування в місті сприйнялись як дії японців та терористичний акт проти китайського населення.

¹⁹¹ Czerw E. Walka o koncesje w Chinach. S. 14.

¹⁹² Нанкінська різанина вважається одним з наймасштабніших військових злочинів в новітній історії. 13 грудня 1937 року, після захоплення Нанкіна, тодішньої столиці Китаю, японські війська влаштували масове вбивство жителів Нанкіна, найактивніша фаза якого тривала шість тижнів. Постійні епізоди також тривали протягом 1938р. (див. Documents of Nanjing Massacre. UNESCO, 2014. P. 1-5.)

¹⁹³ Drea E., Bradsher G., Hanyok R. Researching Japanese War Crimes Records. Washington DC: National Archives and Records Administration for the Nazi War Crimes and Japanese Imperial Government Records Interagency Working Group, 2006. P. 3-9

Останнім епізодом що став демонстрацією зміни парадигми щодо сприйняття експансії Японії, стала стаття «Азійський трикутник безпеки» (*Azjatycki trójkąt bezpieczeństwa*), що описує створену систему стримування проти Японської імперії у складі Сінгапуру, Індокитаю та Гонг-Конгу. Наратив обґрунтованості та справедливості японського територіального розширення тут остаточно змінюється на наратив «японської небезпеки» – тепер Токіо є небезпечним та загрожує мирному існуванню європейських територій в Азії. Якщо раніше Великобританія та її колоніальні володіння зневажали, й редакція займала хоч і не яскраву, але прояпонську позицію, то тепер можна побачити підтримку дій Лондона: *«Лише тепер видно, наскільки мудрими і передбачливими були ті англійці, які протягом кількох років невтомно намагалися завершити будівництво військово-морської фортеці в Сінгапурі»*¹⁹⁴. Далі автор в доволі компліментарному ключі хвалить британців за «далекоглядну політику» з укріплення оборони своїх володінь на Далекому Сході. Зокрема, йдеться про розбудову Сінгапуру, якого називали «Східним Гібралтаром» та укріплення позицій в Малайзії.

Загалом, можна прослідкувати, що по відношенню до Японії у Морської та Колоніальної Ліги було доволі позитивне ставлення. Спершу, держава характеризувалась як мирна, що не бажає подальшої експансії. Тим не менш, коли в 1937р. почалась Друга японо-китайська війна – в друкованих матеріалах так само спостерігалось компліментарне висвітлення Японської імперії. Вторгнення виправдовувалось за подібною схемою, що була використана по відношенню до Італії. Перш за все – що Японія вимушена була почати війну через перенаселеність та обмеженість в ресурсах. Друга теза – що була демографічна загроза для Маньчжурії, для нормального функціонування якої необхідне було захоплення ще північних китайських провінцій.

¹⁹⁴ Czerw E. *Azjatycki trójkąt bezpieczeństwa. Morze*. 1939. №8. S. 16.

Так само як з Італією, якщо раніше ми могли простежити наратив високої оцінки японських сил, то тепер баланс зміщується в бік високої оцінки британських сил. Ближче до вересня 1939р. погляд на Токіо зазнає суттєвих змін, коли Японія суттєво зближається з Німеччиною, а в Лізі Морській та Колоніальній все більше усвідомлюють загрозу нової війни.

3.3 Німеччина, підготовка до Другої Світової Війни.

На відміну від Італії та Японії, Німеччина значно менше згадується в виданнях Морської та Колоніальної Ліги через відносно меншу зовнішньополітичну активність Берліну в цей час. Незважаючи на розширення територій, Аншлюс Австрії та розділ Чехословаччини відбувались невійськовими шляхами, без активної гарячої війни. Коли Німеччина почала військову експансію у вересні 1939р., напавши на Польщу – матеріали переставали видаватись.

Як було описано у розділах вище, одним з вагомих наративів необхідності колоній було питання «обділеності»: несправедливого розподілу територій та ресурсів серед держав. Перед усім, від «несправедливого поділу» колоніальних володінь найбільше за все потерпали три європейські країни: Італія, Німеччина та безпосередньо Польща, і також ще Японія.

Так, в статті «Колонії та Польща» (*Kolonje a Polska*) від листопада 1935р., згадуваній раніше в контексті італійського вторгнення в Ефіопію, В дискурсі виправдання війни, подавався саме такий список держав, що обділені необхідними колоніями. Такий самий дискурс «несправедливого поділу» в такому ж порядку фігурує і в подальших матеріалах, що дає можливість прослідкувати сталість.

Проте суттєвий інтерес до Німеччини з'являється з 1936р., коли Берлін починає провадити більш активну політику. Так, за місяць до Ремілітаризації Рейнської області була видана стаття «Німеччина не здається/йде вперед»

(*Niemcy nie rezygnują*)¹⁹⁵. В ній обговорюється сучасна (на момент 1936р.) німецька колоніальна політика. Вказується, що нацистський уряд прагнув колоніальних володінь, і не відмовлявся від них. Наводяться також цитати Гітлера та уривку з Майн Кампфу, що «*Німеччина ніколи не відмовлялася від своїх колоніальних прагнень*»¹⁹⁶, і загалом стоїть на засадах колоніального ревізіонізму. Проте на відміну від італійських та японських експансіоністських наративів, німецький освітлюється зазвичай або нейтрально, або зовсім негативно. Так, німецькі наративи окреслюють як ніщо інше, як «*ересі націонал-соціалістичного Корану, яким завжди вважався "Майн кампф"*»¹⁹⁷. Вказується, що з ідеологічної точки зору Німеччина є противником капіталізму та міжнародної торгівлі, а німецькі довоєнні (до 1914р.) колонії були неуспішними як з поселенської, так і з економічної точки зору. Тому «*німці шукають на земній кулі менш обширні, але родючі країни, які при дешевшому управлінні давали б більше прибутків*»¹⁹⁸. Окрім того, важливою піднятою тезою є те, що однією з основних цілей німецької політики є зруйнування Версальського-Вашингтонської системи міжнародних відносин та розширення на схід. Проте обидві мети називаються довготривалими, що ще дуже довго не будуть втілюватись Берліном.

Інтерес до векторів німецької політики продовжується в статті «На західному фронті» (*Na froncie zachodnim*), виданій в квітні 1936р. Сама назва статті, найімовірніше, відсилає до Першої світової війни, і присвячена німецькому введенню військ в Рейнську область 7 березня 1936р. Ця стаття цікава в тому, що тут перш за все аналізуються польсько-німецькі відносини. Зокрема, зазначається що нацистський режим хоч і мав певну ворожість до Другої Речі Посполитої деякий час, але «*ураганний вогонь німецької*

¹⁹⁵ Автор статті - Aleksander Trzaska-Chrząszczewski. Один із найвидатніших політологів і консервативних мислителів міжвоєнного періоду в Польщі. (див. Aleksander Trzaska-Chrząszczewski and the Polish Politics <https://journals.akademicka.pl/politeja/article/view/3789> (дата звернення: 24.04.2023))

¹⁹⁶ Chrząszczewski A. Niemcy nie rezygnują. *Morze*. 1936. №2. S. 14.

¹⁹⁷ Там само. S.14

¹⁹⁸ Там само. S. 15.

*пропаганди, спрямований проти Польщі, припинився за 2 роки»¹⁹⁹. Відмічається певне потепління в дипломатії, і цитуються слова Адольфа Гітлера про те, що він не має жодних претензій до Польщі, бажає розширити співпрацю. Але авторами вказується що варто бути обережними до цих тверджень, через німецьку зневагу до Локарнських угод. Хоч ремілітаризація Рейнської області і не є антипольським кроком, але в матеріалі зазначається що мілітаризація Берліну напружує польську сторону. Ще однією важливою проблемою називається германізація поляків, незважаючи на пряму заяву Гітлера що він виступає проти германізації²⁰⁰. Ілюструючи розбіжності риторичних заяв та реальних дій Німеччини наводиться приклад, як після обіцянки не змінювати польські топоніми почалась активна кампанія з перейменування. Проте самі топоніми, назви яких змінюють – не вказуються. Висловлюється занепокоєння що подібна політика буде активнішою з часом: *«Хоча фізичний терор припинився, але твердість боротьби з усіма інституціями польського життя, особливо проти польської школи, не зменшилася, планоірність і рішучість кампанії германізації в усіх сферах польського життя зростає»²⁰¹. Вочевидь, під «боротьбою з польською школою» малося на увазі державна політика Третього Рейху з заборони викладання польською мовою в закладах базової освіти, що мова викладання замінюється на німецьку. Проте**

Інтерес до Німеччини в журналі синхронний з активністю Берліну на міжнародній арені. Так, наступний матеріал присвячено Третьому Рейху з'являється лише через 2 роки, в травні 1938р. Стаття «В новій ситуації Європи» (*W nowej sytuacji Europy*) обговорюється зміна політичної реальності європейського континенту після Аншлюсу Австрії. Окремо важливо

¹⁹⁹ Scorci B. Na froncie zachodnim. *Morze*. 1936. №4. S. 10.

²⁰⁰ Під «германізацією» в статті мається на увазі обмеження книгодрукування польською, зміна топонімів на німецькі, обмеження викладання польською мовою на територіях Німеччини, де поляки становили етнічну меншину.

²⁰¹ Scorci B. Na froncie zachodnim. S. 10.

зазначити, що ця стаття була поміщена на «першу шпальту», що демонструє особливий інтерес до питання.

Перш за все, автор згадує, що Польща була однією з тих країн, які не виступали за заборону об'єднання Німеччини на Австрії після Першої світової війни.²⁰² Вказується, що з польської точки зору анексія Берліном Австрії могла бути цілком виправданою, і «має як негативні, так і позитивні сторони». Зокрема, в журналі об'єднання країн не описується як критичне збільшення потужності Німеччини. Незважаючи на те що населення Третього Райху зросло, автор зазначає що збільшилась протяжність кордону, і кількість країн, з котрими межує Берлін. Особлива увага приділяється Італії, що описується як «країна з такою значною потужністю та енергією розвитку»²⁰³, що є політичною трудностю для Німеччини. Цей дискурс ворожості Риму та Берліну опирається на існуючу кризу у відносинах між двома країнами, викликану розбіжностями в погляді на Австрію. Так, Муссоліні бажав бачити її як незалежну союзну державу, в той час як Гітлер бажав поглинути згідно ідеології об'єднання німецьких земель.²⁰⁴ Проте відносини швидко нормалізувалися, і в кінці травня 1938р., в місяць коли виходила стаття «В новій ситуації Європи», між Італією та Німеччиною був підписаний військово-політичний союз, відомий як «Сталевий пакт».²⁰⁵

В статті розвивається наратив, що незважаючи на те що, за словами авторів, Третій Райх став найпотужнішою державою в Європі – колективна безпека в Європі цілком можлива, і держави зацікавлені в стримуванні Берліну. Зазначається, що об'єднані сусідні держави втричі переважають німецьку армію, не беручи в розрахунок ще потужність Великобританії. І

²⁰² В 80-й статті Версальського договору вказується, що «Німеччина визнає і суворо поважатиме незалежність Австрії в межах кордонів, які можуть бути зафіксовані в договорі між цією державою та Головними союзними та об'єднаними державами; вона погоджується, що ця незалежність є невідчужуваною, окрім як за згодою Ліги Націй».
(див. The Treaty of peace between the Allied and Associated Powers and Germany. Article 80)

²⁰³ B. S. W nowej sytuacji Europy. *Morze*. 1938. №5. S. 1.

²⁰⁴ Peter N. Mussolini. New York, 2004. P. 123-125.

²⁰⁵ Freundschafts- und Bündnisvertrag zwischen Deutschland und Italien ("Stahlpakt") vom 22. Mai 1939 und geheimer Zusatzvertrag.

навіть без об'єднання «Різниця в силі, однак, у цьому випадку аж ніяк не настільки велика ... що внаслідок цієї різниці Німеччина якимось чином зможе диктувати всі умови іншим європейським державам»²⁰⁶.

Загалом, формується думка що незважаючи на німецьке посилення – держава не стає політичною домінантою Європи і не здатна диктувати свої умови іншим країнам, не представляє суттєвої загрози для миру.

Мюнхенський договір та анексія Судетської області, а також польська окупація Заолжя в матеріалах журналу не обговорюється. Єдина коротка згадка про це міститься в кінці листопадового випуску журналу *Morze*, в колонці «Колоніальні справи» (*Sprawy kolonialne*) де зазначалось, що на певний час колоніальні питання стали на другий план, через те, що «уми всього світу були зайняті лише чехословацькою справою, судетськими німцями та польською та угорською меншинами в Чехословаччині»²⁰⁷. Але після того як «справа» була вирішена, «колоніальне питання негайно знову постало як найнагальніше». Це демонструє як польська сторона не бачила загрози і в подальшому посиленні Третього Райху, не бажаючи також привертати увагу на власну вигоду з поділу Чехословаччини.

Наступний суттєвий розвиток дискурсу озброєння Німеччини помітний у статті «Нова гонка озброєнь» (*Nowy wyścig zbrojeń*), видана у лютому 1939р. Вона починається з опису німецької вимоги дозволу від інших країн-учасниць договору паритету тоннажу власного військового флоту з англійським, і це аргументується тим, що СРСР активно нарощує власний флот. Але автор коментує, що це недостатній аргумент, адже для Німеччини небезпеку становлять радянські підводні човни, і Німеччина сама теж буде підводні човни, а не есмінці і легкі катери (котрі необхідні для боротьби з підводними човнами). В журналі робиться висновок, що це більше походить на підготовку до наступальної війни, особливо проти Заходу: Великобританії та Франції. Журнал прямо сумнівається в легітимності німецьких вимог вказуючи що «...

²⁰⁶ B. S. W nowej sytuacji Europy. S. 1.

²⁰⁷ B. a. Sprawy kolonialne. *Morze*. 1938. №11. S. 33.

видається дуже ймовірним, що основним мотивом вимоги паритету був не страх перед радянським флотом, а бажання отримати добре розташовані бази для своїх підводних човнів»²⁰⁸. Особливо небезпечними, з точки зору автора, є гарні відносини з Гітлера з Франко, адже якщо Крігсмаріне розташує свої бази підводних човнів у Іспанії, шляхи сполучення Союзників будуть у небезпеці. Більш того, зазначається що Великобританія та Франція будуть використовувати увесь можливий вплив щоб недопустити перемогу Франко у громадянській війні щоб унеможливити зближення Іспанії та Німеччини, хоча ще донедавна остання, за словами автора, підтримувала озброєння Третього Рейху:

*Політика Англії, яка до цього часу підтримувала військово-морське озброєння Німеччини, дуже швидко пережила низку важких і принизливих поразок - від окупації Рейнської області до капітуляції в Мюнхені. Але ці лиха стосувалися Англії лише побічно; і вимога паритету безпосередньо вдаряє по самій основі існування Англії, панування над морем.*²⁰⁹

Загалом, можна зазначити що Німеччина все ще не розглядається як серйозна загроза для Польщі, основними противниками Берліну називаються Радянський Союз, Великобританія та Франція. Дійсно в польському суспільстві в цей час існував дискурс того, що Німеччина активно планує своє розширення в Європі, але в плани цієї експансії не входить Польща. Так, це можна побачити з брошури, виданої в 1939р.²¹⁰: «Одноденник з нагоди 19-ї річниці віднайдення моря» (*Jednodniówka z okazji 19-lecia odzyskania morza*). Зокрема, в ньому окреслюються основні напрямки майбутньої німецької експансії на схід (див. додаток 19). З мапи можна побачити, що головними цілями вбачаються Балтійські країни, Фінляндія, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Румунія, Болгарія, Туреччина, Ірак та Йорданія, Іран, Афганістан, а також Британська Індія. Притому Чехословаччина та Угорщина зазначаються як країни вже залежні від Третього Райху, а всі інші – де той бажає отримати вплив. Незважаючи на те, що Німеччина анексувала

²⁰⁸ Czeczott. Nowy wyścig zbrojeń. *Morze*. 1939. №2. S. 10.

²⁰⁹ Czeczott. Nowy wyścig zbrojeń. S. 11.

²¹⁰ На жаль достеменно невідомо, коли саме був виданий цей матеріал. Скоріше за все в лютому 1939р., адже саме 10-11 лютого 1920р. були проведені *Zaślubiny Polski z morzem*.

Судетську область (що показано на мапі), Прага ще залишала свою незалежність. Цілком можливо, Морська та Колоніальна Ліга очікувала швидкого попадання ослабленої Чехословаччини в орбіту Третього Рейху. Угорщина ж могла вбачатись як підконтрольна Німеччині через приєднання до Антикомінтернівського пакту в лютому 1939р.²¹¹, а також через Віденський арбітраж, на якому Німеччина та Італія вирішували територіальний устрій як Угорщини, так і Чехословаччини. З точки зору авторів брошури, це могло позбавляти ці держави суб'єктності.

Окремо також подається напрямок на СРСР, але оминаючи Польщу: через Балтію та Румунію.²¹² Автором цього одноденника був Станіслав Павловський: ректор Познанського університету, член Польської Академії Наук²¹³; віце-президент Міжнародного географічного союзу та член Тимчасового Дорадчо-Наукового Комітету (створений під егідою Міністерства військових справ задля збільшення військового потенціалу Польщі, в тому числі шляхом удосконалення існуючої зброї та випробування експериментальних воєнних технологій)²¹⁴. Отже, автор знався на міжнародній політиці та був дотичним до військово-політичних кіл держави.

Як і в випадку з Італією, Німеччина описується як країна, що заслуговує на колоніальні володіння ще й тому, що гідно поводить з тубільним населенням. Зокрема, в колонці «Колоніальні справи» березня 1939р. обговорюється промова Адольфа Гітлера, де він заявляв що Німеччина не має територіальних вимог до Англії та Франції, за винятком повернення колоній, відторгнутих у Берліну після Першої світової війни. Проводиться месидж, що

²¹¹ Osmanczyk E. J. The encyclopedia of the United Nations and international relations. New York, 1990. P. 49.

²¹² Pawłowski S. Jednodniówka z okazji 19-lecia odzyskania morza 1920-1939. Poznań, 1939. S. 4

²¹³ Stanisław Pawłowski (1882-1940). URL: https://web.archive.org/web/20160701112651/https://ipn.gov.pl/data/assets/pdf_file/0006/118635/Pawlowski_biogram_opt.pdf (дата звернення: 28.04.2023)

²¹⁴ Naukowcy i inżynierowie polscy w walce z Niemcami 1939–1945: Janusz Groszkowski. URL: <https://www.1944.pl/artukul/naukowcy-i-inzynierowie-polscy-w-walce-z-niemca,5097.html> (дата звернення: 28.04.2023)

«Німеччина хоче колоній, але без війни»²¹⁵, але Франція та Великобританія активно проти будь-яких територіальних переділів. На підтвердження вимог Райху, вказується що німці мають власне бачення колонізаторських стосунків з тубільним населенням. На відміну від інших європейських колоніальних держав, вони не навертатимуть місцеве населення в християнство, не будуть змушувати жити як європейці. *«Тубільці житимуть окремо, вони матимуть повну свободу вірувань і культів. Вони займуть лише другорядні посади в колоніальній адміністрації. З іншого боку, в економічній сфері інтереси корінних знайдуть належну опіку»²¹⁶*. На жаль неможливо встановити, наскільки це відповідало тогочасній реальності. Стосовно німецької колоніальної політики (до 1938р.) можна сказати лише, що кайзерівська Німеччина провадила доволі жорстоку колоніальну політику. Прикладом цього є відомий геноцид племен гереро і нама. Навіть в «зразковій» колонії Того німецька адміністрація правила жорстокими та репресивними методами, заснувавши більше тюрем, аніж шкіл.²¹⁷

В літку 1939р. в матеріалах простежується посилення риторики щодо можливої майбутньої війни, ініційованої Німеччиною. Напряму це подається у статті «Німецький сон про Середземне море» (*Niemiecki sen o Morzu Śródziemnym*) від червня 1939р., де обговорюються можливі майбутні цілі Берліну у війні, вказується на критичне значення Гібралтару для успіху німецької експансії. Але найбільша увага приділяється Іспанії і впливу який мають Третій Рейх та Італія на цю державу. Так, автор зосереджується на тому, що Франко потрапив у певну залежність від Гітлера та Муссоліні, а тому відкрив їх військам майже безмежний доступ до території Іспанії. Це подається як вже доконаний факт: *«Балеарські острови та Аліканте сьогодні справді є італійськими базами, тоді як Канарські острови та іспанське Марокко міцно закріплені за німцями. Лише з Іспанської Гвінеї поки немає*

²¹⁵ Б. а. Sprawy Kolonialne. *Morze i Kolonie*. 1939. №3. S. 33.

²¹⁶ Б. а. Sprawy Kolonialne. S. 33.

²¹⁷ The History of German Colonialism. URL: https://archivfuehrer-kolonialzeit.de/index.php/history?sf_culture=en (дата звернення: 30.04.2023)

жодних новин, які б відповідали деталям цього плану поділу»²¹⁸. Зазначені стратегічні позиції, що за думкою автора Німеччина та Італія вже мають, описуються як «така перспектива в разі війни за німецьке панування над світом!»²¹⁹

Проте відомо, що Франко був нейтральним протягом Другої світової війни, не виступаючи за жодну із сторін. Також, він повністю відмовлявся від дислокації німецьких військ, флоту чи повітряних сил на своїй території.²²⁰ Ця тема вже підіймалась в лютому 1939р., коли вказувалось що Союзники намагаються недопустити перемоги Франко у громадянській війні, адже це призведе до ще одного фронту в Піренеях та розширить базу для Крігсмаріне.²²¹ Тут же ми бачимо розвиток, усталення наративу повного підпорядкування Мадриду Берліну. Такий наратив, ймовірно, є спробою показати що небезпека від Німеччини йде саме в бік західних країн, а не на схід. Це може бути спробою заспокоїти читача, продемонструвавши що Берлін концентрує свої геополітичні зусилля саме на Західній Європі. Перш за все – проти Франції та Великобританії, для яких союз між Франко та Гітлером означав би серйозний виклик.

Проте в середині літа 1939р. риторика різко змінюється на протилежну. Так, акцент матеріалів більше зміщується на Польщу, і німецька міжнародна політика розглядається саме з перспективи очікуваної війни за Гданськ, крізь призму передбачення експансії на саму Польщу. Проте найперша стаття в якій всерйоз зазначається можливість нападу Третього Райху була видана ще у травня 1939р, «Незламна воля» (*Niezlomna wola*). Так, там прокламується що Польща не бажає війни, є вільною і працелюбною країною що лише хоче розвивати своє. Особливо цікава цитата, що

сьогодні можливо все. Після останніх подій, які, нарешті, для багатьох у Європі відкрили весь жах ситуації, який ми давно помітили, ми повинні бути готові до

²¹⁸ Czerw E. Niemiecki sen o Morzu Śródziemnym. *Morze i Kolonie*. 1939. №6. S. 16.

²¹⁹ Там само. S. 15.

²²⁰ Weinberg G. L. *A World at Arms: A Global History of World War II*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P. 176-177.

²²¹ Czeczott R. Nowy wyścig zbrojeń. S. 10.

оборонної боротьби. З Німеччиною, як і з Радянською Росією, ми хотіли і хочемо підтримувати гарні, і навіть добросусідські відносини²²²

На жаль в тексті не вказується що мається на увазі під «жахом ситуації», який давно помітила Польща, але на яку закривав очі увесь світ. Можливо, мається на увазі окупація Чехословаччини та Аншлюс Австрії, проте як ми з'ясували раніше – Мюнхенський договір майже не зачіпався у матеріалах, а Аншлюс показувався як подія, що не змінює політичний баланс сил у Європі. Більше того: провадилась думка що це лише погіршує стратегічне положення Німеччини.

Тема очікуваного вторгнення розвивається у стаття «Війна за Гданськ?» (*Wojna o Gdańsk?*), виданій у липні 1939р. та розміщеній на першій шпальті. В ній розповідається, що німецька пропаганда є дуже успішною, а німецька експансія здійснюється «політикою малих кроків»: *«Так було з «рівними правами» в галузі озброєнь, окупацією Рейнської області, Австрії, Судетів «Тільки це і нічого більше» - щоразу проголошував канцлер Третього рейху»*²²³ Одразу після цього ми бачимо меседж, що Захід занадто наївний, і Гітлер не зупинить свою експансію. В якості доказу цього автор посилається на «Майн Кампф», де за його словами, викладені всі політичні принципи – в тому числі «політики малих кроків». Особлива увага в статті приділяється Йозефу Пілсудському, якого активно цитують. Так, за його словами сама ж Польща є мирною країною що не прагне війни, проте розуміє, що *«любов до миру - це, перш за все, тверда воля і готовність до активної оборони, це перш за все озброєний моральний і матеріальний стан»*²²⁴. Таким чином, через слова безсумнівного вищого авторитету доноситься ідея редакції про необхідність мілітаризації держави.

Проте окрім внутрішнього озброєння, крізь цитування Пілсудського також просувається ідея об'єднання країн проти Берліну, створення

²²² Б. а. *Niezlomna wola. Morze i Kolonie*. 1939. №5. S. 1.

²²³ Б. а. *Wojna o Gdańsk? Morze i Kolonie*. 1939. №7. S. 1.

²²⁴ Там само.

колективної безпеки: *«Нації, яким загрожує зникнення, нарешті зрозуміли, що німецький імперіалізм ненаситний, що схід чи захід, південь чи північ, взяті окремо, можуть бути послідовними етапами, лише етапами, але не кінцевою метою німецьких прагнень»*²²⁵.

Далі в матеріалі обговорюється можливі напрямки німецької експансії. Перш за все, робиться висновок що Берлін планує панувати над свією Європою, і ключ для цього – Польща. Саме існування Польської Республіки є останнім фактором стримування Німеччини, тому на те щоб прибрати цей фактор Рейом будуть кинуті всі можливі зусилля. Перш за все – економічні зусилля: *«Ізоляція Польщі, нав'язування їй своєї волі мало б повалити останній бар'єр у Центральній Європі, що скоує свободу [німецьких] маневрів на заході та утруднює підкорення ще стійких південно-східних держав.»*²²⁶

Війна теж розглядається як можливий засіб до якого може вдатися Німеччина, але достатньо мало ймовірним. Проте якщо війна почнеться – журнал передрікає, що це буде глобальна війна, що буде вестись проти самої ідеї можливої німецької експансії: *«Якщо Німеччина розв'яже війну за Гданськ, то це буде війна не лише за перемогу Польщі, але війна за те, щоб зламати німецькі прагнення панувати над Європою, панувати над світом раз і назавжди.»*²²⁷

Сам предмет німецьких претензій на Вільне місто Гданськ (Данциг німецькою мовою) стає однією з головних тем на сторінках журналу. В статті «Гданськ у Тевтонській операції ХХст.» (*Gdańsk w akcji krzyżackiej XXw*), що була видана в тому ж примірнику в липні 1939р. читачу пояснюється для чого Німеччині потрібна ця територія, і обґрунтовується польська позиція категоричної відмови від передачі Гданську.

Перш за все зазначається, що якщо Гданськ перейде в німецькі руки – то стане сильно укріпленою морською фортецею, і своїм положенням загрожуватиме

²²⁵ Там само.

²²⁶ Б. а. Wojna o Gdańsk? S. 1.

²²⁷ Там само.

іншому портовому польському місту – Гдині. Також це б дуже ускладнювало торгівлю, і поступово Польща впала б в економічну залежність від Німеччини. Як ми бачимо, в цьому контексті не йде мови про передачу усього «Польського коридору», а лише про територію Вольного міста Гданська. Проте на думку авторів, навіть така невелика поступка була б критичною для Варшави: «[передача території] означала б ніщо інше, як знищення незалежності Польської держави та здобуття міцної основи для контролю над балтійськими державами та серйозну загрозу радянській Росії»²²⁸, а тому «Гданськ, незалежно від етнічного складу населення, залишиться нашим і тільки нашим гирлом Вісли, вихідними воротами у широкий світ»²²⁹. Цікавим також є те, що Польща показується як держава, що собою захищає Радянський Союз, оберігає його від «серйозної загрози». Враховуючи доволі холодні стосунки Польської Республіки та СРСР, це є неабияким поворотом у риториці. Можливо, це демонструє що Москва може починається сприйматись як менше зло в порівнянні з Берліном.

Як і у випадку з Італією та Японією, статті з аналізом військового морського потенціалу змінюють свою парадигму з характеристики країн Осі як потужнішої сили на звеличення Союзників. Зокрема, раніше було описано що Німеччина має потужний флот, і з плацдармом у Іспанії могла би кинути серйозний виклик Великобританії. Проте вже у статті «Морські збройні сили Англії і Німеччини», виданій у липні 1939р., стверджується що Берлін не здатний становити конкуренцію Лондону на морі, і Третій Рейх змушений буде тримати велику частину в Балтійському морі, захищати комунікації зі Скандинавією. Саме тому він не зможе гідно захиститись від морського десанту: «*Превага надто велика й кричуща навіть для неврівноважених цезарів сучасної Європи*»²³⁰.

²²⁸ Czeczott R. Gdańsk w akcji krzyżackiej XXw. *Morze i Kolonie*. 1939. №7. S. 3.

²²⁹ Там само.

²³⁰ Kowalenko W. Zbrojenia morskie Anglii i Niemiec. *Morze i Kolonie*. 1939. №7. S. 17.

В цьому фрагменті цікаві два меседжі. Перший: автор згадує «неврівноважених цезарів сучасної Європи», маючи на увазі Беніто Муссоліні та Адольфа Гітлера. Таким чином ми можемо побачити повний перехід від звеличення лідера Італії та більш-менш нейтрального ставлення до очільника Німеччини – до яскраво-негативного їх зображення як безумців.

Друге, на що варто звернути увагу – що автор напряду описує, що Німеччина не зможе вистояти проти морського десанту з заходу, таким чином передбачуючи висадку в Нормандії.

Останнім матеріалом, що зосереджений на питанні німецької експансії, була стаття «Гданськ як ключ до ситуації» (*Gdańsk kluczem sytuacji*) серпня 1939р. На обкладинці всього номеру журналу – пам'ятник Нептуну в Гданську з Польським Орлом. В цій статті ми бачимо більше зосередження на Польщі, питанні її готовності до майбутньої війни. Перш за все, обговорюється що для Польщі було помилкою покладатися на інші держави для вирішення питання Гданську в 1918р. під час Версальської конференції, адже у них «не вистачило сміливості». У молоду Польську Республіку мало хто вірив, і лише за допомогою «геніальності та силі волі Юзефа Пілсудського» Польща змогла ствердити себе на міжнародній арені.

Окрім того, виводиться геополітична концепція, що положення будь-якої держави в Європі ґрунтується на 2 пунктах: «1. лише власне моральна постава [сильний бойовий дух?] може дати справжнє відчуття безпеки, 2. тільки власні сили здатні забезпечити справді надійних союзників»²³¹. В цій тезі особливо цікавий другий пункт. Згідно нього стверджується, що лише якщо держава сильна сама по собі – в неї будуть союзники, що будуть охоче їй допомагати. Ця теза описує саму Польщу, яку автор бачить як сильну державу з сильними союзниками. Цей висновок підтверджується кінцівкою статті: «Сьогодні Європа нарешті помічає те, чого не помічала раніше, ... що

²³¹ Б. а. *Gdańsk kluczem sytuacji. Morze i Kolonie*. 1939. №8. S. 13.

Польща представляє дуже високий рівень як з точки зору сили, так і моральної постави»²³²

Таким чином, підсумовуючи репрезентацію Німеччини в матеріалах, ми бачимо зміну парадигми, як і в випадку з Італією та Японією. Тим не менш, до Німеччини з самого початку відношення було менш схвальне, ніж до інших двох країн. Автори оцінюють Третій Райх як потужну країну з сильною армією та флотом. Проте недостатньо сильними, щоб становити загрозу для Європи, чи хоча б для сусідніх держав.

Через деякий час ми бачимо зміну риторики, все більше статей аналізують майбутню потенційну велику війну, агресором в якій виступить саме Третій Райх. Притому загрози для себе Польща не бачить, вказуючи що основними суперниками є Франція, Великобританія та СРСР. Вже ближче до літа 1939р. Німеччина вже подається як загроза для всього світу, і передусім для Польщі. Також зміни парадигми у сприйнятті саме Німеччини тягне за собою змінення репрезентації й інших країн Осі. Зокрема Італії, котра довгий час описувалась доволі компліментарно, а лише після оформлення Сталевого пакту Рим критикується. Перш за все – що «продався» Берліну, «зрадивши свої ідеали».

²³² Там само.

Висновки

Міжнародна політика Польщі в період 1935-1939рр. була багатовекторною, і як і будь-яка держава – вона мала дружні та суперницькі відносини. Зокрема, окрім Франції та Великобританії, Польща підтримувала близькі взаємини з двома майбутніми країнами Осі: Італією та Японією. Проте коли ці держави почали свою експансію, в 1935р. на Ефіопію та в 1937р. на Китай відповідно, у міжнародних стосунках виникла криза, адже Польща підтримувала резолюції що визнавали Італію та Японію агресорами, та доєднувалась до санкцій проти них. До 1939р. відносини поступово налагоджувались, проте потім знову стрімко погіршувались через зближення Риму та Токіо з Берліном.

По відношенню до Німеччини ж Польська Республіка намагалась провадити нейтральну політику, занадто не наближаючись щоб не потрапити у сферу впливу, і занадто не віддаляючись щоб не стати об'єктом збройної агресії. Тим не менш, до літа 1939 р. майбутня війна ставала все більш очевидною, і відносини між державами дедалі погіршувалися.

Разом з тим, міжнародна політика Польської Республіки формувалась також під впливом бажання своєї власної колоніальної експансії. Провідною організацією, що поширювала ідею необхідності колоній для Польщі була Морська та Колоніальна Ліга, яка мала тісний зв'язок з урядом держави. Згідно з візією МКЛ, окрім Польської Республіки колоніальних володінь гостро потребували також Італія, Японія та Німеччина – країни Осі. Таке бачення дало поштовх до в цілому позитивного висвітлення експансії цих країн в періодичних виданнях Ліги.

Італійське вторгнення в Ефіопією стало першим епізодом експансії країн Осі, яке зіткнулося з міжнародним осудом, зокрема, з боку країн у складі Ліги Націй. Серед них була і Польща, що офіційно впровадила санкції. Проте періодичні видання Морської та Колоніальної Ліги демонструють, що неофіційно Польща підтримувала італійську експансію, намагаючись

виправдати війну проти Ефіопії. Незважаючи на негативну офіційну риторика, продиктовану загальним засудженням, Польща бачить в цій країні союзницю.

Так само як і у випадку з Італією, Японію представляли як потужну державу, обділену землями та ресурсами. Коли в 1937 р. почалось Друга японсько-китайська війна, Морська та Колоніальна Ліга все так само намагалась виправдати вторгнення. Зокрема, незважаючи на доєднання Польщі до санкцій проти Японської імперії за вторгнення в Маньчжурію в 1931р. – в періодичних виданнях МКЛ бачимо визнання цієї території як колонії Японії. В 1937 р. ця неофіційна позиція стає офіційною, і Польська Республіка визнала підконтрольний Токіо уряд Маньчжоу-Го. Сама ж Японія подавалась як дуже потужна та розвинена, що переважає по силі армії та флоту деякі інші великі держави.

Досліджуючи представлення Німеччини в джерелах, видно що воно з самого початку було менш теплим, в порівнянні з двома іншими державами. Згодом риторика стає все більш негативною, Третій Рейх починають зображувати як майбутнього агресора. Проте Польща не бачить безпосередньої загрози власній безпеці, наголошуючи, що основними суперниками Німеччини були Франція, Велика Британія та СРСР. З наближенням літа 1939 року Німеччину вже починають зображувати як загрозу не лише для Польщі, але й для всього світу загалом. Ця зміна парадигми у сприйнятті Німеччини також впливає на репрезентацію інших країн Осі. Зокрема, Італія, яку раніше описували відносно позитивно, зазнає критики після зближення з Третім Рейхом, її звинувачують у зраді власних ідеалів.

Японію теж починають характеризувати менш схвально, що пов'язано із загостренням її відносин з Великобританією. Політику ж Лондона влітку 1939 р. починають висвітлювати доволі позитивно, хоча раніше її критикули за прихильність до Версальсько-Вашингтонської системи та збереження статус-кво.

Коли на порядку денному стало питання виживання Польщі, то статус-кво став більш привабливою геополітичною концепцією, аніж колоніальні володіння.

Список джерел та літератури

1. Джерела

1.1 Опубліковані джерела

1. Deklaracja wersalska z 3 czerwca 1918 roku – zapomniany akt założycielski II RP. URL: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wlochy/81947,Deklaracja-wersalska-z-3-czerwca-1918-roku-zapomniany-akt-zalozycielski-II-RP.html>
(дата звернення: 19.03.2023)
2. Documents of Nanjing Massacre. UNESCO, 2014. 11 p.
3. Liga Morska i Rzeczna. Statut. Warszawa. 1924. 11 s.
4. Sprawozdanie z działalności Ligi Morskiej i Kolonjalnej. 1.IV.1933 – 1.IV.1935. Warszawa, 1935.
5. Statut Towarzystwa “Liga Żeglugi Polskiej”. Warszawa. 1919. 12 s.
6. The Treaty of peace between the Allied and Associated Powers and Germany. Article 80

1.2 Періодика

1. Б. а. Gdańsk kluczem sytuacji. *Morze i Kolonie*. 1939. №8. S. 13.
2. Б. а. Niezlomna wola. *Morze i Kolonie*. 1939. №5. S. 1.
3. Б. а. Posunięcia kolonialne Italii w Afryce. *Morze*. 1939. №3. S. 22-24.
4. Б. а. Sprawy Kolonialne. *Morze i Kolonie*. 1939. №3. S. 33-34.
5. Б. а. Sprawy kolonialne. *Morze*. 1938. №11. S. 33-34.
6. Б. а. Włoskie imperjum kolonialne. *Morze*. 1936. №6. S. 1
7. Б. а. Wojna o Gdańsk? *Morze*. 1939. №7. S. 1.
8. А. Т. Konferencja londyńska. *Morze*. 1936. №2. S. 7-9
9. В. S. Konflikty Morza Śródziemnego. *Morze*. 1939. №1. S. 9-11.
10. В. S. W nowej sytuacji Europy. *Morze*. 1938. №5. S. 1.
11. Chrzęszczewski A. Morza Śródziemnego w nowej roli. *Morze*. 1936. №4. S. 14-15.
12. Chrzęszczewski A. Niemcy nie rezygnują. *Morze*. 1936. №2. S. 14-15.

13. Czeczot R. Polityka morska wielkich mocarstw. *Morze*. 1936. №7. S. 9-11.
14. Czeczot R. Gdańsk w akcji krzyżackiej XXw. *Morze i Kolonie*. 1939. №7. S. 2-3.
15. Czeczot R. Sytuacja na morzach świata. *Morze*. 1939. №6. S. 10-11.
16. Czeczot R. Nowy wyścig zbrojeń. *Morze*. 1939. №2. S. 10-11.
17. Czerw E. Azjatycki trójkąt bezpieczeństwa. *Morze*. 1939. №8. S. 16-17.
18. Czerw E. Niemiecki sen o Morzu Śródziemnym. *Morze i Kolonie*. 1939. №6. S. 15-16.
19. Czerw E. Rola japońskiej marynarki wojennej. *Morze*. 1939. №1. S. 20-22.
20. Czerw E. Walka o koncesje w Chinach. *Morze*. 1939. №7. S. 13-15.
21. Domaniewski Z. Mocarstwa a Chiny. *Morze*. 1937. №11. S. 12-14.
22. Fajans R. W miastach Etyopji. *Morze*. 1936. №3. S. 21-23.
23. Fajans R. Z armją włoską ku Afryce. *Morze*. 1935. №12. S. 14.
24. Fajans R. Z kraju gdzie toczy się wojna. *Morze*. 1936. №1. S. 17-19.
25. Gen. Gustaw Orlicz-Dreszer Inspektor Obrony Powietrznej Państwa zginął w katastrofie lotniczej. *Gazeta Lwowska*. 1936. № 162. S. 1-2
26. Italian policy, the anti-french bias. *The West Australian*. 1938. № 16358. P. 19.
27. J. D. Walka o kolonje. *Morze*. 1935. № 10. S. 2-4.
28. J. L. Abisynja. *Morze*. 1935. №11. S. 11-14.
29. J. L. Na zdobytych terenach. *Morze*. 1936. №8. S. 18-19.
30. J. L. Tam gdzie się toczy wojna... *Polska na morzu*. 1935. №11. S. 5.
31. K. J. Postępy idei kolonialnej. *Sprawy Morskie i Kolonialne*. 1937. №1-2. S. 154-165.
32. Komunikat Ligi Morskiej i Kolonialnej. *Lwowski Dziennik Wojewodski*. 1934. №5. S. 8.
33. Kowalenko W. Zbrojenia morskie Anglii i Niemiec. *Morze i Kolonie*. 1939. №7. S. 16-17.
34. Piotrowicz R. Rewizja mandatów kolonialnych. *Sprawy Morskie i Kolonialne*. 1936. №7. S. 26.

35. Przemówienie pana prezydenta Rzeczypospolitej prof. Ignacego Mościckiego na uroczystym Święcie Morza w Gdyni 31 lipca 1932 r. *Morze*. 1932. №9. S. 2.
36. Schmorak L. Statek – wystawa. *Morze*. 1935. №12. S. 20-22.
37. Scorci B. Na froncie zachodnim. *Morze*. 1936. №4. S. 10-11.
38. Stankiewicz R. Światowy bilans wojenno-morski. *Morze*. 1938. №7. S. 6-9.
39. Symonolewicz K. Włoskie imperium kolonialne. *Morze*. 1939. №3. S. 17.
40. Szapiro J. Free Hand Basis of Polish Policy; Warsaw, Though France's Ally, Would Be an Independent Factor in Foreign Affairs. Sometimes They Differ Colonel Beck, Poland's New Foreign Minister, Proves Himself a Cautious Diplomat. *The New York Times*. 1933. №64. P. 3.
41. Zadrożny S. Kolonje a Polska. *Skwał*. 1935. №9. S. 1-2
42. Zwłoki ś.p.gen. Orlicz-Dreszera spoczną na cmentarzu na Oksywiu. *Gazeta Lwowska*. 1936, № 163. S. 1.
43. Żukowski O. Na Morzu Śródziemnym. *Morze*. 1939. №5. S. 11-13.

1.3 Джерела в електронному форматі

1. First Assembly, Geneva, November 15- December 18, 1920. League of Nations Photo Archive. URL: <https://web.archive.org/web/20190806101558/http://www.indiana.edu/~league/1thordinaryassemb.htm> (дата звернення: 23.02.2023)

2. Література

2.1 Монографії, збірки статей, брошури, тези конференцій

1. Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним. / пер. з англ. М. Климчук, П. Грицак Київ: Грані-Т, 2011. 448 с.
2. Bialas T. Liga Morska i Kolonialna 1930-1939. Gdansk: Wydawnictwo Morskie, 1983. 290 s.
3. Drea E., Bradsher G., Hanyok R. Researching Japanese War Crimes Records. Washington DC: National Archives and Records Administration for the Nazi

- War Crimes and Japanese Imperial Government Records Interagency Working Group, 2006. 232p.
4. Drozd J. Sojusz narodu polskiego z morzem. Święto morza w Gdyni 1932-1939. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2021. 264 s.
 5. Jackson J. The Fall of France: The Nazi Invasion of 1940. New York, Oxford University Press, 2004. 296 p.
 6. Kallis A. A. Fascist Ideology: Territory and Expansionism in Italy and Germany, 1922-1945. London: Routledge, 2000. 296 p.
 7. Kowalski M. A. Dyskurs kolonialny w Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa: DiG, 2009. 420 s.
 8. Łuczak M. J., Mazur-Łuczak J. Stosunki polsko-japońskie po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Poznań: WSNHiD, 2011. S. 270-283.
 9. Nicolle D., Raffaele R. The Italian invasion of Abyssinia 1935-36. London: Bloomsbury Publishing, 1997. 48 p.
 10. Ofcansky T. P., LaVerle B. A Country Study: Ethiopia. Washington: Library of Congress, 1993. 412 p.
 11. Osmanczyk E. J. The encyclopedia of the United Nations and international relations. New York: Taylor and Francis, 1990. 1246 p.
 12. Pawłowski S. Jednodniówka z okazji 19-lecia odzyskania morza 1920-1939. Poznań, 1939. 32 s.
 13. Peter N. Mussolini. New York: Routledge, 2004. 266 p.
 14. Richard B. F. The Imperial Japanese Navy, 1937–1942. // Buchet C. The Sea in History - The Modern World. Martlesham: Boydell & Brewer, 2017. P. 27-37.
 15. Safire W. Lend Me Your Ears: Great Speeches in History. New York: W.W. Norton, 1997. 1168 p.
 16. Sawicki J. K. Kadry morskie Rzeczypospolitej. Gdynia, 2011. T. 5: Dokumentacja organizacyjna i kadrowa oficerów, podoficerów i marynarzy (1918–1947). 691 s.
 17. Stomma L. Skandale polskie. Warszawa: Demart, 2008. 302 s.

18. Słodownik M. Morze na łamach – prasa morską i żeglarską II Rzeczypospolitej wobec polityki morskiej państwa 1918-1939. 2020.
19. Tyszel J. Z. Pod ojczystą banderą. Katowice: Liga Morska i Rzeczna Okręgu Zagłębia Węglowego, 1930. 128 s.
20. Wakeman F. E. Policing Shanghai, 1927–1937. Los Angeles: University of California Press, 1995. P. 478.
21. Weinberg G. L. A World at Arms: A Global History of World War II. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P. 1178 p.
22. Weinberg G. L. Germany, Hitler, and World War II: Essays in Modern German and World History. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 360 p.

2.2 Статті

1. Лукашенко Є. М. Чинний націоналізм Дмитра Донцова. *Теорія та історія політичної науки*. 2016. №3. С. 6-16
2. Asada S. The Revolt against the Washington Treaty: The Imperial Japanese Navy and Naval Limitation, 1921-1927. *Naval War College Review*. 1993. № 46. P. 82-97.
3. Balogun B. Polish Lebensraum: the colonial ambition to expand on racial terms. *Ethnic and Racial Studies*, 2018. №41(14). P. 2561-2579.
4. Gates R. Solving the “Manchurian Problem”: Uchida Yasuya and Japanese Foreign Affairs before the Second World War. *Diplomacy & Statecraft*. 2012. №23. P. 23-43.
5. Gemechu D. Stosunki polsko-etiopskie. Zarys problematyki. *Forum Politologiczne*. 2006. №3. S. 173-187.
6. Holt A. ‘No more Hoares to Paris’: British foreign policymaking and the Abyssinian Crisis, 1935. *Review of International Studies*. 2011. №37. P. 1383 – 1401.
7. Hunszak T. Polish Colonial Ambitions in the Inter-War Period. *Slavic Review*. 1967. № 4. P. 648-656

8. Kiper J. Wilson R. A., Lillie C., Harris L. T. Propaganda, Empathy, and Support for Intergroup Violence: the Moral Psychology of International Speech Crimes. Social Science Research Network, 2015. 36 p.
9. Kornat M. Polska polityka zagraniczna 1932–1939. *Komentarze historyczne*. S. 33-46
10. Latosińska A. Stosunki polsko-francuskie w latach 1945–1970. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2018. №23. S. 178-195.
11. Małkowski K. Żołnierze włoscy w okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej w Gdyni. *Zeszyty Gdynskie*. 2004. №4. S. 225-236.
12. Nowak-Kiełbikowa M. Japonia i chiny w dyplomacji II Rzeczypospolitej. *Dzieje Najnowsze*. 1981. №1-2. S. 241-253.
13. Pałasz-Rutkowska E. Intelligence cooperation between Poland and Japan during the Second World War. *Prace Historyczne*. 2022. №2. S. 319-342.
14. Roi M. L. From the Stresa Front to the Triple Entente: Sir Robert Vansittart, the Abyssinian crisis and the Containment of Germany. *Diplomacy & Statecraft*. 1995. №6. P. 61-90.
15. Sbacchi A. The Italians and the Italo-Ethiopian War, 1935-1936. *Transafrican Journal of History*. 1976. № 5. P. 123-138.
16. Tamanoi A. Knowledge, Power, and Racial Classifications: The "Japanese" in "Manchuria". *The Journal of Asian Studies*. 2000. №59. P. 248-276.
17. Varley K. Between Vichy France and Fascist Italy: Redefining Identity and the Enemy in Corsica During the Second World War. *Journal of Contemporary History*. 2012. №47. P. 505-527.
18. Zanders J. P. The CWC in the context of the 1925 Geneva debates. *Nonproliferation Review*. 1996. № 3. P. 38-46
19. Zbigniew K. Kształtowanie się polsko-niemieckich stosunków gospodarczych w latach 1929–1939. *Społeczeństwo i Polityka*. 2019. №4(61). S. 191-209.

3. Довідкові (бібліографічні) видання, енциклопедії, словники

1. Pertek J., Polski słownik biograficzny. T. 32. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1989-1991. 684 s.
2. Żmigrodzki M., Łoś-Nowak T. Encyklopedia politologii. Kraków: Wolters Kluwer, 2002. T. 5: Stosunki międzynarodowe. 440 s.

4. Рукописи

4.1 Кваліфікаційні роботи

1. Ларін В. Польські колоніальні проєкти в Африці за матеріалами журналу «Sprawy Morskie i Kolonialne», (1934-1939): бакаларська робота. Київ, 2021. 62 с.
2. O'Sullivan A. M. Manchoukuo's relations with other nations. bach...: 1985 / Stillwater, 1982. 113 p.

5. Електронні ресурси

1. Aleksander Trzaska-Chrząszczewski and the Polish Politics <https://journals.akademicka.pl/politeja/article/view/3789> (дата звернення: 24.04.2023)
2. Anglo-Nazi Pact in the 1930's? URL: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Anglo-Nazi-Pact/> (дата звернення: 22.01.2023)
3. Archaeological Site of Carthage. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/37> (дата звернення: 21.01.2023)
4. Coup d'état of May 1926. URL: <https://web.archive.org/web/20070927011537/http://poland.pl/archives/interwar/article,,id,11624.htm> (дата звернення – 14.11.2022)
5. History ORP ORZEŁ. URL: https://web.archive.org/web/20110613182137/http://www.orzel.one.pl/viewpage.php?page_id=25, (дата звернення - 14.11.2022)

6. Italo-Ethiopian War. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/Italo-Ethiopian-War-1935-1936> (дата звернення 1.03.2023)
7. Kruze Piotr. Włoska Afryka Wschodnia – okupacja Etiopii i działania Włoch w Afryce Wschodniej. URL: <https://warhist.pl/artykul/wloska-afryka-wschodnia-okupacja-etiopii-i-dzialania-wloch-w-afryce-wschodniej/> (дата звернення: 15.03.2023)
8. Manchukuo. <https://www.britannica.com/place/Manchukuo> (дата звернення 02.03.2023)
9. Miyazaki M. The Failed Emergence of an Anglo-Soviet Cooperation Against Germany: 1930s British Perception of Soviet and German Threats. URL: <https://repository.wellesley.edu/islandora/object/ir%3A1195/datastream/PDF/download> (дата звернення: 22.01.2023)
10. Мocarstwa zwycięskie wobec sprawy polskiej u kresu Wielkiej Wojny. URL: <https://muzhp.pl/pl/c/1913/swietuj-dzien-niepodleglosci-z-muzeum-historii-polski> (дата звернення: 17.03.2023)
11. Peifer D. Presidential Crisis Decision Making Following the Sinking of the Panay. <https://www.ijnhonline.org/presidential-crisis-decision-making-following-the-sinking-of-the-panay/> (дата звернення 03.04.2023)
12. Polska w Etiopii. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/etiopia/relacje-dwustronne> (дата звернення: 21.03.2023)
13. Polska w Japonii. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/japonia/relacje-dwustronne> (дата звернення: 17.05.2023)
14. Polska we Francji. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/francja> (дата звернення: 15.03.2023)
15. Prof. Dipl.-Ing. Geheimer Regierungsrat Dr.-Ing. E. h. Oswald Flamm. URL: <https://cp.tu-berlin.de/person/1313> (дата звернення: 30.03.2023)

16. Ruchniewicz Krzysztof. Stosunki polsko-niemieckie 1918-1939. URL: <https://forumdialogu.eu/2018/07/09/stosunki-polsko-niemieckie-1918-1939/> (дата звернення: 11.03.2023)
17. Sierpowski S. Gwóźdź do trumny. Liga Narodów wobec agresji włoskiej na Etiopię w latach 1935-1936. URL: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/26396> (дата звернення: 15.03.2023)
18. Situation in Manchuria: Report of the Lytton Commission of Inquiry. URL: <https://www.loc.gov/item/2021666890> (дата звернення: 20.05.2023)
19. Sossick M. The Phoney War: teaching WWII. URL: <https://www.history.org.uk/publications/resource/9689/the-phoney-war-teaching-wwii> (дата звернення: 12.03.2023)
20. Stanisław Pawłowski (1882-1940). URL: https://web.archive.org/web/20160701112651/https://ipn.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0006/118635/Pawlowski_biogram_opt.pdf (дата звернення: 28.04.2023)
21. Szukała M. Październikowe „Mówią wieki”: „Z Francją ku niepodległości”. URL: <https://histmag.org/Pazdziernikowy-numer-Magazynu-Historycznego-Mowia-wieki-102018-17557> (дата звернення: 15.03.2023)
22. The League: Sanctions. Time. URL: <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,847517,00.html> (дата звернення: 21.03.2023)
23. Umiera admirał Kazimierz Porębski. Url: <https://muzeummw.pl/umiera-admiral-kazimierz-porebski/>, (дата звернення – 5.12.2021)
24. Victims of the Persecution of Jews under the National Socialist Tyranny in Germany 1933 – 1945. URL: <https://www.bundesarchiv.de/gedenkbuch/introduction/> (дата звернення 11.03.2023)

25. Wsparcie Włoch dla Polski w wojnie polsko bolszewickiej. <https://www.gov.pl/web/wlochy/wsparcie-wloch-dla-polski-w-wojnie-polsko-bolszewickiej> (дата звернення: 19.03.2023)
26. Naukowcy i inżynierowie polscy w walce z Niemcami 1939–1945: Janusz Groszkowski. URL: <https://www.1944.pl/artukul/naukowcy-i-inzynierowie-polscy-w-walce-z-niemca,5097.html> (дата звернення: 28.04.2023)
27. The History of German Colonialism. URL: https://archivfuehrer-kolonialzeit.de/index.php/history?sf_culture=en (дата звернення: 30.04.2023)

Додатки

Додаток 1. Список членів Головної Ради Морської та Колоніальної Ліги, також голови регіональних відділів.

Ім'я та звання	Зайнятості	Сфера діяльності
Mjr. Dypl. Andrzejowski Zygmunt	Підполковник, керівник штабу оперативної групи	Армія
Bartoszczyk Jan	Улан, меценат	Армія
Dr. Borowski Józef	<i>Відомості недоступні</i>	---
Bublewski Witold	Капітан розвідки, командир взводу	Армія
Mec. Chmielewski Czesław	Меценат, депутат сейму	Уряд
Bernard Chrzanowski	Політичний діяч, лідер скаутської організації	Інтелігенція
Inż. Tadeusz Czarnowski	Директор залізничної дирекції, меценат	Уряд
Dr. Czołowski Aleksander	Історик, директор історичного музею Львову	Інтелігенція
Marsz. Jań Dębski	Депутат сейму, віцемаршалок	Уряд
Min. Doleżał Franciszek	Замісник міністра промисловості і торгівлі	Уряд
Mec. Juljusz Dreszer	Капітан кавалерії, чиновник	Армія, уряд
Kmdr. Frankowski Stefan	Коммодор флота, начальник штабу ВМФ	Флот
Mjr. Dypl. Fularski Mieczysław	Майор, консул Парагваю	Армія, уряд
Inż. Gierdziejewski Waclaw	Промисловець, інженер	Інтелігенція
Inż. Ginsbert Juljan	<i>Відомості недоступні</i>	---
Grzywaczewski Jan	Підпоручик, член відділу зовнішньої торгівлі	Армія, уряд
Inż. Horoch Józef	Інженер, аристократ	Інтелігенція
Dyr. Jacynicz Konstanty	Капітан-лейтенант ВМФ	Флот
Min. Waclaw Jędrzejewicz	Бригадний генерал, міністр освіти і релігії	Армія, уряд

Ім'я та звання	Зайнятості	Сфера діяльності
Dyr. Kłopotowski Edmund	Економіст, меценат	Інтелігенція
Kmdr. Kosianowski Władysław	Лейтенант-командор флоту, директор морського училища	Армія
Inż. Konopka Alfred	<i>Відомості недоступні</i>	---
Kmdr. Korytowski Karol	Офіцер	Армія
Kotarbińska, Lucyna	Журналістка, суспільний діяч	Інтелігенція
Dyr. Kożuchowski Józef	Суддя, віце-президент Bank Gospodarstwa Krajowego	Уряд
Gen. Bryg. Kwaśniewski Stanisław	Бригадний генерал, замісник начальника генштабу	Армія
Kpt. Lepecki Miecz, B.	Капітан	Армія
Dyr. Lewandowski Jan	<i>Відомості недоступні</i>	---
Kpt. Łocz Antoni	Капітан	Армія
Prof. Łoziński Emanuel	Професор філології	Інтелігенція
Maciejce Ludwik	Військовий пілот	Армія
Sitar. Maćkowski Zdzisław	Полковник, староста Радома	Армія, уряд
Inż. Maracewicz Wiktor	<i>Відомості недоступні</i>	---
Dyr. Dep. Nowak Stanisław	<i>Відомості недоступні</i>	---
Gen. Dyw. Gustaw Orlicz-Dreszer	Генерал-майор, інспектор, голова Ліги	Армія
Pankiewicz Michał	Лейтенант, командир стрілецької роти	Армія
Patkowski Aleksander	Радник в Міністерстві освіти і релігії	Уряд
Prof. Pokrzywa Franciszek	<i>Відомості недоступні</i>	---
Marsz. Raczkiewicz Wład.	Воевода, сенатор, Міністр внутрішніх справ	Уряд
Prof. Rogalczyk Walenty	<i>Відомості недоступні</i>	---
Dr. Rosiński Wiktor	<i>Відомості недоступні</i>	---
de Rosset Anna	<i>Відомості недоступні</i>	---

Ім'я та звання	Зайнятості	Сфера діяльності
Dr. Rostek Antoni	<i>Відомості недоступні</i>	---
Nacz. Rostkowski Feliks	Капітан ВМФ	Флот
Inż. Rudowski Leon	<i>Відомості недоступні</i>	---
Dyr. Rummel Juljan	Генерал	Армія
Prof. Rybczyński Mieczysław	Інженер-гідротехник, міністр суспільних робіт	Уряд
Prof. Smoleński Jerzy	Фізико-геолог, представник Польщі у Лізі Націй	Уряд
Prof. Socha Michał	<i>Відомості недоступні</i>	---
Kmdr. Stankiewicz Roman	Лейтенант-коммодор флоту, командир есмінець	Флот
Inż. Statter Feliks	<i>Відомості недоступні</i>	---
Kmdr. Stoklasa Tadeusz	Коммодор ВМФ, командир Центру підготовки кадрів	Флот
Prof. Dr. Sumiński Stanisław	Зоолог, член Польської академії наук	Інтелігенція
Kontradmiral Świrski Jerzy	Контр-адмірал, начальник військово-морського управління	Флот
Kontradmiral Unrug Józef	Адмірал, головнокомандувач Військово-морського флоту	Флот
Gen. Bryg. Wieczorkiewicz Waclaw	Бригадний генерал	Армія
Zalewski Stanisław	Олімпійський спортсмен, моряк	Інтелігенція
Zapasiewicz Zbigniew	<i>Відомості недоступні</i>	---
Nacz. Dr. Zarychta Apolonjusz	Вчений-міжнародник	Інтелігенція
Zieliński Stanisław	Вікарій католицької церкви	Церква
Evert Ludwik Józef	Член Варшавської міської ради, сенатор	Уряд
Płk. dypl . Antoni Żurkowski	Дипломований полковник піхоти, комендант Гродно, активіст	Армія

Ім'я та звання	Зайнятості	Сфера діяльності
Rektor Prof. Pawłowski Stanisł	Познанського університету, член Дорадчо-Наукового Комітету	Армія/ інтелігенція
Wicewoj. Dr. Saloni	Віцегоєвода Катовіце	Уряд
Inż. Antoni Kamiński	Колишній воєвода Лодзя та міністр внутрішніх справ	Інтелігенція
Gen. Bernard Mond	Бригадний генерал	Армія
Dr. Prof. Niemczycki Stanisław	Ректор Академії ветеринарної медицини у Львові	Інтелігенція
Płk. Iwanowski S.	Дипломований полковник піхоти, помічник командира корпусу	Армія
Wojew. Wład. Jaszczół	Воєвода Лодзя, Вільно, міністр соціального забезпечення	Уряд
Wicewojewoda Potocki Antoni	Віцегоєвода Лодзя, староста міста Вейгерово	Уряд
Prezes Sądu Okr. Rudolf Radłowski	Голова Поморського Окружного суду	Уряд
Kurator Romuald Petrykowski	Вчений	Інтелігенція
Inż. Gutkowski Eustachy	<i>Відомості недоступні</i>	---
Kazimierz Ćwicyński. wiceprez. Sądu Okręg	Віцеголова Окрежного суду в Станіславові	Уряд
Gen . Bryg. Wieczorkiewicz Waclaw	Бригадний генерал, почесний громадянин Ярослава	Армія
Nacz. Celestyn Galasiewicz	Голова відділу воєводського самоврядування в Білостоку	Уряд
Gen. Bryg. Inż. Aleksander Litwinowicz	Начальник Управління армії, другий віце-міністр військових справ	Армія
Nacz. E . Kopeć	<i>Відомості недоступні</i>	---
Wicewojewoda Franciszek Godlewski	Варшавський Віцегоєвода	Уряд
Sen. Evert Ludwik Józef	Сенатор, член міської ради Варшави, Комітету соціального забезпечення	Уряд

Джерело: Укладено автором на основі Sprawozdanie z działalności Ligi Morskiej i Kolonjalnej. 1.IV.1933 – 1.IV.1935. Warszawa, 1935. S. 3-4

Біографічні відомості були встановлені за допомогою internetowy Polski Słownik Biograficzny. URL: <http://www.ipsb.nina.gov.pl>, Szukaj w Archiwach <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl>, Muzeum Powstania Warszawskiego <https://www.1944.pl/>,

Додаток 2. Пропорційне відношення членів управління Морської та Колоніальної Ліги

Категорія	Кількість	Відсоток
Загалом членів управління Ліги	80 осіб	100%
Пов'язано з керівництвом держави, силовим апаратом	49 осіб	61.25%
Непов'язано з керівництвом держави, сил. апаратом	14 осіб	17.5%
Невідомо	17 осіб	21.25%

Підраховано автором на основі Sprawozdanie z działalności Ligi Morskiej i Kolonjalnej. 1.IV.1933 – 1.IV.1935. Warszawa, 1935. S. 3-4.

Додаток 3. Прийом президентом Польщі Ігнасієм Мосцицьким представників Морської та Колоніальної Ліги.

Опис фото: Члени делегації в офісі Президента Польської Республіки Ігнація Мосціцького. Зліва направо: Ігнацій Мосціцький, голова ради Морської та Колоніальної Ліги Юзеф Кожуховський, генерал Густав Орліч-Дрессер, директор Клопотовський, Веслав Чермінський, Я. Домбський. Президент отримав у подарунок бивні слона, на якого вполювали плантатори Ліги в Ліберії.

Дата зйомки – 02.01.1936.

Джерело: <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/47401/> (дата звернення: 3.12.2022)

Додаток 4. Урочисте засідання Верховної Ради у Варшаві з нагоди 20-річчя Морської та Колоніальної Ліги

Опис фото: Делегація Ліги у Президента Польської республіки Ігнація Мосціцького (3-й зліва). Видно президента Морської та Колоніальної Ліги генерала Станіслава Квасьневського (третій справа).

Дата зйомки – 27.12.1938.

Джерело: <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/102694:1/>

Додаток 5. Урочисте засідання Верховної Ради у Варшаві з нагоди 20-річчя Морської та Колоніальної Ліги

Опис фото: Президент столичного округу Морської та Колоніальної Ліги Антоній Каменський (1-й справа) і міністр промисловості і торгівлі Антоні Роман (2-й справа) спостерігають за пропливаючими кораблями під час церемонії. На задньому плані можна побачити міст через річку Вісла.

Джерело: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/5932182>

Додаток 6. Церемонія прибивання прапора Морської та Колоніальної Ліги.

Опис фото: директор інж. Маркевич з Управління державних лісів у Радомі забиває цвях у прапор Ліги.

Дата зйомки – 16.09.1936.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/103258/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

**Додаток 7. Зустріч членів Морської та Колоніальної Ліги в справа
колоній.**

Опис фото: Генерал Станіслав Квасьнєвський, президент Морської та колоніальної ліги, виступає з промовою.

Дата зйомки: 22.12.1936.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/102570/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

**Додаток 8. Пропагандистська виставка Морської та Колоніальної Ліги у
Варшаві.**

Опис фото: Урочисте відкриття виставки. Серед інших видно: заступника міністра промисловості та торгівлі Францішека Долежала (1), мера Варшави Зигмунта Сломінського (2), президента варшавського відділення Морської та Колоніальної Ліги Остера (3).

Дата зйомки – 30.04.1931.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/103347/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 9. Святкування Свята Моря в Познані.

Опис фото: Підняття прапора на Площі Свободи у присутності представників влади. Видно зліва направо: дир. Альфред Валнер, інспектор Державної поліції в Познані Ян Савіцький, мер Познані Ервін Вецьковський, староста Познанської мерії Маріан Подгороденський, ректор Познанського університету проф. Станіслав Рунге, підінспектор Козакевич, президент Великопольського відділення Морської та Колоніальної Ліги проф. Станіслав Павловський, дир. Владислав Марцінець, дир. Казімеж Оконєвський.

Дата зйомки – 29.06.1935.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/131349/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 10. 5-й окружний конгрес Морської та Колоніальної Ліги

Опис фото: Учасники конгресу в залі засідань. Серед інших присутні: люблінський воевода Юзеф Рожнецький (2-й праворуч у першому ряду зі складеними руками), люблінський єпископ Маріан Леон Фулман (4-й справа в першому ряду), комендант Люблінського воеводства підінспектор Леон Ізидорчик (5-й зліва в другому ряду, з шаблею при боці).

Дата зйомки – 03.05.1936.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/102924/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 11. Бал Морської та Колоніальної Ліги у Варшаві

Опис фото: Група учасників балу на чолі з контр-адміралом Єжи Свірським (у центрі).

Дата зйомки – 10.02.1931.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/129280/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 12. 5-й Генеральний з'їзд делегатів Морської та Колоніальної Ліги.

Опис фото: Загальний вигляд конференц-залу та учасників. Серед інших присутні: президент Польщі Ігнацій Мосціцький (на передньому плані сидить у кріслі), ад'ютант президента Польщі капітан Зигмунт Гужевський (стоїть позаду президента), маршалок Сейму Казімеж Світальський (перший з ліворуч у першому ряду), голова Військового кабінету президента Польщі полковник Ян Глоговський (сидить у другому ряду позаду Казімежа Світальського), заступник міністра закордонних справ Ян Шембек (перший праворуч у перший ряд), міністр промисловості і торгівлі Фердинанд Заржицький (другий праворуч у першому ряду), прем'єр-міністр Януш Єнджеєвіч (3-й справа в першому ряду).

Дата зйомки – 25.05.1933.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/102434/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 13. Лекція з нагоди 50-ліття польської експедиції до Камеруну, підготовлена Головною Управою Морсько-Колоніальної Ліги.

Опис фото: Вид на зал міськради під час церемонії. Серед інших присутні: міністр релігійних віросповідань та громадської освіти Януш Єнджеєвіч (третій зліва в першому ряду), директор Консульського департаменту МЗС Вацлав Єнджеєвіч (другий зліва в першому ряду), начальник Східного Відділу Політ-Екон. МЗС Тадеуш Шацель (перший зліва в першому ряду).

Дата зйомки – 12.1933.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/102375/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 14. Мер Варшави на святкуванні Свята Моря.

Опис фото: Мер Варшави Стефан Старжинський під час виступу на площі Маршала Юзефа Пілсудського на Святі Моря, організованого МКЛ.

Дата зйомки – 28.06.1935.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/130490/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 15. 7-й з'їзд делегатів Морської та Колоніальної Ліги в Познані

Опис фото: Виступ віце-прем'єр-міністра Євгеніуша Квятковського.

Дата зйомки – 08.05.1937.

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/102608/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 16. Вуличний збір коштів для Морської та Колоніальної Ліги.

Дата зйомки – 1930-1939

Джерело:

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/102773/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>

Додаток 17. Фотографія пошкодженого китайською артилерією крейсера Ідзумо зі статті Мocarstwa a Chiny.

Джерело: Domaniewski Z. Mocarstwa a Chiny. Morze. 1937. №11. S. 14.

Додаток 18. Джон Р. Морріс біля розбитого автомобіля на Нанкін Роуд після падіння бомб.

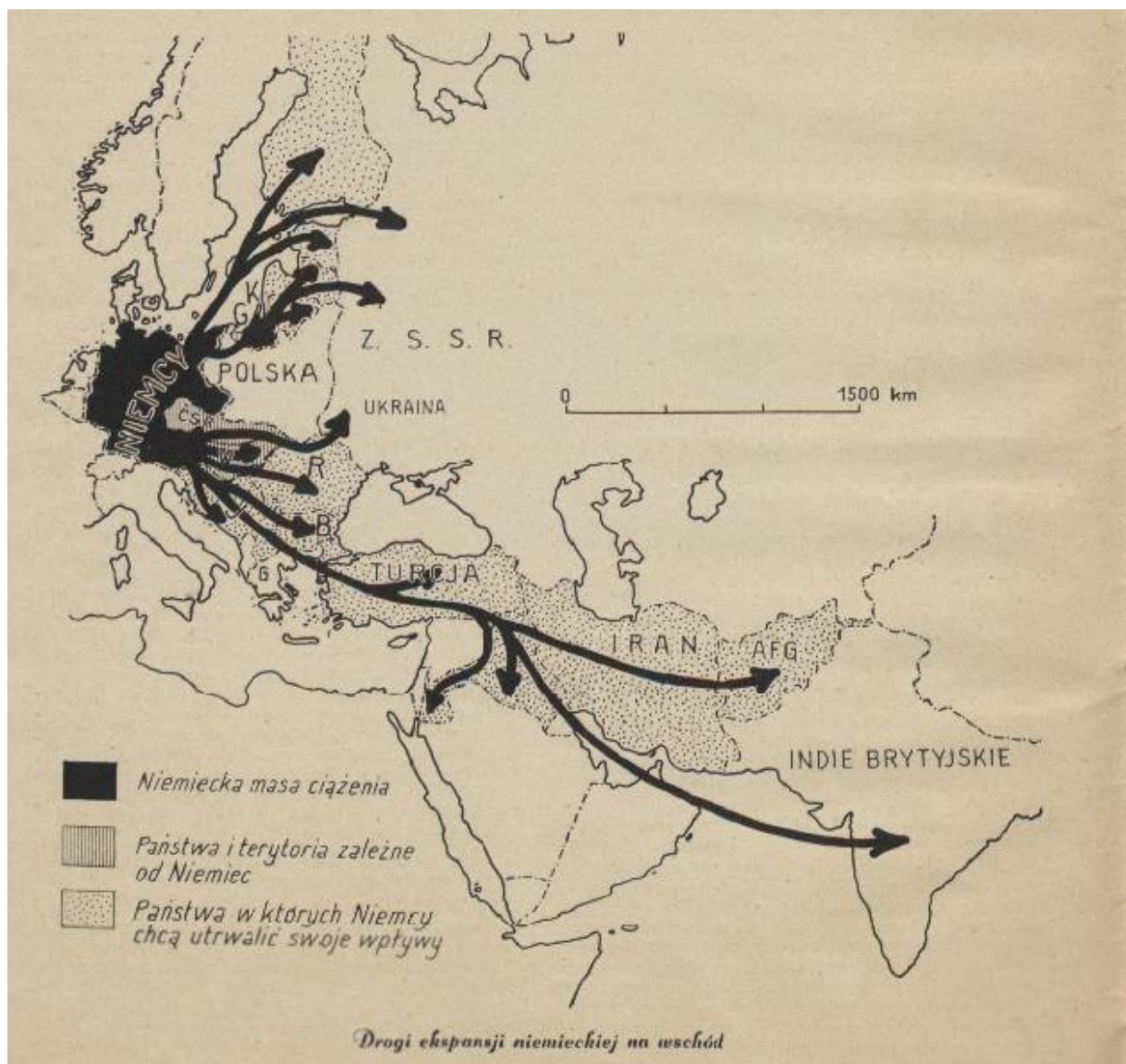

Опис фото: Джона Р. Морріса, кореспондент United Press, стоїть біля розбитого автомобіля на Нанкін Роуд між готелями Cathay і Palace, одразу після падіння кількох бомб, що вбили 140 і поранили 40 осіб. Бомби були скинуті на Нанкін після того, як літаки атакували японський корабель Ідзумо. Залишився величезний кратер і повністю згоріло близько 20 автомобілів. Двоє іноземних водіїв опинилися під завалом і згоріли живцем.

Дата зйомки: 02.09.1937.

Джерело: <https://www.alamy.com/this-picture-just-received-in-london-from-shanghai-shows-john-r-morris-the-united-press-correspondent-standing-beside-a-wrecked-car-on-the-nanking-road-between-the-cathay-and-palace-hotels-just-after-several-bombs-had-dropped-killing-140-and-injuring-40-people-the-bombs-were-dropped-on-nanking-road-after-planes-had-attacked-the-japanese-worship-idzumo-a-tremendous-crater-was-left-and-about-20-cars-were-completely-burnt-out-two-foreign-motorists-were-trapped-and-burned-alive-2-september-1937-image359620179.html>

Додаток 19. Бачення Морською та Колоніальною Лігою майбутньої німецької експансії станом на початок 1939р.

Джерело: Pawłowski S. Jednodniówka z okazji 19-lecia odzyskania morza 1920-1939. Poznań, 1939. S. 4.

**Додаток 20. Маніфестація членів Морської та Колоніальної Ліги за
набуття Польщею колоній.**

Дата зйомки - 09.07.1938.

Джерело -

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/103146/d6caf2b52580603ced65d74fb0b33a08/>